

Nacionalna ekonomija

1. Sta izucava nacionalna ekonomija

Nacionalna ekonomija na sveobuhvatan nacin celovito i svestrano proucava uslove, stanja i promene u ekonomskoj stvarnosti drzave Srbije.

Nacionalna ekonomija je **primenjena makroekonomska disciplina**, posto se prevashodno bavi izucavanjem celine privrede na prostoru drzave Srbije, istrazuje stanja i promene u makroekonomskim agregatima, uslove koji ih odredjuju, kao i medjusobne odnose sektora i regiona, a takodje i njihove odnose prema celini. Takodje, kako jedna privreda ma koliko velika i razvijena bila, nije samodovoljna, to nacionalna ekonomija ima u vidu i medjunarodnu razmenu, tj.celinu raznovrsnih ekonomskih odnosa sa inostranstvom.

Naglasak da je nacionalna ekonomija **makroekonomska disciplina** ima za cilj da istakne da se posmatra privreda kao celina, kroz zbirmo iskazane agregatne pokazatelje, kao sto su: drustveni proizvod, nacionalni dohodak, investicije, potrosnja stanovnistva, prihodi i rashodi drzave, obim i strukturura spoljnotrgovinske razmene, amortizacija, akumulacija, zaposlenost. Makroekonomski pristup podrazumeva da se Nac.ek. bavi celinom privrede i kroz: kretanje cena(stabilnost ili inflacija), p_f , prosecnim platama, per capita (po stanovniku) projekcijama svih agregata...drugi deo kovanice ekonomska u slobodnijoj interpretaciji zna i odnos ljudi prema resursima i dobrima od kojih zavisi njihov opstanak i razvoj. Smisao ekonomskog u ponasanju znaci da se uspostavlja racionalna veza izmedju ciljeva i raspolozivih sredstava za njihovo ostvarivanje. Kada bi prirodnih izvora bilo u izobilju, a proizvedeno bogatstvo i raspoloziva sredstva neograniceni, ekonomsko (racionalno) ponasanje u koriscenju i izbor bili bi nepotrebni.

Nac.ek. je **primenjena disciplina**, znaci da je njen predmet posmatranja stvarnost odredjene zemlje, odnosno njena privreda kao celina na kojoj se proveravaju vazeca teorijska saznanja i zakonitosti razvoja. Utvrduju se strategija, pravci razvoja i mere ekonomske politike za ostvarenje makroekonomskih ciljeva.

U nastavnom predmetu Nac.ek. izucava se privreda zemlje kao veliki ekonomski sistem odredjen jedinstvom rasta, strukture i funkcionisanja, a sve to u okviru celine drustvenog sistema.

Od ostalih ekonomskih disciplina razlikuje se, celovitoš u pristupa - uglom posmatranja, obuhvatom i primenjenim metodama analize.

2. Uloga spoljnog faktora u nacionalnoj privredi

Svaka nac.privreda je otvoren (ukljucena u svetske trgovinske i ostale ekonomske tokove) ekonomski sistem cije se funkcionisanje tesko moze zamisliti kao izolovano od okruzenja. Ekonomska stvarnost veceg broja razvijenih zemalja pokazuje nesumnjivi pozitivan uticaj spoljnotrgovinske razmene na privredni rast i razvoj (to se moze pokazati kada se razmena svodi na neophodan **uvoz i izvoz**, kojim se rast obezbedjuje).

Medjunarodna razmena se javlja kao neophodan put u pribavljanju dobara do kojih se na drugi nacin ne moze doci a koja su potrebna za funkcionisanje odredjene nac.privrede.

Medjutim, uloga spoljnog faktora u nac.ek. bila bi veoma suzana ako bi se medjunarodna razmena svela samo na neophodni uvoz i izvoz. **Ukupni ekonomski odnosi sa inostranstvom** deluju na rasprostiranje nove tehnike, novih ideja i proizvodnih znanja, kao i novih metoda

<http://www.ratko.biz/>

organizacije i upravljanja. Takodje znacajan oblik delovanja spoljnog faktora je i **medjunarodno kretanje kapitala** bez koga se danas ne bi mogao ni zamisliti razvoj nerazvijenih i zemalja u razvoju (koje je pretežno potcinjeno izvozu robe, a pre svega masina i opreme do kojih na taj nacin dolaze). Pored toga zahvaljujuci spoljnom faktoru dolazi do **medjunarodne podele rada** i time do specijalizacije pojedinacnih zemalja u onoj vrsti proizvodnje u kojoj imaju komparativne prednosti, a da na osnovu toga finansiraju uvoz dobara u cijoj proizvodnji tih prednosti nema, sto doprinosi rastu ukupne svetske proizvodnje i racionalnoj upotrebi raspolozivih resursa, ciji je krajnji rezultat podizanje nacionalne produktivnosti rada i potpunije zadovoljenje ukupnih potreba.

Spoljni faktori namaju isti znacaj za sve nacionalne privrede. Delovanju spoljnog faktora su podloznije manje zemlje kako nerazvijene tako i razvijene. Ukoliko su nerazvijene (u razvoju), manje zemlje su pod jos vecim uticajem spoljnih faktora. Kada imaju resurse njihov ekonomski razvoj tesko je ostvariv bez uvoza kapitalnih dobara, pre svega za razvoj industrije, ali i ostalih sektora privrede. Ogranicenje predstavlja njihovo usko untrasnje trziste, posebno kada ekonomska isplativost i konkurentnost zavise od ekonomije obima koje nadmasuju kapacitet domaceg trzista. Da bi koristile prednosti specijalizacije i ekonomije obima, ove zemlje moraju se daleko vise oslanjati na spoljnu trgovinu i medjunarodnu podelu rada. Delovanju spoljnog faktora mnogo manje su podlezne vece zemlje, sto se obicno ilustruje na osnovu manjeg udela spoljne trgovine u njihovom drustvenom proizvodu.

Ekonomija SCG je npr.danas mnogo vise zavisna od delovanja spoljnih faktora nego sto j bila kao deo drzave SFRJ. (zbog toga sto se deo odnosa koji su ranije bili unutar zemlje, sa Slovenijom, Hrvatskom, Makedonijom, BIH, sada tretira kao medjunarodna saradnja).

Pored toga sve vise dolazi do izrazaja negativno dejstvo spoljnih faktora na nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju, jer se one sve vise susrecu sa neekvivalentnom razmenom u svetskoj trgovini, zato sto u njihovom izvozu dominantno mesto zauzimaju poljoprivredni proizvodi i sirovine, a prinudjene su da uvoze gotove industrijske proizvode. Neekvivalentnost razmene jos je gore posledice(ugrozavanje razvoja) izazvala kada je **80-ih i 90-ih** godina zbog smanjene traznje za primarnim proizvodima i sirovinama (sto je proizaslo kao rezultat delovanja savremenog tehnoloskog procesa kojim se stede sirovine zatim vrsi supstitucija prirodnih sirovina sinteticnim materijalima...) i posledicno opadanje cena primarnih proizvoda i sirovina.

Sa druge strane, udeo ma koje pojedinacno nerazvijene zemlje(ili u razvoju) u svetskoj trgovini veoma je mali, pa stoga takva zemlja nije u stanju da vrsi bilo kakav uticaj i izazove znacajniju promenu odnosa ponude i traznje. Zato ove zemlje pogadjaju sva kolebanja iz okruzenja buduci da se njihov izvoz sastoji od ogranicenog i oskudnog asortimana primarnih proizvoda, pa su im suzene mogucnosti prilagodjavanja, sto u krajnjoj liniji narusava njihovu privrednu stabilnost.

3. Odnos izmedju makro i mikro ekonomskih disciplina

- mikroekonomija - ponašanje osnovnih, mikroeko-nomskih subjekata – pojedinac, porodica, preduze e
- makroekonomija – ponašanje raznovrsnih agregi-ranih celina, u ovom slu aju nacionalne privrede Srbije i Crne Gore, agregata privredne aktivnosti - proizvodnje, raspodele, razmene, upotrebe i potrošnje

Na makroekonomskom nivou celine privrede postoji vise ciljeva koje treba rangirati po prioritetnosti. Kako se u trzisnim privredama ekonomska aktivnost ostvaruje kroz brojne transakcije izmedju pojedinacnih mikroprivrednih subjekata, to se vec od tridesetih godina XX

<http://www.ratko.biz/>

veka u ekonomsku aktivnost uključuje država. Država merama ekonomske politike deluje na pojedinačne subjekte usmeravajući ih ka takvom rasporedu ograničenih resursa koji će voditi ostvarivanju izabranih makroekonomskih ciljeva (ostvarujući pritom svoje ciljeve pojedinačno). I pored toga, u osnovi tržišnog sistema se nalazi sloboda izbora pojedinačnih privrednih subjekata, a oni su osnovni elementi svake privrede kao celine. Stoga se kao zaključak nameće da se makropristup čvrsto oslanja na mikroekonomske discipline. Polazeći od maksimiziranja ciljne funkcije mikroprivrednih subjekata, merama ekonomske politike stvaraju se uslovi u kojima oni ostvarujući svoje ciljeve jednovremeno vrše takav raspored i kombinovanje činilaca proizvodnje što omogućava da se postignu postavljeni ekonomski ciljevi (puna zaposlenost radne snage, željeni privredni rast, ravnoteža na unutrašnjem tržištu ili u razmeni sa inostranstvom...).

Stoga zadatak makroekonomskog pristupa je da odgovori na pitanje kako stvoriti uslove u kojima će ekonomski subjekti svoj izbor vršiti saglasno postavljenim makroekonomskim ciljevima i istovremeno ostvarivati svoje pojedinačne ciljeve. To znači da su mikroekonomske discipline osnova na kojoj se baziraju mikroekonomske discipline pa stoga i nacionalna ekonomija.

Saznanja o ekonomskim prioritetima pojedinačnih privrednih subjekata dobijaju se izučavanjem privrednih subjekata, a nisu predmet odgovarajućih mikroprivrednih disciplina.

Makroekonomsko regulisanje polazi od poslovnog ponašanja ekon. subjekata (preduzeća i domaćinstava)

U tržišnoj privredi mikroprivredni subjekti nalaze odgovore na pitanja šta proizvoditi, za koga i kako, te se određuju prema njima polazeći od sopstvene motivacije

Preduzeća maksimiraju razliku između rezultata i troškova, a potrošači maksimiraju korist

Racionalnost sistema na makro nivou kriterij racionalnosti određuje se na osnovu Pareto optimuma

Na strani proizvodnje on se određuje ako pri datoj količini resursa i postojećoj tehnologiji nije moguće povećati proizvodnju nekog dobra, a da se ne smanji drugog.

Na strani potrošnje on opisuje stanje u kome pri datim količinama potrošnih dobara i poznatim preferencijama pojedinaca nije moguće popraviti položaj ni jednog od njih, a da se time ne pogorša nekog drugog

4. Pojam privrednog razvoja

Privredni razvoj je složen ek. proces kojim se jedna zemlja postepeno oslobadja ekonomske nerazvijenosti i siromastva, dostizuci vise razvojne nivoe. Privredni razvoj se sastoji iz 2 razvojne komponente a to su: privredni rast i promene u strukturi privrede.

1. **Privredni rast** oznacava povecanje nacionalne proizvodnje tokom vremena. To povecanje proizvodnje se moze izrazavati ukupno za celu zemlju ili per capita tj. po glavi stanovnika. Posto se broj stanovnika tokom vremena povecava, rast proizvodnje po stanovniku predstavlja pravu meru ekonomskog napredovanja jedne zemlje (npr. ako se proizvodnja u tekucoj u odnosu na prethodnu godinu povecala za 4%, a broj stanovnika za 1%, onda povecanje proizvodnje po stanovniku iznosi 3%).

Privredni rast je uzi pojam od privrednog razvoja, jer obuhvata samo promene u obimu nacionalne proizvodnje.

2. **Promene u strukturi privrede** se najupecatljivije izrazavaju kroz promene u ucescu pojedinih delatnosti u ukupnoj proizvodnji. Njima se prikljucuju i promene u raspodeli proizvodnih cinilaca po tim delatnostima, strukturi uvoza i izvoza....

Pored privrednog rasta i strukturnih promena kao osnovnih komponenata privrednog razvoja, u novije vreme sve veci znacaj dobijaju njegovi socijalni (obezbedjivanje boljeg zivota vecini stanovnistva) i ekoloski aspekti. Za savremeni pristup razvoja je karakteristicno da se covek stavlja u centar paznje. Privredni razvoj ima smisla samo ako omogucava bolji zivot vecini stanovnistva.

5. ISTORIJSKO ZALEDJE (Savremeni koncepti ljudskog i održivog razvoja)

Rast i razvoj postaju velike teme ekonomske nauke nakon Drugog svetskog rata. Tkz. "nova" razvojna ekonomija (kraj **40-ih i 50-te**) je bila zaokupljena problemima ekonomskog napredovanja azijskih, afričkih i latinoameričkih zemalja. Teorija razvoja nastala je iz preke potrebe da se pruži pomoć nerazvijenim zemljama da lakše izađu iz hronicnog siromastva. Povećanje blagostanja stanovništva je bilo krajnja preokupacija razvoja, ali se pretpostavljalo da realizaciju tog cilja automatski obezbeđuje privredni rast tj. Povećanje ekonomskog outputa.

Medjutim, dogodilo se da i pored impresivnih rezultata koji su postignuti u povećanju proizvodnje u nekim zemljama, životni standard većine stanovništva u njima ostao je nepromenjen, ili se i pogorsao. To je uticalo na to da se **70-ih** godina prošlog veka menja percepcija privrednog razvoja. Razvoj se više ne vezuje isključivo za rast privrede. Dok rast nastavlja da meri povećanje proizvodnje materijalnih dobara i usluga, razvoj se obogaćuje novim aspektima. Paznja teoretičara preselila se privrednog rasta na probleme zaposlenosti, siromastva i raspodele dohotka. Takodje, raste interesovanje i za probleme zagadjivanja privrednog okruženja. Na to je uticalo nepovoljno stanje životne sredine izazvano privrednim rastom, ali i strahovanje od oskudice osnovnih prirodnih resursa na kojima počiva moderna proizvodnja. Privredni rast sam po sebi nije problem. Naprotiv, pravilno shvaćen on predstavlja rešenje.

Polovinom 70-ih godina počinje da dominira koncept osnovnih potreba, čija je sustina da je minimalna obaveza svakog društva zadovoljavanje elementarnih potreba ljudi. U novije vreme ovaj koncept je napušten, ali je zamenjen savremenim konceptom ljudskog i održivog razvoja, koji u sebi sadrže slične ideje . '90.

6. KONCEPT LJUDSKOG RAZVOJA (Savremeni koncepti ljudskog i održivog razvoja)

90-ih godina XX veka javlja se ideja "ljudskog razvoja", koja u centar pažnje stavlja čoveka. Ova ideja ističe da osnovni cilj ekonomskog razvoja treba da bude stvaranje takvog ambijenta za ljude koji će im omogućiti dug, zdrav i kreativan život.

Posle drugog svetskog rata preterana zaokupljenost rastom proizvodnje i racunanjem nacionalnog dohotka zamracila je ovu moćnu, ljudsku perspektivu razvoja. Bilo je važno samo ono što se moglo meriti i što je imalo cenu. Ljudi kao akteri promena i korisnici razvoja često su zaboravljeni. bavljenjem ljudskim razvojem, kao krajnjim ciljem ekonomske aktivnosti, intenzivirano je u 90-im godinama, kada je ovaj koncept detaljnije razradjen.

Ovaj koncept ljudskog razvoja, razvoj (ljudski razvoj) definise kao sirenje mogućnosti i izbora odnosno povećanje broja opcija, koje se nalaze pred ljudima. Može da postoji veliki broj mogućnosti koje ljudima stoje na raspolaganju ali 3 se mogu izdvojiti kao ključne a to su:

1. Mogućnost da se vodi dug i zdrav život
2. Da se stice znanje i
3. Da se raspolaze resursima dovoljnim za pristojan životni standard.

Ljudski razvoj objedinjuje i proizvodnju (čovjek kao faktor proizvodnje) i raspodelu dobara (blagostanje ljudi), kao i ekspanziju i korišćenje ljudskih sposobnosti. Osim toga on stavlja naglasak na ono što bi ljudi trebalo da imaju, da budu i da čine kako bi mogli da osiguraju svoju egzistenciju. Potrebno je uspostaviti ravnotežu.

Rast dohotka je bitan za ljudski razvoj, a li dohodak je sredstvo a ne cilj. Blagostanje društva zavisi od toga kako se dohodak koristi, a ne samo od njegovog nivoa. Da bi prilike za poboljšanje blagostanja, koje ekonomski rast sa sobom nosi, bile u potpunosti iskoriscene, tim rastom se mora adekvatno upravljati. Dakle, ako ekonomski rast treba da poboljša ljudski razvoj njime se mora upravljati, ali isto tako, ako ljudski razvoj treba da traje on se mora kontinuelno "napajati" ekonomskim rastom.

Pojam ljudskog razvoja sadrži u sebi **4 ključne komponente**:

1. **Pravicnost** → znaci da svaki čovek mora da uziva jednak pristup prilikama koje se nude.
2. **Održivost** → znaci da naredna pokoljenja trebaju da imaju barem onaj nivo blagostanja koji poseduje sadanja generacija.
3. **Produktivnost** → zahteva investicije u ljudske resurse i stvaranje podsticajnog i makroekonomskog okruženja, koje će omogućiti ljudima da maksimalno iskoriste svoje potencijale.
4. **Osposobljenost** → znaci da su ljudi u poziciji da biraju po svojoj sopstvenoj volji između većeg broja mogućnosti, koje im se nude, što podrazumeva postojanje političke demokratizacije, ekonomskog liberalizma, decentralizacije moći i sl.

2 greske u tumačenju ljudskog razvoja:

1. Ljudski razvoj je u osnovi protiv rasta. Koncept ljudskog razvoja ne negira potrebu privrednog rasta, ali smatra da je on potreban ali ne i dovoljan uslov za celokupan ljudski progres.
2. Pomenuti koncept ima samo socijalni sadržaj i gubi iz vida ekonomske aspekte razvoja. Činjenica je da je ljudski razvoj sveobuhvatni razvojni koncept, koji uključuje i ciljeve i sredstva, i produktivnost i pravicnost, i ekonomski i socijalni razvoj i materijalna dobra i ljudsko blagostanje. Razlika je samo u tome što se svakom pitanju pristupa sa gledišta ljudi- da li oni učestvuju u ekonomskom rastu i da li imaju koristi od njega, da li ekonomska ekspanzija vodi povećanju zaposlenosti ili je u pitanju rast proizvodnje bez stvaranja novih radnih mesta.....

7. KONCEPT ODZIVOG RAZVOJA (savremeni koncept ljudskog i održivog razvoja)

Poslednjih godina sve veći značaj dobija ideja održivog razvoja koja je ponikla iz brige za probleme prirodnog okruženja (prekomernu eksploataciju prirodnih resursa i zagadjivanje životne sredine). U izveštaju *Brundland komisije* (*Svetska komisija za okruženje i razvoj*) (koji je publikovan 1987. god. pod nazivom "Nasa zajednička budućnost"), zahvaljujući kome je termin održivi razvoj usao u široku upotrebu, održivi razvoj se definiše → kao razvoj koji zadovoljava potrebe sadanjenih generacija bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da podmire njihove

<http://www.ratko.biz/>

sopstvene potrebe. U centru paznje koncepta održivog razvoja su ljudi i njihovo blagostanje, kako u sadašnjosti, tako i u budućnosti.

Na konferenciji Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju koja je održana u Rio de Janeiro 1992 god., postignuta je saglasnost o formiranju Komisije za održivi razvoj, koja je 10 godina kasnije organizovala Svetski samit o održivom razvoju u Johannesburgu, gde je reafirmisan značaj održivog razvoja za svet u celini. Na datom samitu došla je do izražaja i sira definicija održivog razvoja, koja pored ekološkog aspekta istice važnost i ekonomskog i socijalnog aspekta.

Cesto se koncept održivog razvoja pogrešno tumači i izvodi zaključak da je on protiv privrednog rasta. Rast je važan za stanovništvo održivog rasta ali ne svaki rast i ne rast po svaku cenu. On ne postavlja barijere za povećanje proizvodnje, već samo pokreće pitanje karaktera tog povećanja i raspodele rezultata tog povećanja proizvodnje, tj. ekonomskog rasta.

Treba obezbediti međugeneracijske i unutargeneracijske pravdnosti.

Održivi razvoj teži da ograniči sve vrste dugova koje sadašnja generacija ostavlja u nasleđe budućim (finansijske, socijalne, ekološke). Svaka zemlja koja želi da sledi put održivog razvoja, mora da se razvija na takav način da minimizira one aktivnosti čiji troškovi padaju na teret budućih generacija. Naredna pokolenja zaslužuju priliku da uživaju bar isti nivo blagostanja koji mi danas imamo. Ako se razvoj definiše kao povećanje blagostanja, onda se održivi razvoj znači ne-smanjivanje blagostanja tokom vremena. Koncept održivog razvoja se usredsređuje ne samo na buduću, nego i na sadašnju generaciju (nelogično bi bilo da se iskazuje zabrinutost za dobrobit narednih generacija, a da se ignorise teško stanje sadašnjih generacija).

Mogućnost da se zadovolje potrebe sadašnjih i budućih generacija zavisi, od raspoloživosti resursa, odnosno različitih formi kapitala – prirodni, proizvodni i ljudski kapital (mora postojati održivost svih formi kapitala).

Ključno pitanje je u kojoj meri su različite komponente ukupnih zaliha kapitala međusobno zamenljive. S tim u vezi pravi se razlika između:

1. **Koncept slabe održivosti** – ukupne zalihe su bitne, a supstitucija između pojedinih komponenti tih zaliha je moguća i poželjna. Društvo se može opredeliti da akumulira fizički ili ljudski kapital u zamenu za korišćenje prirodnih resursa (važno je da akumulirani kapital u potpunosti kompenzuje gubitke od iscrpljivanja prirodnog kapitala).
2. **Koncept jake održivosti** – podrazumeva da su pojedine komponente prirodnog kapitala jedinstvene i da bi njihov gubitak mogao da ima nepovratne efekte na ljudsko blagostanje. Opreznost pri trošenju prirodnog kapitala je preko potreban.

Potreba za očuvanjem ukupnih zaliha kapitala, uslovljena je delovanjem 2 faktora: tehnologijom i stanovništvom.

8. ODNOST LJUDSKOG I ODRZIVOG RAZVOJA (Savremeni koncepti ljudskog i održivog razvoja)

Koncepti ljudskog i održivog razvoja su paralelno izgrađivani tokom devedesetih godina. To su dva srodna ali ne i identična pristupa razvoju.

1. Prema konceptu **ljudskog razvoja** – ljudski razvoj je:

<http://www.ratko.biz/>

- razvoj ljudi, à znaci ulaganja u obrazovanje, zdravlje i sl.
- Razvoj za ljude à znaci da se plodovi ekonomskog rasta i razvoja treba raspodeliti siroko i pravicno.
- Razvoj od strane ljudi à pretpostavlja da se svima pruza sansa da ucestvuju u ekonomskom razvoju.

Posto je odrzivost bitna karakteristika koncepta ljudskog razvoja, dati koncept bi se mogao zvati i odrzivi ljudski razvoj, kao sto predlazu neki zagovornici ovog koncepta.

2. Koncept **odrzivog razvoja** à se moze okarakterisati kao ljudski razvoj, jer je okrenut coveku i zadovoljavanju njegovih potreba, kako u sadasnosti tako i u buducnosti.

“Odrziv(i) ljudski razvoj” obecava povecanje proizvodnje na zdravim ekonomskim osnovama, uz odgovorno ponasanje prema prirodnom okruzenju i zadovoljavanje kriterijuma socijalne pravde. Takav tip razvoja iziskuje integrisani set politika, kojima ce se zajednicki delovati u pravcu unapredjenja ljudskog blagostanja. Tj.interakcija izmedjkljucnih dimenzija “odrzivog (i) ljudskog razvoja” (ekonomske, socijalne, ekoloske) treba da budu uzete u obzir u fazi formulisanja razlicitih politickih intervencija.

Odgovornost za ostvarivanje odrzivog i ljudskog razvoja je u najvecoj meri na drzavi, ali i druge institucije treba da postanu partneri u tom procesu(privatni sektor i organizacije civilnog drustva-sindikati, nevladine organizacije, humanitarne organizacije).

Drzava- treba da stvori pogodan ambijent za postizanje takve vrste razvoja

Privatni sektor- generise u najvecoj meri poslove i dohodak

Organizacije civilnog drustva- olaksavaju politicku i socijalnu interakciju i mobilisu ljude da ucestvuju u ekonomskim, socijalnim i politickim aktivnostima.

9. CINIOCI PRIVREDNOG RAZVOJA

Na privredni razvoj jedne zemlje deluju brojni i raznovrsni cinioci, koji poticu kako iz same privrede tako i iz drugih sfera drustva sa kojima je privreda povezana. Iako su se dugo zanemarivali neekonomski cinioci (istorijsko i kulturni nasledje, tradicija, sistem obrazovanja i zdravstvena zastita...) privrednog razvoja, koji deluju iz **drustvenog okruzenja**, pokazalo se da su isto tako znacajni, a ponekad cak i znacajniji od cisto ekonomskih faktora. U te neekonomske cinoice privrednog razvoja spadaju gradjenske slobode, sistem obrazovanja i zdravstvene zastite i dr.

Cinioci razvoja privrede poticu i iz njenog **prirodnog okruzenja**, koje predstavlja sveopsti uslov zivota i rada ljudi i riznicu prirodnih resursa. Oni direktno ili indirektno uticu na privredni razvoj i blagostanje ljudi.

Ukupna ekonomska vrednost prirodnog kapitala je komponovana iz 2 dela:

1. Upotrebne vrednosti à se dalje razlaze na 3 tipa:
 - a. Direktna UV-koja je odredjena doprinosom prirodnih resursa proizvodnji ili potrosnji (npr.hrana, rekreacija)

<http://www.ratko.biz/>

- b. Indirektna UV– uključuje funkcionalne usluge kojima okruženje podržava tekucu proizvodnju i potrošnju (npr. ekološke f-je, zaštita od poplava)
 - c. Opciona vrednost- koja za osnovu ima očekivane buduće koristi od postojećih resursa (primera radi, očuvana biološka raznovrsnost u datom periodu može, u nekom budućem periodu da obezbedi proizvodnju novih lekova).
2. Vrednosti koja nije povezana sa njegovim oriscenjem – posebnu pažnju zaslužuje tzv. pasivna upotrebna vrednost ili vrednost postojanja. Rec je o vrednosti koja proizstice iz zadovoljstva izazvanog prostom cinjenicom da resursi prirode postoje kao takvi (npr. retke vrste).

Pored domaćih postoje i **medjunarodni ciniooci** privrednog razvoja jedne zemlje, čiji se značaj povećava u uslovima savremenog procesa globalizacije. Za taj proces je karakteristično sve čvršće povezivanje država, nacionalnih privreda i ljudi. Sadašnjem globalizaciji odlikuju: nova tržišta- globalna tržišta u sferi usluga (kao što su bankarstvo, osiguranje, transport), novi akteri- multinacionalne kompanije, nevladine organizacije, STO itd., nova pravila- multilateralni sporazumi o trgovini, uslugama, intelektualnoj svojini i sl., nova sredstva komunikacije- internet, mobilni telefoni, mreže medija.

Iako su ciniooci privrednog razvoja jedne zemlje brojni i raznovrsni, ipak se kao najvažniji mogu izdvojiti: osnovni proizvodni ciniooci neophodni za proces proizvodnje i tehnoloski progres kao najdinamičniji faktor privrednog razvoja.

1. U **osnovne proizvodne cinioce** spadaju: stanovništvo tj. radna snaga; prirodni resursi tj. predmeti rada; osnovni proizvodni fondovi tj. sredstva za rad.
2. **Tehnoloski progres** sve više dobija na značaju. On povećava kvalitet osnovnih proizvodnih činilaca i povećava efikasnost njihove upotrebe, što vrlo povoljno utiče na privredni rast. On omogućava potpunije zadovoljavanje ljudskih potreba. Takođe, pod uticajem tehnoloskog progressa dolazi do pozitivnih promena u strukturi privrede, pojavljuju se nove privredne grane koje doprinose razvoju privrede.

10. STEPEN PRIVREDNOG RAZVOJA

Za predstavljanje nivoa razvijenosti nacionalne privrede koriste se različiti **ekonomski pokazatelji**. Najopstiji od njih je **drustveni proizvod po stanovniku** (GDP- Gross Domestic Product ili GNI- Gross National Income) pa se zato najčešće i koristi, a takođe je i pogodan za medjunarodna poredjenja.

Po visini drustvenog proizvoda (GNI) po stanovniku (per capita), prema podacima Svetske banke iz 2005-e god. sve zemlje se svrstavaju u 3 grupe: zemlje sa niskim (do 800\$), srednjim (do 3000\$) i visokim (do 9400\$) dohotkom. Najvisi nivo bruto nacionalnog dohotka po stanovniku u 2003. godini je imao Luksemburg (43940), a zatim Norveška, Svajcarska i SAD. Dok je najniži nivo GNI po stanovniku imala Etiopija (90), Burundi (100). Prosek za zemlje sa visokim dohotkom (razvijene), u kojima živi oko 85% stanovništva, iznosio je gotovo 29.000\$, a za zemlje sa srednjim i niskim nivoom dohotka (zemlje u razvoju) blizu 1.300\$.

Velicina GNI po stanovniku se može izrazavati u američkim dolarima, polazeći od zvaničnog deviznog kursa ili u tkz. međunarodnim dolarima tj. prema kupovnoj snazi nacionalne valute. Podaci Svetske banke pokazuju da su vrednosti GNI izražene u američkim dolarima potcenjene u manje razvijenim zemljama (u Etiopiji do 8 puta).

Da bi se dobila detaljnija slika o nivou razvijenosti neke zemlje treba uzeti i druge ekonomske pokazatelje kao što su: **struktura izvora društvenog proizvoda**, tj. učešća pojedinih delatnosti u njegovom formiranju; **ekonomski sastav stanovništva** tj. odnos poljoprivrednog i nepoljoprivrednog stanovništva; **obim i struktura robne razmene sa inostranstvom, stepen zaposlenosti i dr.**

Privredni razvoj ima za cilj što potpunije zadovoljavanje potreba ljudi, odnosno povećanje njihovog životnog standarda. Ekonomski pokazatelji signaliziraju kakve su materijalne mogućnosti za podmirivanje potreba stanovnika jedne zemlje. Stvarna slika stanja se dobija tek na osnovu **socijalnih pokazatelja**, kao što su: očekivano trajanje života, stopa pismenosti, stopa smrtnosti, odojčadi i dr.

Poslednjih godina sve se veći značaj pridaje **ekoloskim pokazateljima** privrednog razvoja, koji svedoče o tome kakvi su uslovi života i rada ljudi. U ovu grupu spadaju: udeo ekološki čistih grana u ukupnoj industrijskoj proizvodnji, nivo degradacije zemljišta, nivo zdrave hrane u ukupnoj količini utrošenih namirnica itd.

Kao rezultat pokušaja da se pokazatelji iz različitih grupa- ekonomski, socijalni i ekološki, povežu u jednu siru meru dostignutog nivoa razvijenosti jedne zemlje, stručnjaci programa Ujedinjenih nacija za razvoj su konstruisali **indeks ljudskog razvoja** – to je agregatni pokazatelj koji izražava dostignuća jedne zemlje u 3 osnovne dimenzije razvoja a to su: dug i zdrav život (životni vek se meri očekivanom dužinom života zivorodjene dece), znanje (pokazateljima rezultata u sferi obrazovanja-stopa pismenosti odraslih, ponderisana sa 2/3, i kombinovana stopa upisanih u škole i na fakultete, ponderisana sa 1/3) i pristojan životni standard (životni standard-društvenim proizvodom (GDP) po stanovniku, izraženim u međunarodnim \$).

Da bi se izračunao ILJR utvrđene su fiksne minimalne i maksimalne vrednosti za svaki od navedenih parcijalnih indikatora. Za očekivanu dužinu života DG je 25 godina, a GG 85. Vrednost oba pokazatelja obrazovanja smestene su unutar zatvorenog intervala od 0% do 100%. Dok je za društveni proizvod po stanovniku DG 100\$, GG 40.000\$ jednake kupovne snage. Time su stvoreni uslovi da se različiti individualni pokazatelji svedu na zajedničku meru.

Ako ma koji od tih pokazatelja označimo sa X_i , onda se odgovarajući individualni indeks za j -tu zemlju računa po formuli:

$$I_{ij} = (X_{ij} - \min X_{ij}) / (\max X_{ij} - \min X_{ij})$$

Vrednost ILJR(HDI) kreće se u intervalu od 0 do 1 i pokazuje koje je rastojanje neka zemlja već prešla na svom putu ka maksimalno mogućoj vrednosti ovog indeksa, tj. jedinici. Prema visini ovog indeksa zemlje se svrstavaju u 3 grupe. Ukoliko je $\geq 0,800$ to ukazuje na visok nivo ljudskog razvoja, odnosno blagostanja stanovništva. Srednji nivo od 0,500 do 0,799, a nizak $< 0,500$.

2 zemlje sa sličnim nivoom GDP per capita mogu imati vrlo različite vrednosti indeksa ljudskog razvoja i obrnuto. (Npr. bivše socijalističke zemlje zauzimaju bolju poziciju na listi koja je sastavljena prema visini indeksa ljudskog razvoja.). ako jedna zemlja zauzima bolje mesto po visini HDI, nego prema vrednosti GDP per capita, to navodi na zaključak da je bila delotvorna pri prevodjenju dohotka u ljudsko blagostanje. U razvijenim zemljama razlike između GDP per capita i HDI ranga su uglavnom umerene i retko prelaze 10 mesta.

Prema podacima iz 2004.godine najveću vrednost ILJR imala je Norveska (0,956), zatim na drugom mestu su Švedska i Australija(0,946), dok je Kanada(0,943) na trećem mestu. Najniži HDI je zabeležen u Siera Leoneu (0,273).

11. BRUTO DOMACI PROIZVOD (GDP) I BRUTO NACIONALNI DOHODAK (GNI)

Rezultati ekonomske aktivnosti u jednoj zemlji izražavaju se zbirno preko odgovarajućih makroekonomskih agregata. Njih cine dobra i usluge koji su proizvedeni u određenom vremenskom intervalu.

Tokom celog socijalistickog perioda makroekonomski agregati nase zemlje su obuhvatali samo materijalna dobra i proizvodne usluge, dok ostale neproizvodne usluge kao sto su usluge školstva, zdravstva, bankarskih i osiguravajucih organizacija itd., nisu ulazile u obracun ukupne proizvodnje. Zbog toga makroekonomski agregati u nasoj zemlji nisu bili uporedivi sa onima u trzisnim privredama, jer su oni obuhvatali i neproizvodne usluge.

Kod nas se vec dugo godina primenjuju 3 agregata koja izražavaju rezultate ekonomske aktivnosti cele zemlje, a to su:

1. **Drustveni bruto proizvod** à je najširi makroekonomski agregat i sastoji se iz prenete (cine troskovi sredstava za rad A_m -amortizacija i troskovi predmeta rada M_t -materijalni troskovi) i novostvorene vrednosti (= je nacionalnom dohotku- ND). $DBP = M_t + A_m + ND$. On nije pogodan za izracunavanje ostvarene proizvodnje zbog visestrukog uracunavanja vrednosti predmeta rada, koji prolaze kroz vise faza prerade.
2. **Drustveni proizvod** à predstavlja vrednost finalne proizvodnje ($DP = A_m + ND$). Je manji od DBP za iznos materijalnih troskova. u njemu je izbegnuto visestruko racunanje vrednosti predmeta rada, pa je pogodan za merenje ostvarene proizvodnje.
3. **Nacionalni dohodak** à je cista novostvorena vrednost, bez prenetih vrednosti (koje nisu stvorene u datoj godini) i bilo kakvih visestrukih racunanaja). on je bitan jer pokazuje maksimalnu vrednost koju jedna zemlja sme da potrosi, a da ne umanja svoje ranije stvoreno bogatstvo. ND bi mogao biti najadekvatniji izraz ostvarene proizvodnje, medjutim, problem je sto on predstavlja samo racunsku velicinu, ne postoji skup dobara koja svojom zbirom vrednoscu cini ND . ND se ne trosi u celini, vec jedan njen deo (akumulacija) služi za proširenu reprodukciju. ($ND = DP - A_m$).

U statistici Ujedinjenih nacija ne postoji agregat drustveni bruto proizvod, dok je nasem drustvenom proizvodu najblizi bruto domaci proizvod (GDP).

1. **GDP** à predstavlja vrednost finalnih dobara i usluga proizvedenih tokom nekog vremenskog perioda (obicno godinu dana) na teritoriji jedne zemlje. On se od naseg DP razlikuje za vrednost neproizvodnih usluga.
2. Kada se od bruto domaceg proizvoda oduzme amortizacija dobija se neto domaci proizvod **NDP**, koji odgovara nasem ND , ali se razlikuju za vrednost neproizvodnih usluga.
3. **GNI** à bruto nacionalni dohodak. Predstavlja vrednost finalnih dobara i usluga proizvedenih unutar ili van granica jedne zemlje, a cijom prodajom stanovnici te zemlje sticu dohotke. On je ustvari GDP uvecan za dohotke koje su stanovnici date zemlje ostvarili u inostranstvu i umanjen za dohotke koje su stranci ostvarili u datoj zemlji. Ranije je bio poznat kao bruto nacionalni proizvod (GNP). Ako je jedna zemlja izolovana od sveta, onda je $GDP = GNI$.

Kada se makroekonomski agregati izračunavaju po tekucim trzisnim cenama proizvoda i usluga dobijaju se njihove nominalne vrednosti. Da bi se pratila dinamika proizvodnje, odnosno promene u njenom fizickom obimu, racuna se realna vrednost, koja se dobijaja kada se iskljuce promene u cenama do kojih dolazi tokom vremena.

Od pocetka 70-ih godina XX veka prisutna je ideja o ukljucivanju problematike prirodnog okruzenja, tj.zivotne sredine i prirodnih resursa u nacionalne racune. To je dovelo do razvoja alternativnih makroekonomskih agregata kao sto je npr. **“ZELENI” NETO DOMACI PROIZVOD**. On se dobija tako sto se od GDP oduzima depresijacija proizvedenog kapitala (amortizacija) da bi se dobio NDP. Zatim se od NDP umanjuje za procenjeni iznos iscrpljivanja prirodnih resursa i degradacije zivotne sredine. $ZNDP = NDP - Tr \text{ degradacije zivotne sredine}$.

12. KVANTITATIVNA ANALIZA IZVORA PRIVREDNOG RASTA

Na rast drustvenog proizvoda (bruto domaceg proizvoda) utice veliki broj faktora istih onih koji deluju i na privredni razvoj, jer je rast DP, tj.privredni rast sastavni deo privrednog razvoja.

Kvantitativna analiza izvora privrednog rasta pruza uvid u faktore rasta i njihov doprinos povecanju obima proizvodnje. Iz mnoštva faktora koji deluju na privredni rast izdvojili su se osnovni proizvodni cinioci.

Drustveni proizvod se moze posmatrati iz 2 ugla:

- 1. radne snage i njene produktivnosti** → radna snaga se na nivou ukupne privrede, oznacava kao zaposlenost (L). Produktivnost rada (p)- izrazava velicinu drustvenog proizvoda (Y) po zaposlenom tj.: $p = \frac{Y}{L}$ (pokazuje koliko se jedinica drustvenog proizvoda ostvari po jednom zaposlenom) → $Y = L \times p$ (drustveni proizvod se javlja kao proizvod zaposlenosti i produktivnosti rada. Zaposlenost pruza informaciju o broju radnih mesta, a produktivnost rada sadrzi u sebi sve uslove pod kojima radna snaga obavlja proizvodnu aktivnost.) na produktivnost rada utice veliki broj faktora, od kojih se izdvaja tehnicka opremljenost rada (q). ona pokazuje velicinu osnovnih proizvodnih fondova, tj.fiksnog kapitala (k) po zaposlenom (L). $q = \frac{k}{L}$

kada se drustveni proizvod posmatra iz ugla radne snage i njene produktivnosti, ne gubi se iz vida fiksni kapital, jer je opremljenost radne snage tim kapitalom (tehnicka opremljenost rada) utice na produktivnost rada.

Posto je drustveni proizvod proizvod broja zaposlenih i njihove produktivnosti, rast drustvenog proizvoda zavisi od promena u nivou zaposlenosti i od promena u produktivnosti rada

$\Delta Y = \Delta L + L \cdot \Delta p$ → $\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta L}{L} + \frac{\Delta p}{p}$ → $\Delta Y / Y \times 100 = \Delta L / L \times 100 + \Delta p / p \times 100$ → pokazuje % doprinos zaposlenosti privrednom rastu;

$\Delta Y / Y \times 100 = \Delta L / L \times 100 + \Delta p / p \times 100$ → doprinos produktivnosti privrednom rastu. Ova 2 doprinosa uzbiru daju 100%.

Ove 2 poslednje formule, se upotrebljavaju cesto za razgranicavanje ekstenzivnog od intenzivnog tipa prvrednog rasta. Rast proizvodnje je ekstenzivan ukoliko je prevashodno uslovljen povecanjem zaposlenosti, a intenzivan ako je pretežno zasnovan na rastu produktivnosti rada. U razvijenim ekonomijama, rast drustvenog proizvoda se pretežno

<http://www.ratko.biz/>

zasniva na povećanju produktivnosti rada, kao neposrednom rezultatu tehnološkog progresa, dok povećanje zaposlenosti ima skromnu ulogu.

2. osnovnih proizvodnih fondova i njihove efektivnosti

prosecni koeficijent efektivnosti osnovnih proizvodnih fondova (e) je kolicnik drustvenog proizvoda (Y) i osnovnih proizvodnih fondova (K) tj. $e = \frac{Y}{K}$; $e = \frac{Y}{K}$.

e pokazuje koliko se jedinica drustvenog proizvoda ostvaruje po jedinici fiksnog kapitala. Reciprocan izraz ovog pokazatelja je prosecan kapitalni koeficijent, tj.

$$k = \frac{1}{e} = \frac{K}{Y}$$

on izrazava koliko je jedinica fiksnog kapitala K angazovano za proizvodnju jedinice drustvenog proizvoda. Dakle, drustveni proizvod (Y) se moze predstaviti kao umnozак osnovnih proizvodnih fondova (K) i njihove efektivnosti (e) i kao kolicnik osnovnih proizvodnih fondova (K) i prosecnog kapitalnog koeficijenta (k)

$$Y = K \times e = \frac{K}{k}$$

Pa se porast drustvenog proizvoda moze izraziti kao: $\Delta Y = \Delta K + \Delta e$ i $\Delta Y = \Delta K - \Delta k$.

Na rast drustvenog proizvodnih pozitivno deluje povećanje osnovnih proizvodnih fondova i poboljšanje njihove prosečne efektivnosti, odnosno pad prosečnog kapitalnog koeficijenta.

Polazeci od formula, koje izrazavaju 2 razlicita pristupa proizvodnji i privrednom rastu, mozemo

napisati: $e = \frac{Y}{K}$ i $k = \frac{K}{Y}$ tj. $e = \frac{1}{k}$, sto je drugi izraz za prosecni koeficijent

efektivnosti osnovnih proizvodnih fondova.

Koristeći vezu između k i e dobijamo da je $e = \frac{1}{k}$

Za analizu izvora privrednog rasta veoma mnogo se koristi proizvodna f-ja koja ona predstavlja dragocen instrument, kojim se kvantitativno izrazavaju relacije između proizvodnje i njenih cinilaca. U opstem slucaju proizvodnja se javlja kao rezultat delovanja n neidentifikovanih faktora, odnosno: $Y = F(x_1, x_2, \dots, x_n)$. Ako se uzme da je $n=2$, a $x_1=K$ i $x_2=L$, relacija postaje: $Y = F(K, L)$, gde je K -kapital, L -rad.

U eksplicitnom obliku proizvodna f-ja glasi: $Y = A \times K^\alpha \times L^\beta$ Cobb -Douglasova proizvodna f-ja. A - parametar efikasnosti, α -koeficijent elasticnosti proizvodnje u odnosu na faktor K , β - koeficijent elasticnosti proizvodnje u odnosu na faktor L . Cobb i Douglas prvi su primenili ovu jednacinu, polazeci od pretpostavke da je $\alpha + \beta = 1$. Uz navedeni uslov, proizvodna f-ja postaje linearno homogena i pokazuje konstantne prinose na obim proizvodnje. Ova f-ja objasnjava privredni rast na pojednostavljen nacin. Promene u obimu proizvodnje iskljucivo se dovode u vezu sa kvantitativnim uvecanjem rada i kapitala. Van dometa analize ostaju svi oni faktori koji doprinose porastu efektivnosti koriscenja proizvodnih cinilaca, a koji se obicno oznacavaju terminom tehnicki progres. Da bi se obuhvatio efekat tehnickog progresa, uvodi se vreme kao nova varijabla u proizvodnu f-ju. $Y = A \times K^\alpha \times L^\beta \times t^\gamma$, t -vreme., γ -parametar koji oznacava tempo tehnickog progresa. Polazeci od ove formule, rast proizvodnje mozemo izraziti na sledeci nacin: $\Delta Y = \Delta K + \Delta L + \Delta t$, γ -uticaj tehnološkog procesa se ispoljava kao povećanje proizvodnje koje je nezavisno od promene obima faktora proizvodnje.

13. RAZVOJNI TOKOVI PRIVREDE SFRJ (Dinamika privrednog razvoja Jugoslavije)

U prvim decenijama svog posleratnog razvoja SFRJ je zabelezila veoma impresivan privredni rast. Zahvaljujuci brzom povecanju proizvodnje Jugoslavija je za relativno kratko vreme usla u krug srednje razvijenih zemalja (njen drustveni proizvod po stanovniku je dostigao svetski prosek u periodu od 1960-1970). Medjutim, problem postoji u cinjenici da taj privredni rast nije bio održiv na duzi rok.

Posleratni period nije bio homogen sa gledista dinamike privrednog razvoja.

U prvim posleratnim godinama u periodu od **1947.-1952**, drustveni proizvod se prosečno godisnje povecavao po stopi od **1,9%**. Tada su vrsena velika ulaganja u izgradnju teske industrije i energetike, ciji su efekti zbog dugog perioda gradnje velikim delom registrovani u narednom periodu.

Period od **1952-1964** (zlatno razdoblje) odlikuje se izuzetno brzim privrednim rastom od prosečno **8,3%** godisnje. Medjutim, iza visokih stopa rasta postojali su i problemi koji su kasnije doveli do usporavanja privrednog rasta. Kao najznacajni problem moze se izdvojiti to sto je dolazilo do strukturnih disproporcija u industriji, tj.zaostajanja proizvodnje materijala za reprodukciju za proizvodnjom finalnih dobara.

Od sredine 60-ih godina stopa rasta drustvenog proizvoda se osetno smanjuje i u periodu od **1965-1979**. ona iznosi **5,6%** prosečno godisnje. Iako je stopa rasta jos uvek bila na zadovoljavajucem nivou, kvalitet privrednog rasta se bitno pogorsava. Opada efektivnost osnovnih proizvodnih fondova, usporava se rast zaposlenosti, produbljuju se strukturne neuskladjenosti u industriji, raste deficit u robnoj razmeni sa inostranstvom. Zbog svega toga SFRJ koristi u velikoj meri inostrane kredite u 70-im godinama, cime se zaduzenost zemlje veoma povecava.

Period od **1980-1989**. odlikuje se drasticnim usporavanjem privrednog rasta sa prosečnom stopom godisnjeg rasta drustvenog proizvoda od svega **0,7%**. U toj istoj meri se povecavao i broj stanovnika, pa je drustveni proizvod po stanovniku ostajao nepromenjen, sto znaci da je to bio period ekonomske stagnacije. Koreni krize ekonomskog rasta u ovom periodu su duboki i poticu iz godina kada je SFRJ belezila visoke stope rasta, koje nisu pocivale na zdravim ekonomskim osnovama.

Krajem 80-ih godina pristupa se radikalnim promenama u privrednom, a i u drustvenom sistemu, kako bi se prevazislo tesko ekonomsko stanje. Medjutim, ocekivani rezultati izostaju i 1991.godine dolazi do raspada SFRJ, a time i jugoslovenskog trzista, kao i do prekida ekonomske saradnje medju bivsim republikama.

14. RAZVOJNI TOKOVI PRIVREDE SICG (Dinamika privrednog razvoja Jugoslavije)

Posle ekonomske stagnacije 80-ih godina u koju su zapale SCG zajedno sa nekadasnjim republikama SFRJ, pocetkom 90-ih godina usledio je period ekonomskog sunavrata. U 1990.drustveni proizvod ove dve zemlje opada za 7,9%, u odnosu na prethodnu, a u 1991 za 11,6%.

U najtezu situaciju SCG dospeva 1992.i 1993. Svi oblici ekonomske saradnje sa bivsim republikama SFRJ su prekinuti, a Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija zavodi stroge standarde prema tadašnjem SFRJ. U 1992.drustveni proizvod je opao za 27,9%, a u 1993.za 30,8%.

Prosečna godišnja stopa rastadrustvenog proizvoda u periodu od **1990-1993** bila je negativna i iznosila -22,5%. Smanjivanje drustvenog proizvoda praceno je opadanjem zaposlenosti, investicija, licnih primanja i zivotnog standarda stanovnistva. Takodje se snizava i spoljnotrgovinska razmena, a nasuprot tome cene vrlo brzo rastu i dolazi do razbuktavanja hiperinflacije krajem 1992 i u 1993.godini (u celoj 1993.cene su porasle za 116.5 hiljada milijardi %, a samo u prve 3 nedelje 1994 za 313 miliona %).

Sprovedjenjem tkz.Avramovicevog programa pocetkom 1994.suzbijena je hiperinflacija i doslo je do umerenog povecanja drustvenog proizvoda od 2,5%. Prosečna stopa rasta drustvenog proizvoda u periodu od **1994-1998**.iznosila je 4,7% godisnje.

Savet bezbednosti UN obustavio je 1995 godine sankcije koje su SRJ bile nametnute 1992, a potom ih formalno ukinuo 1.oktobra 1996.Medjutim, vec **1998**.ponovo se uvode sankcije SRJ od strane EU i SAD zbog situacije na Kosovu i Metohiji. Do drasticnog pogorsanja ekonomske situacije u zemlji doslo je **1999**.pod uticajem NATO bombardovanja. Ponovo dolazi do opadanja drustvenog proizvoda i to za -17,7%.

Privredni rast u nasoj zemlji je obnovljen vec **2000**.godine, kada je ostvorena stopa rasta bruto domaceg proizvoda od 5,2%. Posle dogadjaja od 5.oktobra stekli su se uslovi za ukidanje sankcija prema nasoj zemlji, kao i za ukljucivanje SCG u sve medjunarodne politicke, ekonomske i finansijske organizacije. Stekli su se uslovi za brzi razvoj trzisne privrede,tj.za efikasan nastavak procesa tranzicije. Podaci pokazuju da su u prve 3 godine reforme ostvarene umerene i opadajuće stope rasta GDP-a od 5,3% (2001), 3,8% (2002) i 2% (2003).

Prema izvorima **Svetske banke**, bruto nacionalni dohodak po stanovniku SCG iznosio je svega 1.910 americkih \$, sto nas svrstava u zemlje sa nizim srednjim nivoom dohotka.

Prema izvestaju iz 1997, vrednost HDI za nasu zemlju iznosila je 0,701, sto znaci da je SCG imala srednji nivo ljudskog razvoja. Republicki zavod za razvoj je izracunao HDI Srbije za 2000,2001,2002, pri cemu su dobijene sledece vrednosti: 0,762; 0,768; 0,775.

Danas s obzirom na ekonomsku i socijalnu situaciju u nasoj zemlji, privredni razvoj predstavlja imperativ za nasu zemlju. Medjutim, postavlja se pitanje kakav treba da bude taj razvoj i kakvim ciljevima treba da služi. Taj razvoj treba da bude u skladu sa konceptom odrzivog razvoja, koji je prihvacen i kao cilj EU.

<http://www.ratko.biz/>

15. STRUKTURA PRIVREDE IZMEDJU DVA SVETSKA RATA (Promene u strukturi drustvenog proizvoda)

Struktura privrede drzave, formirane od juznoslovenskih zemalja po zavrsetku prvog svetskog rata, bila je veoma sarolika i nehomogena. To je rezultat razlicitog razvoja i uticaja sto su prethodno pretrpela pojedina nacionalna podrucja koja su se ujedinila u jedinstvenu drzavu.

U severnim i zapadnim delovima zemlje proces industrijalizacije zapocet je i pre formiranja KSHS (1918), pa su tamo uspostavljeni razvijeniji drustveni odnosi i razvijenije trziste.

U juznim i istocnim delovima zemlje bilo je izrazito ucesce poljoprivrede, a od ostalih delatnosti nesto vise se izdvajalo jos zanatstvo.

Takodje ukupno uzevsi, jugoslovenska privreda, pa i u njenim najrazvijenijim delovima osetno je zaostajala za tada razvijenim privredama u Evropi. U medjuratnom periodu naraslo je ucesce industrije, rudarstva i zanatstva u strukturi izvora drustvenog proizvoda sa 21% na 30%, dok je u 1939 opalo ucesce poljoprivrede i sumarstva sa 58% na 51%, a takodje i ostlih delatnosti sa 21% na 19%. Ostvareni rezultati ocenjuju se kao skromni sto znaci da se nisu mogle izvršiti ni znacajne promene u globalnoj strukturi privrede. Jos uvek je poljoprivreda bila vodeca privredna delatnost, a po visini drustvenog proizvoda po stanovniku Jugoslavija se nalazila na jednom od poslednjih mesta na evropskoj listi razvijenosti pred Drugi svetski rat.

16. PROMENE U STRUKTURI DRUSTVENOG PROIZVODA JUGOSLOVENSKE PRIVREDE POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA (Promene u strukturi drustvenog proizvoda)

U periodu od 1947-1989 drustveni proizvod jugoslovenske privrede rastao je po stopi od 4,9% godisnje tj. vise je nego usedmostrucen, dok je drustveni proizvod po stanovnika upetostrucen, a tome odgovara prosečna stopa rasta od 3,9%.

Ostvareni rast navedenih agregata ukupne privrede rezultat je razlicitih stopa rasta pojedinih delova privrede. Po brzom rastu se istice drustveni sektor cija se proizvodnja u datom periodu uvecala za preko deset puta, dok je u individualnom sektoru privrede drustveni proizvod porastao za 2,6%. Posmatrano po delatnostima najbrzi rast proizvodnje ostvarila je industrija cija je proizvodnja porasla skoro osamnaest puta, dok je poljoprivredna proizvodnja porasla samo oko tri puta.

Stoga je industrija imala najveći udeo u stvaranju drustvenog proizvoda, dok se udeo u stvaranju drustvenog proizvoda najvise smanjivao u primarnim delatnostima, koke su na pocetku ucestvovalе skoro sa 45%, a krajem 80-ih njihov doprinos sveo se na oko 15%. U tome je relativno najveće smanjenje dozivelo sumarstvo, sa 4,9% na oko 0,8%, a apsolutno najveći pad udela imala je poljoprivreda od 39% na 14%.

Najbrze promene u strukturi privrede izvršene su u razdoblju do polovine 60-ih godina. Početkom 0-ih godina izjednačili su se doprinosi industriji poljoprivrede u stvaranju društvenog proizvoda, da bi se potom, uz apsolutni porast proizvodnje u oba sektora, razlika u dinamici i dalje ispoljavala u korist industrije.

Pored primarnog sektora, smanjnje udela u strukturi izvora društvenog proizvoda karakterisalo je izuzev industrije, i sekundarne sektore (gradjevinarstva i zanatstva).

Tercijalni sektor u celini ostvario je rast ucesca u strukturi izvora društvenog proizvoda sa 18% na 32%. Navedene promene u globalnoj strukturi izvora društvenog proizvoda podstakle su znacajna pomeranja u ekonomskoj strukturi stanovništva tj. izvršena je njegova dezagrarijacija.

17. DUGOROCNE KARAKTERISTIKE PRIVREDNOG RAZVJA ZEMLJE

Zaceci industrije na teritoriji SCG javljaju se jos pre Prvog svetskog rata.

Industrija je sektor privrede u okviru kojeg se radom, pomocu masina, sirovine preradjuju u poluproizvode i gotove proizvode. Odlikuje se mehanizovanim postupcima, ujednacenom serijskom ili masovnom proizvodnjom robe za trziste. U savremenoj fazi razvoja procesi u industriji mogu biti visoko mehanizovani, automatizovani, pa i robotizovani, cime se menja odnos neposrednih proizvodjaca prema sredstvima i predmetu rada, uvecava produktivnost, podize nivo kvalifikacija, a covek se oslobdja opasnih i monotonih operacija, zadrzavajući za sebe programiranje i druge kreativne poslove.

Posle Prvog svetskog rata formirana je KSHS koja je imala veliku teritoriju i veliko unutrašnje trziste. KSHS je bila nerazvijena i odlikovala se obiljem radne snage, a takodje i prilično velikom raznovrsnoscu prirodnih bogatstava. Sve to je delovalo podsticajno na domaci i strani kapital da se investira prvenstveno u industriju.

Kroz celokupno medjuratno razdoblje napredak u industriji se moze oceniti kao skroman, posto se nije znacajnije povecalo njeno ucesce u stvaranju društvenog proizvoda. Istovremeno su se povecavale regionalne razlike i vrsila koncentracija industrijskih preduzeca u razvijenim delovima zemlje.

Nakon Drugog svetskog rata i uspostavljanja socijalistckog društveno-ekonomskog sistema snazan akcenat stavljen je na razvoj industrije, a posebno njenog prvog odeljka tj. proizvodnje sredstava za proizvodnju. Unutar toga, poseban naglasak stavljen je na energetiku, masinsku industriju i kapacitete za preradu domacih sirovina. (pretpostavljalo se da ce snazno delovati kao osnova razvoja ostatka industrije).

Takva industrijalizacija ostvarivana je uvozom velikog dela sredstava za rad. Postignuti su brzi rezultati u sirenju proizvodnih kapaciteta, a izabrane grane su u kratkom roku podizane na visi tehnoloski nivo.

Tokom druge polovine 50-ih godina izvršeno je preusmeravanje ind. investicija na grane i grupacije kojima ce se uspostaviti trzisna ravnoteza potpunijim aktiviranjem ranije izgradjenih kapaciteta na visem nivou proizvodnje.

Posmatrajuci u celini razdoblje od Drugog svetskog rata do pocetka 90-ih, ostvaren je brz rast i razvoj ukupne privrede, u kome posebno mesto pripada industriji. U njoj su najbrze rasli proizvodnja, zaposlenost, osnovna sredstva...

18. INDUSTRIJALIZACIJA KAO OSNOVNI METOD PRIVREDNOG RAZVOJA (Industrija-vodeca delatnost)

U uslovima nerazvijene privrede postavlja se pitanje da li prioritet treba dati razvoju poljoprivrede ili industrije. Odgovor se nameće sam po sebi, posto su bitna obeležja nerazvijenosti agrarna struktura nacionalne ekonomije, tj. visoka zastupljenost poljoprivrede u makroekonomskim agregatima s jedne, i tome odgovarajuća nedovoljna društvena podela rada sa druge strane.

Ipak manji broj autora se zalaze prvo za razvoj poljoprivrede jer je to po njima uslov i pretpostavka industrijalizacije koja bi potom trebalo da usledi. Oni smatraju da porastu industrijske proizvodnje treba da prethodi uvećana proizvodnja hrane za zadovoljavanje potreba radne snage koja će se uposliti u industriji. Međutim, takav pristup nije tesko osporiti, jer razvoj poljoprivrede i podizanje njene produktivnosti rada podrazumeva razmenu savremenijih sredstava za rad i veću razmenu tehnike uopšte. (Kako to zbog nerazvijenosti nije moguće na domaćem tržištu, nerazvijena zemlja je prinudjena da takva sredstva uvozi, ali bi za to potrebna sredstva trebalo da ostvari izvozom; modifikacija privrede imala bi za posledicu istiskivanje dela zaposlenih iz poljoprivrede; cene bi rasle, a tražnja ne bi mogla da odgovori zbog ograničenja uskog tržišta). Iz toga se izvodi zaključak da strukturni napredak poljoprivrede i citave nacionalne ekonomije zavisi prvenstveno od razvoja industrije. Zbog toga se ubrzanje razvoja privrede nerazvijenih zemalja mora prvenstveno oslanjati na industrijalizaciju, a to je bio slučaj i u našoj zemlji. Još pre Prvog svetskog rata otpočeo je proces industrijalizacije, a nakon drugog svetskog rata na njega je stavljen akcenat, čemu je doprinelo uspostavljanje socijalističkog društveno-ekonomskog sistema.

Kao jedna od prednosti razvoja industrije može se istaći to da ona omogućava snažnije uključivanje privrede u međunarodnu razmenu, kao i poboljšanje odnosa razmene sa inostranstvom.

Međutim, treba imati u vidu da davanje prioriteta industriji nikako ne bi smelo da znači potpuno zanemarivanje razvoja prvenstveno poljoprivrede, ali i drugih delatnosti. Poljoprivredna proizvodnja treba da obezbedi dovoljne količine sirovina agrarnog porekla za preradivačku industriju i održavanje dostignutog standarda kada se radi o ishrani stanovništva u porastu, odnosno uvećanu tražnju čiji su nosioci novozaposleni u industriji i ostalim nepoljoprivrednim aktivnostima. Ostale privredne aktivnosti treba da prate industriju i poljoprivredu kako bi se omogućilo skladno napredovanje.

19. GRANSKI I REGIONALNI RAZMESTAJ INDUSTRIJE (Industrija- vodeca delatnost)

U periodu nakon Drugog svetskog rata ostvaren je brz rast i razvoj ukupne jugoslovenske privrede, pri čemu je posebno mesto pripalo industriji.

Posmatrano **po grupacijama** (sredstva za rad, materijali za reprodukciju i potrosna dobra) u okviru industrije postajale su značajne razlike u brzini rasta. Najbrzi rast je zabeležen u proizvodnji sredstava za rad. Rast ispod proseka imala je proizvodnja materijala za reprodukciju, osim u 70-im i 80-im godinama. Proizvodnja potrosnih dobara imala je natprosečni rast, ali uz

tendenciju usporavanja rasta, da bi u 80-im i 90-im godinama doslo do njenog opadanja. Ukupan rast proizvodnje i tome odgovarajuće uvećanje zaposlenosti u industriji ostvareni su zahvaljujućem dinamićnom investiranju.

U periodu posle Drugog svetskog rata do 90-ih godina postoje znatno veliki rasponi u brzini rasta pojedinih **oblasti** u okviru industrije. Kao oblast sa najbrzim rastom izrazito se izdvaja proizvodnja hemijskih proizvoda i vlakana (uvećana je skoro 48 puta, krajem 80-ih), a najsporiji rast imala je proizvodnja ostalih saobraćajnih sredstava (uvećana je za samo 40%). Najsporije se povećavala proizvodnja u oblasti prerade drveta.

U cilju sto preglednijeg praćenja kretanja svih 25 oblasti svrstane su u 3 grupacije: dinamićne oblasti, umereno dinamićne i spororastuće. Kriterijum razvrstavanja-dinamika društvenog proizvoda u odnosu na prosek industrije, a u skup dinamićnih oblasti uključene su one čiji je bazni indeks proizvodnje preko jedan i po put veći od prosećnog. U skup umereno- one čiji je bazni indeks u intervalu od prosećnog do jedan i po put većeg. Sporopadajuće- one kojima je indeks rasta ispod proseka industrije.

Na teritoriji SCG industrijalizacija je započeta pre formiranja jedinstvene države u kojoj su se nasle posle Prvog svetskog rata. Taj proces je bio na samom početku i odlikovao se neravnomernostima u teritorijalnom razmestaju industrije. Nasledjeni kapaciteti u preradjiivackoj industriji bili su relativno skromni po broju fabrika, a njihov najveći deo lociran izvan teritorije SCG.

Tokom razdoblja ubrzane industrijalizacije, a potom i sve dok je postojala SFRJ, proizvodnja u industriji uvećala se dosta brzo i u zemlji kao celini ali i u svakom njenom regionu pojedinaćno. Na teritoriji SCG industrijska proizvodnja povećana je 21 put u periodu od završetka Drugog svetskog rata do kraja 80-ih godina. Zahvaljujuci tome ona je gotovo dostigla prosek zemlje u kojoj se razvijala, iako je na početku perioda zaostajala za njim. Medjutim, društveni proizvod po stanovniku na prostoru SCG uvećavao se sporije od proseka cele nacionalne ekonomije. Dolazi do zaostajanja za celinom SFRJ, povećava se razlika prema razvijenim delovima sveta.

20. PROREKLI RAZVOJ I AKTUELNO STANJE POLJOPRIVREDE (Osnovne karakteristike razvoja poljoprivrede)

Ocena proteklog razvoja i sadasnjeg stanja poljoprivrede u SCG može se dati iz 2 ugla:

1. U poredjenju sa nasledjenim stanjem u samoj poljoprivredi posle Drugog svetskog rata, kada je zapoceta ubrzana industrijalizacija

Kada se posmatra razdoblje od Drugog svetskog rata do danas u celini, ostvareno je udvostrucenje proizvedene količine hrane po stanovniku, što je značajni rezultat ako se zna da je u datom periodu, stanovništvo postalo veće za jedan i po put.

Značajna karakteristika u razvoju poljoprivrede bilo je stvaranje i paralelan razvoj privatnog i društvenog sektora. Međutim, razvoj ova dva sektora bitno se razlikovao tokom celog razdoblja. S jedne strane formirao se moderan društveni sektor poljoprivrede, a s druge strane ostvarivao se znatno sporiji rast i razvoj privatnog sektora. Za takvo kretanje kao najznačajniji uzrok može se izdvojiti razlika u obimu investicija. Sem toga znatno je povoljnija i kvalifikaciona struktura zaposlenih u društvenom sektoru od one u privatnom sektoru, što se veoma odražava na produktivnost rada.

2. Sa stanovista razvoja ukupne privrede

Ukoliko se ostvareni rezultati u razvoju poljoprivrede u SCG ocenjuju sa stanovista razvoja ukupne nacionalne ekonomije, dolazi se do zaključka da je ova delatnost bila zpostavljena. Ekonomski pokazatelj toga su *dispariteti cena* na stetu poljoprivrede.

Usporena poljoprivredna proizvodnja uticala je da na domaćem tržištu ponuda bude manja od tražnje, što pojačava pritisak na uvoz poljoprivrednih proizvoda. Međutim, mogućnost uvoza nailazi na snažno ograničenje tj. već postojeći deficit spoljnotrgovinske razmene koji je prouzrokovao potrebama uvoza sirovina i polufabrikata za tekucu reprodukciju, odnosno investicionih dobara koji se kod nas ne proizvode.

Kao najznačajniji uzroci sporijeg rasta poljoprivrede mogu se izdvojiti:

1. Trajno nepovoljni uslovi privredjivanja
2. Nedoslednost u formulisanju i sprovođenju koncepta razvoja ove delatnosti
3. Dugo primenjivana ograničenja prvenstveno prema privatnim posedima
4. Zanemarivanje ove delatnosti, naročito privatnog sektora u ekonomskoj politici i dr.
5. Nedostatak dosledne zemljišne politike
6. Sporo obuhvatanje navodnjavanjem i melioracijom.

21. POJAM I SPECIFICNOSTI POLJOPRIVREDE (Osnovne karakteristike razvoja poljoprivrede)

Poljoprivreda se može definisati kao privredna delatnost u kojoj se koriscenjem zemljišta, gajenjem korisnih biljaka i zivotinja, dobijaju primarni proizvodi. Pored toga, obicno ukljucuje i njihovu preradu do stanja u kome mogu zadovoljiti neku potrebu, licnu ili reprodukcionu.

Poljoprivreda ispunjava brojne znacajne **zadatke**:

1. Obezbedjuje hranu
2. Obezbedjuje sirovine za mnoge oblasti preradjivacke industrije (proizvodnja prehrambenih proizvoda i pica, teksila, duvana...) i za zanatstvo
3. Uslovljava razvoj industrije- koristi dobar deo industrijskih proizvoda, obezbedjuje potrebnu radnu snagu i deo akumulacije za njen pocetni razvoj
4. Utice na balans spoljnotrgovinske razmene

Specificnosti poljoprivredne proizvodnje:

1. Visoka zavisnost od prirodnih uslovljava:
 - a. Vece ili manje skokove, odnosno padove u proizvodnji
 - b. Veci poslovni rizik
 - c. Nestabilnost dohotka poljoprivrednika
2. Proces proizvodnje pretežno je vezan za zemljiste – sto stvara odredjene organizaciono-tehnoloske i drustveno-ekonomske probleme (usitnjavanje ili ukрупnjavanje poljoprivrednih gazdinstava, a to je uslovljeno svojinom nad zemljom).
3. U osnovi poljoprivrede je organska proizvodnja- ciji su proizvodi zivi svet zbog cega su postupci, organizacija i ekonomija prilagodjeni bioloskim uslovima i osobinama biljaka i zivotinja, a to omogucava da se od pocetnog zivog materijala dobije mnogo veca masa poljoprivrednih proizvoda.

22. AGRARNA POLITIKA + MERE (Osnovne karakteristike razvoja poljoprivrede)

Agrarna politika à je deo ekonomske politike jedne nacionalne ekonomije ili siri integracija, koji je usresredjen na usmeravanje razvoja poljoprivrede.

Agrarnu politiku cini nekoliko medjusobno povezanih elemenata: cilj agranopolitice aktivnosti, sredstva, mere i metode delovanja i nosioci agrarne politike.

Sa stanovista vremena na koje se projektuju ciljevi agrarne politike, razlikuju se osnovni, dugorocni ili strateski i ciljevi koji se utvrđuju za tekuci period.

Najcesci **ciljevi** (kratkorocni i strategijski) ciljevi agrarne politike su:

1. Povecanje poljoprivredne proizvodnje
2. Menjanje njene strukture
3. Porast produktivnosti rada i prinosa po jedinici
4. Efikasnije koriscenje ulozenih sredstava u ovu delatnost
5. Porast i stabilizacija dohotka poljoprivrednog stanovnistva
6. Stabilne cene poljoprivredno-prehtambenih proizvoda

Efikasnost agrarne politike u velikoj meri zavisi od uskladjenosti primenjenih mera.

Mere agrarne politike, s obzirom na **karakter delovanja**, mogu se podeliti u 4 osnovne grupe:

1. **Ekonomske** mere à U ekonomske mere ubrajaju se: cene, investicije, porezi i politika izvoza i uvoza.
 - a. **U politici cena** à polazi se od 2 osnovne proporcije:
 - i. Potrebno je uskladiti cene po kojima se agrarni proizvodi prodaju na trzistu i cana po kojima poljoprivrednici kupuju proizvode/usluge ostalih delatnosti.
 - ii. Uspostaviti skladan odnos cena izmedju otkupnih i maloprodajnih cena poljoprivrednih proizvoda
 - b. **Investicije** à pre svega onaj deo koji se finansira iz akumulacije, predstavljaju materijalnu osnovu prosirene reprodukcije posto se njima uvecavaju osnovna i obrtna sredstva u delatnosti gde su ulozena. S obzirom na to, rast poljoprivredne proizvodnje predstavlja f-ju investicija u ovu delatnost i njihove efektivnosti.
 - c. **Porezi** à vazan instrument regulisanja odnosa robnih i kupovnih fondova, politike na selu, politike raspodele i usmeravanja razvoja pojedinih delova poljoprivrede.
 - d. **Politikom izvoza i uvoza pp** à bitno se utice na odnose ponude i traznje na trzistu unutar jedne nacionalne ekonomije, odnosno omogucava/sprecava da se postojeci viskovi izvezu ili manjak odredjenih proizvoda popuni uvozom.

2. Tehnicke i tehnoloskeà (mehanizacija, zootehnicke mere, hemizacija...)
3. Organizacioneà (oblici organizacije proizvodnih jedinica, njihovo povezivanje i udruživanja proizvođača, zadrugarstvo, poljoprivredne službe, trziste i njegova kontrola)
4. Pravneà (uredjenje posedovnih odnosa na zemlji kao osnovnom uslovu proizvodnje u agraru, kao i sprovođenje određenih mera i akcija u proizvodnji i prometu).

Prema načinu sprovođenja, mere agrarne politike mogu biti:

- *direktne i indirektne*; odnosno *prisilne ili dobrovoljne*.

Ocena uspešnosti agrarne politike proizilazi iz stepena podudarnosti ili odstupanja ostvarenih rezultata sa postavljenim ciljevima.

23. KARAKTERISTIKE RAZVOJA SAOBRAČAJA

Saobraćajà je sektor privrede koji se bavi prevozom materijalnih dobara, ljudi i vesti sa jednog mesta na drugo. Omogućava promet robe, odnosno zadovoljenje ostalih potreba za prevozom.

Od početka procesa ubrzane industrijalizacije, rast i razvoj saobraćaja kao celine može se oceniti kao brz. Početkom devedesetih godina obim prevoza robe se povećao za 21,5 puta, u odnosu na polovinu 50-ih, a u ukupnom prevozu putnika za više od 5,7 puta. U narednom periodu dolazi do osetnog smanjenja prevoza u odnosu na početak decenije.

U javnom saobraćaju, najveći porast prevoza do početka 90-ih ostvaren je u pomorskom prevozu tereta (tome je doprinelo i novoizgrađeni luke kapaciteti za pomorski saobraćaj-luka Bar). Kao druga krajnost postoji nepromenjen obim prevezenih putnika zeleznickim saobraćajem i najsporiji rast prevezenog tereta u ovoj grani saobraćaja.

Po obimu izvršenog prevoza i ostvarenom rastu izdvaja se drumski saobraćaj. Takođe veliki rast je ostvaren i u prevozu putnika vazdusnim saobraćajem (u strukturi putničkog saobraćaja udeo ve grane popeo se na preko 18%). Jezerski i recni saobraćaj gotovo da su potpuno zamrli.

- Kao ocena ukupno ostvarenog razvoja saobraćaja na teritoriji SCGà može se reći da su izvršene velike i nagle strukturne promene, koje su rezultat nepostojanja strategije i jedinstvenog pristupa u pravcu formiranja racionalnog saobraćajnog sistema zemlje kao celine.

Razvoj saobraćaja u velikoj meri je bio određen odnosima cena, koji su za sve grane saobraćaja izuzev drumskog bili uglavnom nepovoljni, što se naročito odnosi na zeleznicke cene. Takvi neusklađeni odnosi na štetu saobraćaja, uz ostale uslove privredjivanja otvarali su brojne probleme u razvoju saobraćaja, u modernizaciji i prilagodjavanju potrebama privrede i društva.

- Ocena razvoja saobraćaja može se izvršiti polazeći od nasledjenog stanja u ovoj aktivnosti. U posmatranom razdoblju od Drugog svetskog rata, veoma je izmenjena struktura saobraćaja na teritoriji SCG, prvenstveno u korist drumskog prevoza. Izvršena

<http://www.ratko.biz/>

promena strukture u saobraćaju, kao i uvođenje savremenih prevoznih sredstava veoma su snažno uticali na pomeranje u strukturi urosene energije u ovoj oblasti u korist derivata nafte.

- Kao treći pristup u oceni razvoja saobraćaja, može se uzeti učešće transportnih troškova u ceni robe, koje je u privredi SCG veoma visoko- krajem 80-ih je iznosilo 15-17%. Dato učešće se u razvijenim zemljama kreće od 6-10%, pa je s tog stanovišta razvoj saobraćaja u SCG neadekvatan.

Razvoj poštanskog, telefonskog i telegrafskog saobraćaja ostvaren je značajnim povećanjem obima usluga i širenja kapaciteta. Izvršena je i promena u strukturi u korist znatno većeg udela telefonskog saobraćaja kao savremenijeg sredstva brze komunikacije.

24. RAZVOJ TRGOVINE

Trgovina je sektor privrede koji se bavi posredovanjem u prometu, omogućuje razmenu između proizvođača i potrošača.

Koliko je razvoj privrede određen dostignutim nivoom razvijenosti proizvodnih snaga i karakterom društvenih odnosa, to se može zaključiti da posle Drugog svetskog rata mesto i uloga trgovine u procesu reprodukcije u našoj zemlji bili veoma ograničeni.

Zaokret u odnosu prema trgovini izvršen je prelaskom na izgradnju samoupravnog ekonomskog sistema. Istovremeno započeo je i proces osavremenjavanja trgovine, uvođenjem savremene organizacije rada i opremanjem skladišnog prostora i pomoćnih kapaciteta u ovoj oblasti. Od polovine 50-ih godina trgovina najvećim delom svoj rast i razvoj finansira iz sopstvene akumulacije.

U periodu posle Drugog svetskog rata:

1. Broj prodavnica je stalno rastao, a posebno je bio ubrzan tokom druge polovine 80-ih godina.
2. Broj radnika u trgovini je stalno rastao, ali različitom dinamikom po periodima
3. Promet u trgovini se dosta brzo uvećavao, naročito u 50-im i 60-im godinama, sve do sredine 80-ih kada počinje da opada.

Takođe u posmatranom periodu ostvarene su i značajne promene u strukturi trgovine. One su najizraženije u trgovini na malo, gde se smanjivalo učešće dobara namenjenih egzistencijalnoj potrošnji, sve do ulaska privrede u duboku ekonomsku krizu uz porast učešća dobara karakterističnih za visoki nivo standarda. Posle toga dolazi do značajnog zaokreta u suprotnom smeru.

Tokom proteklog perioda od Drugog svetskog rata, trgovina je ostvarila vidan napredak, ali dostignuti nivo razvoja trgovine još uvek nije takav da se ona može smatrati ciniošem koji značajnije doprinosi ubrzanju toka reprodukcije i efikasnoj realizaciji ukupne proizvodnje na domaćem i inostranom tržištu.

25. RAZVOJ OSTALIH SEKTORA PRIVREDE

Ako se posmatra celo razdoblje od Drugog svetskog rata do kraja 80-ih godina, može se konstatovati da u svi sektori privrede ostvarili rast. Dosló je do značajnih promena u globalnoj strukturi privrede zemlje, jer je rast bio različit. Najsporiji rast ostvaren je u sektoru sumarstva, čiji se proizvod nešto više nego udvostručio, dok je prosek za celu privredu usedmostručen u odnosu na stanje na početku 50-ih. Drugo otpozadi je zanatstvo, zatim poljoprivreda, a potom gradjevinarstvo, koje je ostvarilo skoro ucetvorostručenje. Dinamiku ispod proseka su imali vodoprivreda, trgovina i ugostiteljstvo. Dinamiku iznad proseka ostvarilo je: grupa ostalih delatnosti, saobraćaj i industrija, kao najdinamičnija.

Tokom 90-ih godina dolazi do ekonomskog nazadovanja, tj. smanjenja društvenog proizvoda, kao i društvenog proizvoda po stanovniku i ostalih makroekonomskih agregata. Najmanji pad proizvodnje imala je poljoprivreda, pa i sve ostale delatnosti primarnog sektora. Dok su sekundarni i tercijalni sektor doživeli iznadprosečno smanjenje proizvodnje. Ekonomsko nazadovanje vrhunac je doživelo 1999; kada je naša zemlja bombardovana.

U osnovi su se promene u strukturi desavale u pravcu sektora, oblasti ili grana koje se odlikuju visim nivoom proizvoda po zaposlenom, odnosno visom produktivnosti rada.

Sector	1989 (1952=100)
Poljoprivreda	338
Sumarstvo	214
Vodoprivreda	622
Industrija	1785
Gradjevinarstvo	388
Zanatstvo	285
Saobraćaj	985
Trgovina i ugostiteljstvo	641
Ostale privredne delatnosti	912
Privreda ukupno	703

26. O DRUSTVENIM DELATNOSTIMA UOPSTE I NJIHOVOM ZNACAJU ZA RAZVOJ SAVREMENE TRZISNE PRIVREDE/DRUSTVA

Drustvene delatnosti obuhvataju brojne i raznovrsne aktivnosti, kao sto su: obrazovanje, kultura, naucno istrazivanje i razvoj, zdravstvo, javni sector, drzavni organi, politicke organizacije i dr. Medjutim, ono sto je zajednicko za sve njih je sto su njihovi proizvodi i usluge specificna dobra, koja se uglavnom ne realizuju na trzistu, vec predstavljaju zajednicka dobra za celinu drustva ili pojedinacne njegove delove. Stoga, razvoj drustvenih delatnosti nije primarno odredjen dejstvom ekonomskih zakonitosti (jer bi to bilo suprotno svrsi postojanja drustvenih delatnosti).

Specificnost ekonomskog istrazivanja u drustvenim delatnostima postoji stoga sto je veliki deo njihovog proizvoda nematerijalnog karaktera, pa se ne moze meriti uobicajenim kvantitativnim jedinicama. S druge strane radi se o vrlo heterogenoj grupaciji aktivnosti sa stanovista zadovoljavanja razlicitih ljudskih potreba, sto onemogucuje jednostavno vrednovanje koristi.

Heterogenost grupacije drustvenih delatnosti postoji i sa stanovista korisnika. Najsirni krug korisnika ima sva javna dobra (dostupna svima i jednaka u potrosnji za sve).

Semjuelson je napravio analogiju izmedju privatnih i javnih dobara. Po njemu, slicno privatnim dobrima kod kojih se putem cena uspostavlja ravnoteza na trzistu, za javna dobra se koriste pseudo cene i pseudo ravnoteza, koja predstavlja Pareto optimum.

U razvojnoj stvarnosti brojnih zemalja mogu se uociti dva suprotna toka:

1. Prvi se vezuje za drzavu blagostanja i njeno nastojanje da zadovoljavanje razlicitih znacajnih drustvenih potreba prepusti drustvenim delatnostima i javnom sektoru.
2. Kao drugi tok izdvaja se tendencijsko smanjivanje uloge drustvenih delatnosti i javnog sektora, i sa tim odgovarajuce smanjenje izdvajanja za kolektivnu potrosnju, sto je praceno reprivatizacijom i deregulacijom. Ovaj drugi tok jaca i postaje preovladajuci nakon drugog talasa krize energije i sirovina, s kraja 70-ih i pocetka 80-ih godina.

****ako bi se u potpunosti skljucio trzisni mehanizam ne bi postojala objektivna merila uspeha/neuspeha.

27. OBRAZOVANJE KAO CINIAC RAZVOJA (Obrazovanje)

U prošlosti, sve detaljnija podela rada dovela je do mogućnosti da zaposleni stiču kvalifikacije u samom procesu proizvodnje, što je doprinelo širenju mogućnosti aktiviranja stanovništva u privredi i povećanju obima proizvodnje, ubrzava privredni rast i razvoj, stvaraju se materijalne pretpostavke ukupnom socijalnom napretku.

Zahvaljujući privrednom rastu i razvoju stvaraju se pretpostavke za šire organizovano obrazovanje stanovništva, u kome se znanja stiču sistematično.

Pored toga, sve je postajao izraženiji interes stanovništva za obrazovanjem, postoje pokazalo da ono omogućava lakše uključivanje u proces proizvodnje, tj. lakše zaposljavanje. Takođe, obrazovanje stanovništva je sposobnije da se brže i uz manji napor prilagodi promenama koje se u raznim domenima desavaju. Sa razvojem privrede sve se više traži obrazovana i kvalifikovana radna snaga. Paralelno sa tim usavršava se i samo obrazovanje kao delatnost, u pravcu da se standardizuju pojedini nivoi znanja, a posebno stručnih kvalifikacija. Celokupna oblast obrazovanja postaje predmet društvenog interesovanja i normativnog regulisanja, prvenstveno u delu koji finansira država na svim nivoima sticanja znanja.

Sve to vreme, obrazovanjem se nastoji što potpunije da obuhvati uglavnom mlađe stanovništvo, kako bi organizovano savladalo utvrđena opšta znanja kao osnovu na kojoj će se u nastavku stručno osposobljavati i ovladati znanjima potrebnim za ceo radni vek pojedinca. Takav tok obrazovanja naziva se *tradicionalnim obrazovanjem*. Ono je dovedeno u pitanje ubrzanim promenama koje izaziva savremeni tehnološki napredak. Pred oblast obrazovanja i citavo društvo postavlja se obaveza da se tokom inicijalnog školovanja stanovništvo osposobi da samostalno i/ili kroz povremene inovacije, te različite oblike usavršavanja, sistematski i pravovremeno stiče nova znanja.

Sa stanovista privrednog razvoja pojedinacne zemlje, rastuća i sve značajnija uloga organizovanog sistematskog obrazovanja ispoljava se kroz:

1. Rast tražnje za kadrovima višeg nivoa obrazovanja
2. Brzi rast sredstava kojima se finansira obrazovanje od rasta investicija u sredstva za rad
3. Povećanje interesa sve većeg dela stanovništva da se napusti tradicionalni obrazovni sistem zasnovan na jednokratnom učenju, u mladosti i pređe na kontinuelno, permanentno obrazovanje.
4. Napustanje stava da obrazovanje ima isključivo neproizvodni karakter.....

28. OBRAZOVANJE U SCG (Obrazovanje)

Razvoj sistema obrazovanja moze se posmatrati kroz 3 etape:

1. Prvaà izmedju 2 svetska rataà tokom ove faze, moze se reci da je ova oblast u celini belezila veoma skromne rezultate. Na teritoriji danasnje SCG oko 45% starosne grupe od 10 i vise godina imalo je osnovno obrazovanje. Po ovom pokazatelju znacajno se zaostajalo za razvijenim evropskim zemljama. Pored toga, posebno je bilo visoko ucesce nepismenih u datoj grupi stanovnistva i iznosilo je 35%.
2. Drugaà od Drugog svetskog rata do pocetka 90-ih godina XX vekaà odlikuje se brzom ekspanzijom ove delatnosti. To se pre svega ogleda u:
 - a. Povecanju broja ucenika, tj. studenata
 - b. Porastu broja visih i visokih skola
 - c. Povecanju broja nastavnika na svim nivoima obrazovanja
 - d. Povecanju raznovrsnosti usmerenja strucnog obrazovanja, srednjih, visih i visokih skola i dr.

Broj redovnih ucenika osnovnih skola dostigao je svoju prvu maksimalnu velicinu pocetkom 60-ih, sto je rezultat: povecanog obuhvata odgovarajuce starosne grupe obaveznim osmogodisnjem osnovnim obrazovanjem i relativno brzog uvecanja stanovnistva tokom prve decenije nakon zavrsetka Drugog svetskog rata. Skole za redovno osnovno obrazovanje bile su najbrojnije pocetkom 50-ih.

Ono sto se za ovu fazu smatra najznacajnijim- je drastican pad udela onih bez skolske spremlje u ukupnom broju stanovnika starosti 10 i vise godina. Posmatrano apsolutno, od preko 2,5 miliona stanovnika bez skolske spremlje s pocetka 50-ih, 1991 njih je bilo samo nesto preko 660 hiljada.

Znacajan napredak u obrazovanju uslovio je znacajne promene u obrazovnoj strukturi stanovnistva. U ukupnom broju stanovnika starosti deset i vise godina drasticno je palo ucesce onih bez ikakve skolske spremlje sa 43% na 10%. Sledece 2 kategorije obuhvataju stanovnistvo bez potpune osnovne skole i sa završenom osnovnom skolom, i znace elementarnu pismenost, a njihovo ucesce posmatrano zbirno, jos uvek je znacajno i smanjilo se samo za 1%, sa 49% na 48%. Veliko povecanje ucesca zabelezilo je stanovnistvo sa srednjom skolom-vise nego ucetvorostruceno, i stanovnistvo sa visim i visokim obrazovanjem-udevetostruceno, a apsolutno se ta kategorija povecala sa nepunih 41.000 na 622.000. ukupno uzevsi, iako su ostvareni znacajni rezultati sa stanovista obrazovnog nivoa, oni se na kraju datog perioda ne mogu oceniti kao zadovoljavajuci. Pored vec navedenih podataka, ovu konstataciju dokazuje i podatak da prema popisu iz 1991. ucesce nepismenih u SRJ je iznosilo 7%.

3. Treća od nastanka SRJ tj.1992.godine do danas – otpočinje dubokom ekonomskom i društvenom krizom, što se odrazilo i na oblast obrazovanja. Pre svega dolazi do:
 - a. smanjenja interesa stanovništva za sticanje znanja.
 - b. Takođe, pri ukupnom padu standarda i opstom polarizacijom, obrazovanje postaje nejednako dostupno, pa se već postojeće razlike još više.
 - c. Pored toga dolazi i do smanjivanja sredstava koja su namenjena obrazovanju. Imajući sve to u vidu, u datom periodu se ne može govoriti o razvoju obrazovanja, već o nazadovanju u ovoj oblasti.

Danas, s procesom tranzicije, dolazi do transformacije sistema obrazovanja. Privatizacija jednog njegovo dela može dovesti do pojačavanja već postojeće socijalne diferencijacije, što znači napuštanje ideje o pravu na dostupnost i najviših nivoa obrazovanja svim slojevima stanovništva. Takođe, s obzirom na aktuelnu ekonomsku situaciju u našoj zemlji ova mogućnost ne bi smela brzo da postane dominantan oblik finansiranja i razvoja školstva.

29. FUNDAMENTALNA, PRIMENJENA I RAZVOJNA ISTRAZIVANJA-PROCES TEHNOLOSKOG PROGRESA (Naucna istrazivanja i razvoj)

Posto je savremeni tehnoloski progres proces koji se realizuje kroz nekoliko etapa, kao prva etapa se uzimaju fundamentalna istrazivanja, s obzirom da su najopstija.

1. Fundamentalna – preduzimaju se sa ciljem da se uveća stepen razumevanja pojava i procesa u prirodi i društvu, pri čemu se nemaju u vidu mogućnosti neke praktične primene.
Prva etapa fundamentalnih istrazivanja može se rasčlaniti na:
 - a. Slobodna fundamentalna – orijentisana su na proširivanje naučnih saznanja, pri čemu im je individualizam bitno obeležje. Čitav postupak se vodi potpuno slobodno u smislu da od samog istraživaca zavisi u kom će smeru i do kog stepena vrsiti istrazivanja.
 - b. Usmerena fundamentalna – orijentisana su takođe na proširivanje naučnih saznanja, ali za razliku od slobodnih, pažnja istrazivanja se koncentriše na nekikonkretan problem. Ova istrazivanja se mogu sprovesti kao:
 - i. Deskriptivna- orijentisana na prikupljanje podataka, zapazanja i merenja u vezi sa nekom pojavom
 - ii. Istrazivanja sa određenom temom-koncentrisana oko nekog velikog prirodnog fenomena.
2. Primenjena – pod kojima se takođe podrazumeva aktivnost kojoj je svrha unapređivanje naučnih odnosno tehničkih znanja, ali se imaju u vidu određeni praktični ciljevi. Osnovni cilj ove faze, je da polazeći od spoznatih zakonitosti razvoja prirode i društva- rezultata fundamentalnih istrazivanja, reši probleme praktične primene ovih u cilju zadovoljenja neke ljudske potreba.

<http://www.ratko.biz/>

3. Razvojnâ predstavljaju koriscenje rezultata fundamentalnog i primenjenog istrazivanja, kako bi se doveli u stanje da se mogu primeniti u procesu reprodukcije. Rezultati razvojnog rada valorizuju se iz 2 aspekta: prvo- ocenjuje se mogucnost za primenu odredjenog postupka ili proizvodnju novog proizvoda, i drugo-ocenjuju se ekonomski parametrioovog postupka ili proizvoda, time sto se ispituje mogucnost realizacije ovoga na trzistu uz datu cenu i njegovu sposobnost zadovoljenja neke ljudske potrebe.

Navedena klasifikacija etapa naucno-tehnickog progressa mogla bi se dopuniti jos dvema fazama: prvom-primenom tehnickog pronalaska i difuzijom-koja oznacava sirenje i upotrebu nekog pronalaska sve do njegove opste primene.

Struktura troskova pojedinih faza istrazivanja pokazuje njihov progresivan rast, kada se ide od fundamentalnih preko primenjenih do razvojnih istrazivanja.

Kada se sa stanovista navedenih faza istrazivanja posmatraju razlicite zemlje, moze se uociti pretezna orijentacija onih zemalja koje su ranije otpocele ekonomski i drustveni razvoj na razvijenu fazu fundamentalnih istrazivanja u svojoj strukturi (kao npr.u zemljama Zapadne Evrope). S druge strane, zemlje koje su kasnije otpocele svoj razvoj pretezno su orijentisane na faze primenjenih i narocito razvojnih istrazivanja tj.na faze koje su blize proizvodnoj primeni.

30. SAVREMENA NAUCNA ISTRAZIVANJA I RAZVOJ I POTREBA AKTIVNE POLITIKE U TOM DOMENU (naucna istrazivanja i razvoj)

Danas, nauka postaje jedan od vodećih činilaca daljeg privrednog i ukupnog društvenog razvitka.

Obeležja savremene nauke:

1. Tokom tekuće tehnološke revolucije, brzo se uvecava obim naucno-istrazivackog i razvojnog rada. Jedan od osnovnih razloga- je u znatnom skracenju vremena koje protekne od invencija do njene primene u vidu tehnološke inovacije.
2. Pored toga je znacajnija uloga drzave i medjunarodnih organizacija u finansiranju i organizaciji naucno istrazivackog rada.
3. Takodje, prisutna je koncentracija sredstava u okviru ove oblasti, pre svega na: avionsku i raketnu industriju, elektroniku, nuklearnu energiju i hemijsku industriju.
4. Naucno-istrazivacka i razvojna delatnost moze se smatrati nekom vrstom strateske industrije, ciji su proizvodi izumi, nova tehnicka sredstva za rad, novi postupci koji spadaju u najvrednije inpute savremene privrede.

Iz datih karakteristika ove delatnosti proizilazi potreba za vodjenjem drzavne politike u datoj oblasti, a to znaci odredjene forme planiranja i drustvenog uticaja.

31. PROBLEMI I METODI MERENJA EFEKTIVNOSTI NAUCNO ISTRAZIVACKE AKTIVNOSTI (Naucno istrazivanje i razvoj)

Nakon Drugog svetskog rata sve veca paznja ekonomskih istrazivaca se pridaje proucavanju veze izmedju nauke i proizvodnje i njegovih proizvodnih ucinaka, odnosno veze izmedju tehnoloskog progresa i ekonomskog razvoja.

Kako je veoma slozeno davati kvantitativnu ocenu ovih naucnih rezultata koji su kvalitativnog karaktera, a pored toga i doprinose mnogim oblastima u privredi, ekonomske ocene rezultata nauke vrse se na veoma sirokom planu.

1. Jedan od nacina merenja korisnosti rezultata nekog naucnog istrazivanja je posredstvom tkz.*alternativnog troska*, tj. putem uporedjivanja sa efektima do kojih bi doslo da su se ulaganja u dato naucno istrazivanje upotrebila na drugi nacin i u druge svrhe.
2. Jos jedan od nacina iskazivanja ekonomskih efekata oblasti istrazivanja i razvoja je tkz.*tehnoloski bilans placanja*. To je pregled prihoda ii rashoda jedne zemlje od uvoza i izvoza: znanja, patenata, licenci i drugih produkata ove delatnosti. Medjutim, ovaj pokazatelj je parcijalan, jer pokazuje samo efekte spoljnotrgovinske razmene.
3. Metod koji se najvise koristi su *agregatne proizvodne f-je*, u kojima se efekti tehnoloskog progresa utvrduju kao rezidualni faktor, tj. pripisuje mu se sav rast drustvenog proizvoda koji se ne moze neposredno vezati za porast angazovane radbne snage i porast angazovanog kapitala.

Na osnovu ovih rezultata moze se doci do zakljucka da nauka nesumnjivo ima veliki pozitivan uticaj na privredni rast i razvoj

32. NAUCNA ISTRAZIVANJA I RAZVOJ U SCG (Naucno istrazivanje i razvoj)

Rashodi za naucno-istrazivacku i razvojnu delatnost na sadasnjoj teritoriji SCG krajem 60-ih godina ucestvovali su sa oko 1% u drustvenom proizvodu, a dinamika njihovog uvecavanja u 70-im godinama bila je za oko 40% iznad rasta proizvodnje.

Medjutim, krajem 70-ih i u 80-im usporen je taj rast, pa i njihov udeo u drustvenom proizvodu opada, a sredstva koja ostvaruje ova oblast per capita zaostaju za razvijenim zemljama za 4 i vise puta.

Pocetkom 90-ih per capita prihodi od naucno-istrazivackog rada dramaticno se smanjuju, sto dovodi do mnogostrukog zaostajanja za razvijenim, pa i dobrim delom, zemalja u razvoju.

Broj naucno-istrazivackih i razvojnih organizacija dostigao je maksimum pocetkom 80-ih, da bi se potom neprekidno smanjivao sve do polovine 90-ih.

Kao jedan od cesto koriscenih pokazatelja obima naucno-istrazivacke delatnosti uzima se odnos naucnika, odnosno istrazivaca prema ukupnom ili aktivnom stanovnistvu. Na sadasnjoj teritoriji SCG pocetkom 90-ih bilo je 12 naucnika i istrazivaca na 10.000 stanovnika, sto je nesto vise od odgovarajucih podataka za Francusku li Nemačku, s kraja 60-ih godina, a znacajno zaostaje za SAD i SSSR u to vreme.

<http://www.ratko.biz/>

Kada se govori o razvoju naučno-istraživačke i razvojne delatnosti može se konstatovati da su postojali značajni propusti u njenom kvalitativnom napretku, a najznačajniji su: Odsustvo dugoročno definisane koncepcije, odsustvo odgovarajuće politike u toj oblasti; njena neodgovarajuća unutrašnja koordinacija, kao i povezanost sa privredom i ostalim oblastima društva, usitnjene organizacije i neadekvatne metode finansiranja.

Odnos istraživaca prema ostalim zaposlenima – 70-im- 1:3 do 1:4; 90-im- 1:1,3

33. UOSPSTE O REGIONALNOM RAZVOJU I FENOMENU EKONOMSKIH RAZLIKA

Sa razvojem trzisnih privreda spontano se stvaraju značajne razlike u nivou privredne razvijenosti posmatrano po teritorijama unutar jedinstvenih država, pod uticajem tzv. slobodne ruke trzista, tj. zahvaljujući slobodnom i ničim ometanom delovanju mehanizma trzista – Sejllov „zakon trzista“.

Izvestan broj razvijenih zemalja suočava se sa problemom velikih teritorijalnih razlika u razvijenosti, što može spreciti dalji ekonomski i društveni napredak, pa početkom 30-ih godina XX veka počinju da se napustaju neoklasična (pre svega ona koja se odnose na idealizovano delovanje objektivnih ekonomskih zakona u pravcu uspostavljanja ravnoteže) shvatanja i široko se prihvata Kejnsovo učenje.

Takodje, sirenje i snazan uticaj i u svetu socijalistickog društveno-ekonomskog sistema imao je za posledicu jačanje osetljivosti na sve vrste razlika, pa i na teritorijalne. Tako, problematika regionalnog razvoja postaje predmet pažnje velikog broja ekonomista kako onih iz razvijenih zemalja, tako i onih u razvoju.

1. Može se reći da se koreni regionalne problematike u ekonomskoj teoriji vezuju za njeno zanimanje problemima razvoja u prostoru, ali sa stanovista razmestaja proizvodnje. Tako je u prvoj polovini 19-og veka *Hainrich von Thunen*, razradio specifičnu teoriju razmestaja poljoprivrede i sumarstva u jednoj zemlji. On je u stvari izvršio uopštavanje iskustava i uslova iz svog neposrednog okruženja, pretpostavljajući: da se radi o izolovanoj zemlji koja se nalazi u ravnici, da nema plovnih puteva, da se sav promet obavlja zapregom, da postoji samo jedan rudnik soli koji je neposredno uz grad, te da je kvalitet zemlje svugde jednak i da postoji samo jedan grad u sredistu države. Polazeci od ovih pretpostavki proizvođači različitih poljoprivrednih proizvoda i produkata sumarstva će se locirati oko grada u obliku koncentricnih krugova. Osnovni nedostatak ove teorije je u tome što izoluje predmet proučavanja od uticaja brojnih prirodnih, geografskih, ekonomskih, društvenih i drugih činilaca. On je začetnik ekonomske misli o problemima lokacije.
2. U teoriji lokacije, značajno mesto pripada *Veberu*, koji je izvršio zaokruživanje teorije lokacije industrije i na tim osnovama formulisao celovit računski i geometrijski metod određivanja transportnih troškova, odnosno njihovog minimiziranja. Naime, on je za

<http://www.ratko.biz/>

izracunavanje transportnih troškova kao faktora koga smatra odlučujućim u određivanju najpovoljnije lokacije koristio tzv. lokacioni trougao.

3. *Polander, Hoover i Dennison* su presli sa razmatranja lokacije pojedinačnog preduzeća na nivo grana ili većih proizvodnih celina.
4. *Losch* je zaokružio takav siri pristup razmestaju, postavljajući temelje analizi opšte prostorne ravnoteže.

Osnovna pretpostavka *teorije prostorne ravnoteže* je da će se sve regionalne neravnomernosti automatski izjednačiti, odnosno eliminisati delovanjem tržišnih snaga, zahvaljujući potpunoj pokretljivosti proizvodnih činilaca i njihovoj deljivosti (tamo gde ih ima više, biće jeftiniji, a gde ih nema dolaziće radna snaga). Zahvaljujući jeftinoj radnoj snazi u nerazvijene regione će po toj teotiji, biti privučen kapital, odnosno, veće zarade i bolji uslovi zapošljavanja privući će radnu snagu u razvijene regione. Iz takvog shvatanja automatskog delovanja tržišnog mehanizma i pokretljivosti odnosno deljivosti faktora, izvodi se zaključak da nije potrebno bilo kakvo mešanje sa strane. Na takav način idealizuje se liberalno tržište, pripisuje mu se da svojim automatizmom delovanja obezbeđuje:

1. Punu zaposlenost svih faktora proizvodnje, pa time i radne snage
2. Da osigurava najbolji razmestaj radne snage i sredstava za proizvodnju
3. Može obezbediti ravnomeran raspored svih delova zemlje

34. SUSTINA REGIONALNOG RAZVOJA (Sadržaj regionalnog razvoja i odredjenje regiona)

Sve je česci slučaj da se zemlje suočavaju sa problemima nerazvijenih teritorija, s jedne strane, kao i sa problemima preterane koncentracije stanovništva i privrednih aktivnosti u nekim delovima, s druge strane. Obe krajnosti predstavljaju probleme postojeći značajno odstupaju od ostalih regiona, odnosno razvijenosti celine.

Tako je stvarnost počela da deluje na afirmaciju regionalnog razvoja. Regionalni razvoj podrazumeva razmatranje svih aspekata razvoja i uticaja specifičnih uslova svakog regiona na privredni i socijalni napredak zemlje u celini.

Ujednačavanje nivoa razvijenosti regiona je preduslov za brz i dugoročan razvoj celokupne privrede jedne zemlje, kao i svih regiona u noj uzetih pojedinačno. To je jedan od razloga zbog kojih je u ekonomskoj politici velikog broja zemalja, politika regionalnog razvoja usmerena pre svega na posticanje napretka u nerazvijenim regionima.

Sadržaj regionalnog aspekta se redukuje na donošenje pojedinačnih investicionih odluka. Tu nalazimo osnovu za primenu kriterijuma lokacije investicija, u kojoj je osnovi individualni rentabilitet pojedinačnih preduzeća. Kao odlučujući kriterijumi uzimaju se transportni troškovi i sirovinski izvori.

U literaturi se predlažu brojni postupci za potpuniju ocenu efekata koji se postižu u celini za pojedine regione ili u ukupnoj privredi. Oni su pretežno usmereni na pravljenje projekcija razvoja i razmestaja proizvodnje za višegodišnja razdoblja. Njihova kvantifikacija i ocena vrsila bi se sa stanovista pojedinačno uzetih grana, zatim sa aspekta pojedinih proizvodno-teritorijalnih kompleksa, te s obzirom na celinu privrede zemlje. Na ovoj osnovi bi se izvršila specijalizacija i

<http://www.ratko.biz/>

formiranje regionalnih kompleksa tako da obezbede maksimalno iskoriscenje svih prirodnih i ekonomskih potencijala svakog dela teritorije zemlje. Efekti razmestaja izrazavali bi se primenom odgovarajucih koeficijenata do kojih se dolazi na osnovu direktnih troškova proizvodnje i transportnih troškova neophodnih da se ova distribuira do mesta potrošnje.

Ekonomska stvarnost je demantovala pretpostavku da ce trziste svojim slobodnim delovanjem automatski dovesti do izjednacavanja nivoa razvoja svih pojedinacnih regiona.

35. POJAM REGIONA (Sadržaj regionalnog razvoja i odredjenje regiona)

Region se moze definisati ð kao veci teritorijalni segment jedne zemlje, a u literaturi je moguće naci razlicite regionalizacije: istorijske, administrativno-politicke, geografske, ekonomsko-geografske, ekonomske...

Prema sirem, uopstenijem pristupu, region se odlikuje geografskom zaokruzenoscu i ekonomskom homogenoscu, kao i teritorijalnom podelom rada i proizvodnom operacijom, a stvara se oko jednog ili vise industrijskih centara.

Sledeci pristup ekonomskom regionu, posmatra ga sa stanovista konkurencije i homogenosti. Ovde se uvodi teritorijalni aspekt, pre svega imajući u vidu pojedinacan privredni subjekt. Najpre se opredeljuje prostor delovanaj subjekta, koji pores toga obuhvata i teritorije gde se on javlja zajedno sa konkurentima. Sem toga, opredeljuje se teritorija na kojoj privredni subjekt ima ujednacene uslove proizvodnje i prodaje. Medjusobnim vezama unutar jedne grupacije i uzajamnim delovanjem sa subjektima iz ostalih privrednih delatnosti i grana, a putem trzisnih odnosa na odredjenoj teritoriji formiraju se centri razvoja iz kojih deluju snage u pravcu koncentracije, s jedne odnosno u smeru disperzije, s druge strane.

Pored datog moze se izdvojiti i pristup ciji predstavnici posmatraju ekonomske regione kao delove celine jedne nacionalne privrede. Prema tom pristupu, region ima izvesna zajednicka obelezja sa ukupnom privredom, odnosno ostalim regionima, uz istovremeno prisustvo nekih specifcnosti koje proizlaze iz istorijskog nasledja, prirodnih karakteristika, prostora, ekonomske strukture i demografskih obelezja.

Podele:

1. S obzirom na razmestaj aktivnosti i stanovnistva u prostoru, mogu se razlikovati sledece vrste regiona:
 - a. Homogeni ð oni u kojima je ujednacen razmestaj privrede i stanovnistva na citavoj teritoriji
 - b. Polarizovani ð karakterisu se koncentracijom pomenutog razmestaja
 - c. Planski ð oni u kojima se svesnom planskom akcijom drustva vrsi razmestaj
2. Mogu se razlikovati i :
 - a. Aktivni ð su oni koji imaju veci izvoz od uvoza
 - b. Pasivni ð oni koji vise uvoze iz drugih regiona, nego sto u njihovom izvoza.
 - c. Pored aktivnih i pasivnih, postoje i uravnotezeni regioni.
3. Prema nivou razvijenosti, razlikuju se:
 - a. Razvijeni regioni ð jedino se oni ne smatraju kriicnim.

- b. Depresirani su oni koji jesu industrijalizovani, ali u kojima se ostvaruje usporeni rast proizvodnje.
- c. Regioni u zaostajanju u strukturi ovih regiona, dosta znacajno mesto pripada industriji, ali je i udeo poljoprivrede u stvaranju drustvenog proizvoda dosta znacajan, a takodje je relativno veliko ucesce poljoprivrednog stanovnistva u ukupnom.
- d. Nerazvijeni u strukturi ovog regiona, najznacajnije mesto pripada primarnoj proizvodnji, uz nedovoljno razvijeni sekundarni sektor i veoma slabo razvijeni tercijalni sektor.

36. KRITERIJUMI EKONOMSKE RAZVIJENOSTI REGIONA

Kriterijumi koji se koriste za ocenu ekonomske razvijenosti regiona su brojni i mogu se svrstati u 4 velike grupe:

1. Prvu grupu cine autori koji su se opredelili za nacionalni dohodak per capita, kao reprezentativan i jedini pokazatelj ekonomske razvijenosti regiona
2. Drugu grupu cine oni autori, koji smatraju da je nacionalni dohodak per capita reprezentativan pokazatelj, ali naglasavaju da je nedovoljan, te ga je potrebno dopuniti jos nekim indikatorima
3. U trecu grupu spadaju autori koji nacionalni dohodak potpuno ukljucuju iz analize, a uzimaju u obzir manji ili veci broj drugih pokazatelja
4. U cetvrtu spadaju autori koji ekonomsku razvijenost regiona izrazavaju putem jednog sintetizovanog pokazatelja

NACIONALNI DOHODAK PER CAPITA (Kriteriji ekonomske razvijenosti regiona)

Nacionalni dohodak je najcesce upotrebljavaniji pokazatelj nivoa razvijenosti u medjunarodnim i medjuregionalnim poredjenjima, a da bi bio uporediv za teritorije razlicitih velicina obicno se uzima u per capita izrazu.

Iako je nacionalni dohodak rezultat ukupne privredne aktivnosti u odredjenoj zemlji, ili njenom delu, on ima i neke nedostatke koji se ticu njegove reprezentativnosti kao pokazatelja:

1. Jedan od nedostataka je to sto postoje razlicite metodologije obracuna i obuhvatnosti ND, kao i njegovog svodjenja na jedinstven novcani izraz, ali to ne vazi kao nedostatak u medjuregionalnim poredjenjima unutar jedne zemlje.
2. Jos jedan nedostatak je to sto iza priblizno istih velicina per capita nacionalnog dohotka mogu da postoje znacajne razlike u stepenu koriscenja kapaciteta(za realnu ocenu kada su velicine ND/per capita priblizno iste, potrebne su i dodatne informacije).
3. Nije moguće u svakom trenutku znati tacan broj stanovnika nekog regiona, jer je migracija unutar cele zemlje slobodna, sto moze usloviti znacajne greske u obracunu.

Moze se zakljuciti da se per capita ND moze upotrebiti kao najopstiji pokazatelj nivoa razvijenosti regiona, ali da je za dobijanje celovite slike o dostignutom nivou razvijenosti pojedinih regiona potrebno upotrebiti i citav niz dodatnih pokazatelja.

- **NACIONALNI DOHODAK PER CAPITA SA JOS NEKIM INDIKATOROM (Kriteriji ekonomske razvijenosti regiona)**

Kao reakcija na brojne nedostatke Ndper capita, doslo je do dopunjavanja ovog sa jos nekim pokazateljima, s tim sto i dalje primat pripada ND. Na taj nacin, postize se svakako siri prilaz ekonomskoj razvijenosti regiona, pa se dobijaju i preciznije ocene.

<http://www.ratko.biz/>

Osnovni nedostatak kod ovakvog načina utvrđivanja regionalne razvijenosti privrede je relativno veliki prostor za ispoljavanje subjektivnosti kod određivanja značaja pojedinih kriterijuma i u donošenju ocene. Zato se ovaj pristup često naziva „slobodnom ekonomskom ocenom“.

- **VECI BROJ POKAZATELJA BEZ NACIONALNOG DOHOTKA (Kriteriji ekonomske razvijenosti regiona)**

Do ovog pristupa došlo se u pokušaju da se odgovori na nedostatke ND, prilikom ocene razvijenosti regiona ili manjih teritorijalnih celina. Naime, ND se isključuje kao pokazatelj i odriče mu se i najmanja reprezentativnost. Međutim, ovde se pravi greška slična onoj kada se za ocenu uzima samo ND. Vecina prigovora na njegovu reprezentativnost odnosi se na one regione kod kojih je ND po stanovniku približno isti, pa su za realniju ocenu potrebne i dodatne informacije.

- **SINTETIZOVANJE IZABRANIH OBELEZJA (Kriteriji ekonomske razvijenosti regiona)**

Da bi se izbegli nedostaci ND per capita kao pokazatelja nivoa ekonomske razvijenosti regiona, kao i da bi se numeričke vrednosti više merila svele na jedinstvenu meru u jugoslaviji je koriscen metod Ivanovicevog odstupanja, kao najsavršeniji metod u to vreme.

Prednost ovog metoda je, pre svega, u tome što omogućuje upotrebu velikog broja, raaznovrsnih merila i objektivnost analize. (povećanje broja pokazatelja koji su među sobom nezavisni postize se povećanje tkz.diskriminacionog efekta). Diskriminacioni efekatà je mera značaja udaljenosti (odstupanja) pojedinih regiona kao visedimenzionalnih skupova od baze poredjenja, koj amoze biti određena najnepovoljnijim ili najpovoljnijim parametrima.

Medjutim, ostaje pitanje da li se razvijenost nekog regiona moze iskazati samo jednom brojkom koja uz to nije uporediva sa rezultatom iz nekog drugog vremena, s obzirom da se izracunava u odnosu na najrazvijeniji ili najnerazvijeniji region u datom trenutku.

Na osnovu nekog od metoda dobijaju se ocene o nivou razvijenosti regiona, koje sluze kao osnova za donošenje i preduzimanje određenih mera ekonomske, odnosno regionalne politike (mogu se odrediti kritični regioni i u njima preduzeti odgovarajuće mere. Uglavnom su to mere za ozivljavanje privrede u nerazvijenim regionima).

37. ZAOSTAJANJE TERITORIJE SCG ZA OSTALIM REGIONIMA/CELINOM ZEMLJE U KOJOJ SE RAZVIJALA (Ekonomske razlike u razvijenosti na prostoru SCG)

- Pre stvaranja jedinstvene jugoslovenske drzave, sve teritorije koje su u nju usle (nalazile su se u 4 razlicita ekonomska prostora: srpskom, crnogorskom, austrougarskom i turskom) odlikovale su se niskim opstim nivoom razvijenosti.
- U SCG u medjuratnom periodu postojala je znacajna zastupljenost poljoprivrede, koja je imala nepovoljan ekonomski položaj, tj. postojali su znacajni dispariteti cena na stetu poljoprivrede. To je prouzrokovalo nisku stopu rasta DP u celoj zemlji, a kako je na teritoriji SCG dinamika rasta stanovništva bila natprosecna, u ovom periodu doslo je do ekonomskog nazadovanja, mereno drustvenim proizvodom per capita.
- Od zavrsetka Drugog svetskog rata do pocetka 90-ih, privreda Jugoslavije je od izrazito agrarne postala znatno razvijenija. Privreda na teritoriji SCG takodje je doživela znacajne promene, ali je istovremeno po svim pokazateljima zaostajala za prosekom SFRJ kao celine. Pored toga, rast stanovništva u SCG je bio dinamicniji od proseka, pa je razlika u kretanju DP per capita bila jos veca. Osnovni uzrokizlozenom kretanju ukupnog i per capita DP nalazi se u tome sto su bruto privredne investicije u osnovna sredstva per capita na teritoriji Srbije i Crne Gore bile su, tokom gotovo 4 decenije, znatno ispod prosečnih u celoj privredi. Od ekonomskih razloga koji su uticali na zaostajanje SCG za celinom zemlje, treba istaci neekvivalentnu razmenu usled postojanja dispariteta cena na stetu delatnosti koje su bile najzastupljenije u strukturi privrede na ovom prostoru. A na jos vecu stetu je delovala i cinjenica da je carinska zastita podrzavala pomenute disparitete cena.

38. NASLEDJENE TERITORIJALNE DISPROPORCIJE RAZVIJENOSTI I POTREBA AKTIVNOG DELOVANJA NA SMANJIVANJE RAZLIKA (Ekonomske razlike u razvijenosti na prostoru SCG)

Iako je ostvaren vidan napredak u razvoju svih ekonomskih regiona bivse SFRJ, nisu postignuti rezultati koji su se mogli postici obzirom na raspolozive ekonomske potencijale, njihov razmestaj i vec izvršeno angazovanje. S druge strane, postojeće regionalne razlike mogu se uzeti kao osnova za ocenu da faktori proizvodnje, a pre svih radno sposobno stanovništvo, ali i ostali elementi ekonomskog potencijala nisu aktivirani saglasno njihovoj raspolozivosti.

Vrsena je spontana teritorijalna koncentracija privrednih aktivnosti i stanovništva u razvijenim podrucjima, vecim gradovima ili lokalnim centrima uz visoke drustvene troskove, sto je prouzrokovalo neracionalno koriscenje drustvenog bogatstva i postojecih ekonomskih potencijala.

Negativne tendencije ispoljavale su se kroz sve jace zatvaranje regiona, sto je postajalo ociglednije sto se vise odmicalo u razvoju, jer se on nije sprovodio kao proces medjuregionalne podele rada na osnovu razlicitih potencijala svakog regiona. Decentralizacija je vrsena na svim nivoima politicko-teritorijalnog organizovanja, njeni efekti su najvidljiviji u republikama i pokrajinama/regionima. U njihovim privrednim strukturama vidi se da se svaka orijentisala na vrlo siroku lepezu proizvoda. U pravcu jactanja autarkije delovala je i visestruka izgradnja,

<http://www.ratko.biz/>

umnozavanje istih ili slicnih industrija ciji kapaciteti su zbirno daleko premasivali potrebe domaceg trzista i mogucnosti izvoza.

Regionalna politika shvatana je veoma suzeno i prakticno je izjednacavana sa problemima nerazvijenih podrucja.

Sve vreme od Drugog svetskog rata do pocetka 90-ih, nije se posvecivala dovoljna paznja privrednom razvoju svih regiona u zemlji, promenama unutar njihovih struktura, kao ni odgovarajucim medjuregionalnim odnosima, te ni podsticanju teritorijalne podele rada. To je uticalo na ugrozavanje jedinstva trzista u zemlji i na tendencije stvaranja pojedinih „nacionalnih ekonomija“.

39. REGIONI U SCG

Pre formiranja SRJ (zajednicke drzave Srbije i CG), bilo je uobicajeno da se ovaj prostor posmatra kao celina ili rasclanjen na 4 regiona: Centralnu Srbiju, AP Vojvodinu, AP Kosovo i Metohiju i Crnu Goru.

U monografiji Strategija regionalnog razvoja Srbije, autori su se odlucili da regionalizaciju Srbije izvrse dajuci prioritet stanovnistvu kao merilu. S obzirom na to, Srbija se moze podeliti na 5 prilicno ujednacenih celina: Vojvodina, Beograd, Zapadna Srbija, Istocna Srbija i Kosovo i Metohija, i to su osnovni ekonomski makroregioni.

Subregioni (okruge) su najmanji teritorijalni segmenti i sastoje se iz vise opstina povezanih sa centrom prema kome gravitiraju. U regionalizaciji Srbije kao celine ne bi se smelo ici na manje teritorijalne segmente, jer ne raspolazu dovoljno velikim prirodnim, ljudskim i proizvedenim potencijalom koji bi im omogucio da formiraju jaca zarista rasta i izvrse odgovarajucu diverzifikaciju privrednih aktivnosti.

Srbija se moze podeliti na uze teritorijalne segmente od makroregiona i tada se javlja 10 ekonomskih regiona: Beograd, Srem, Banat, Backa, Istocni region, Zapadni region, Juzni region, centralni region, Istocno Kosovo i Zapadno Kosovo.

Kada su u pitanju *makroregioni* (0,064 koef.varijacije) vrlo je ujednacena njihova velicina prema broju stanovnika-oko 2 miliona.pogledu broja stanovnika znatno je veci koeficijent varijacije kada su u pitanju pojedinačni *ekonomski regioni* (0,451) . Beograd je region sa najvećim brojem stanovnika, a Srem sa najmanjim. Kod *Subregiona* 0,950 koef.varijacije.

Po velicini teritorije koju zahvataju makroregioni najveća je Istocna Srbija, a najmanja Beogradski makroregion. Teritorijalne razlike manje su kada se posmatraju ekonomski regioni, sto se vidi i iz manjeg koeficijenta varijacije (za makroregione je 0,529, a za ekonomske regione 0,413).

Sto se tice uvida razvijenosti merenog per capita DP, za makroregione koeficijent varijacije iznosi 0,243 (istocna srbija ima najnizu vrednost ovog agregata, a Beograd najvisu). To su podaci bez KIM i na osnovu njih se moze zakljuciti da razlike u razvijenosti postoje, ali da nisu toliko znacajne da bi zahtevale sprovođenje nekih posebnih mera.

Sto se tice razvijenosti subregiona , od njih 25, 7 imaju DP per capita manji od 75% proseka Srbije, a to su: Toplicki, Macvanski, Pirotski, Branicevski, Sumadijski, Raski i Jablanicki subregion.

Zbog posledica krize, dekompozicije zemlje medjunarodne blokada nedovrsenog procesa tranzicije, u kratkom roku se ne mogu ocekivati neki znacajnji pozitivni rezultati u domenu regionalnog razvoja.

40. POLITIKA REGIONALNOG RAZVOJA, TRANZICIJA I OSTALA AKTUELNA OGRANICENJA

Problemi zbog kojih regionalni razvoj sve više dobija na značaju, proizilaze iz značajnih razlika u nivou razvijenosti pojedinih delova jedinstvene države. Stoga se, bez obzira na brojna ograničenja i ostale probleme razvoja u SCG ova oblast ne bi smela potpuno prepustiti spontanom delovanju tržišnog mehanizma, jer bi se tako teritorijalne razlike i dalje produbljivale sve dok ne dostignu neprihvatljiv nivo i postanu kocičica daljem ekonomskom razvoju citave zemlje.

Naravno, pored zalaganja za aktivnu politiku u domenu regionalnog razvoja treba istaci i da se razvoj cele naše privrede, kao i svih regiona pojedinačno, treba zasnivati na ekonomskim interesima privrednih subjekata i tržišnom valorizovanju svih činilaca i rezultata proizvodnje.

Kao neophodan preduslov vođenja uspešne politike regionalnog razvoja je homogenost i ujednačena veličina regiona. U tom smislu SCG je podeljena na 6 regiona, od kojih su 5 u okviru Srbije, a šesti region je cela Crna Gora. Istrazivanja pokazuju da su razlike između regiona i njihovo odstupanje od proseka zemlje znatno veće, što uzimamo kao indikaciju da su u pitanju homogenije celine.

U sadašnjim uslovima snažno je izražena potreba da se u što kraćem roku prevaziđu posledice krizne situacije iz 90-ih, kao i posledice raspada SFRJ. Pored toga započeo je i proces tranzicije koji još uvek nije okončan, pa se on nalazi u centru pažnje ekonomske politike naše zemlje. Međutim, svi prioritetni zahtevi, kojih ima dosta u našoj zemlji, ne isključuju mogućnost i potrebu da se izvrši regionalizacija zemlje, utvrde principi regionalnog razvoja u novouspostavljenim institucionalnim uslovima i obave sve ostale pripreme da bi se sa normalizacijom stanja u zemlji otpočelo sa vođenjem adekvatne politike regionalnog razvoja, koja je integralni deo ekonomske politike zemlje. Na taj način bi se i ukupno i pojedinačno postizali veći razvojni efekti i što bi na kraju dovelo do uklanjanja značajnih regionalnih dispariteta.

45. POJAMI I KARAKTERISTIKE PRIVREDNOG SISTEMA

Privredni sistem je konkretan izraz celine društveno-ekonomskih odnosa koji preovladjuju u jednoj zemlji u određenom vremenskom razdoblju. U tom smislu, privredni (ili ekonomski) sistem obuhvata ključne društveno-ekonomske institucije i principe na kojima su zasnovani funkcionisanje i razvoj jedne privrede. Čine ga sve one političke, ekonomske i socijalne institucije (npr. država, banke, ministarstva, privredne komore, tržišta, preduzeća...), organizacioni oblici, zakonski propisi i pravila, tradicija i verovanja, vrednosti i ponasanja, koji u interakciji direktno ili posredno deluju na privrednu aktivnost i njene rezultate. Privredni sistem se javlja kao društveno određeni obrazac (način i postupak) rešavanja temeljnih ekonomskih zadataka - šta, kako, gde, kada, po kojoj ceni i koliko i za koga proizvoditi.

Realni privredni sistem, tj. onaj koji funkcioniše u stvarnosti nužno ne odgovara *normativnom*, tj. onom koji je sadržan u zakonskim propisima i idealnom (izloženom u najvažnijim programskim dokumentima društva) privrednom sistemu. Ovaj raskorak između

<http://www.ratko.biz/>

normativnog i stvarnog privrednog sistema negativno se odrazio na: ekonomsku efikasnost i razvojne rezultate socijalističkih privrednih sistema. Tzv. postsocijalističke zemlje, pa i nasa, približavaju se modelu reformisanog privrednog sistema. Privredni sistem se može smatrati reformisanim, samo ako se u njegovom funkcionisanju povećava uloga trzista, a smanjuje uloga birokratije. **2 sustinska cilja** u funkcionisanju privrednog sistema su: ekonomska efikasnost i socijalna pravica.

U svakodnevnom ekonomskom životu nema čistih privrednih sistema, već su oni kombinovani i mesoviti. Kapitalističke privrede prihvataju mnoge komponente planiranja i upravljanja, dok se centralno-planske privrede okreću tržištu.

Ne postoje privredni sistemi koji su samo tržišni ili samo planski, odnosno samo centralizovani ili samo decentralizovani, te samo utemeljeni na državnoj ili na privatnoj svojini. Za označavanje privreda u tom smislu bitno je koji elementi prevladavaju, a koji su manje zastupljeni.

Privredni sistemi nastaju i razvijaju se kako bi regulisali međuljudske odnose u ciji se osnovi nalazi problem oskudice. U početku su običaji mogli da regulišu citav ekonomski život. Nastankom savremenih država uglavnom ih zamenjuju zakoni i regulativa. Efikasno funkcionisanje pravne države, uz odgovarajuću deregulaciju danas je neophodan uslov za uspesno funkcionisanje svakog privrednog i društvenog sistema u celini.

Privredni sistem menja se ekonomskom politikom jedne zemlje.

46. PODRUČJA I KOMPONENTE PRIVREDNOG SISTEMA

Elementi privrednog sistema su:

1. **Institucije i organizacije** – iako institucije nisu jedina komponenta privrednog sistema on se često definiše kao institucionalni okvir u kome se odvijaju ekonomski procesi. To je zbog toga što u savremenim društvima institucije imaju izuzetno važnu ulogu.

Tržište je npr. institucija jer predstavlja ustaljeni oblik kupoprodaje. Privatna svojina je takođe institucija jer se radi o društveno verifikovanom načinu korišćenja i raspolaganjima stvarima od strane vlasnika.

2. **Područja** – predstavljaju njegove delove koji se odnose na pojedine segmente nacionalne ekonomije. Najvažnija područja su:
 - a. Sistem raspodele;
 - b. Kreditno-monetarni sistem;
 - c. Fiskalni sistem i
 - d. Sistem odnosa sa inostranstvom.

Njime su obuhvaćene faze reprodukcija (proizvodnja, raspodela, razmena i potrošnja), kao i realna i finansijska oblast privredjivanja, zatim poslovanje na unutrašnjem i spoljnom tržištu.

3. **Instrumenti i mere** – predstavljaju ključna sredstva za ostvarivanje ciljeva privrednog sistema. U njih spadaju: cene, k', porezi, carine, devizni kurs i dr.

Medju komponentama privrednog sistema, posebno mesto pripada **prevladajućem obliku vlasništva i mehanizmu koordinacije**, posto oni uslovljavaju sistem motivacije i sistem donošenja odluka u ekonomiji svake zemlje.

<http://www.ratko.biz/>

Dakle, privredni sistem predstavlja ÷ skup elemenata povezanih određenim pravilima i principima u samostalnu celinu.

47. RAZVOJ PRIVREDNOG SISTEMA U SOCIALISTICKOJ JUGOSLAVIJI

Privredni sistem koji je funkcionisao na prostoru Kraljevine Jugoslavije imao je sve karakteristike kapitalistickog privatnosvojinskog sistema. Medjutim, tokom prvih godina posle drugog svetskog rata, doslo je do radikalne promene svojinske strukture, izvedene konfiskacijom, nacionalizacijom i agrarnom reformom.

Privredni sistem Jugoslavije od 1945-1990, razvijao se u uslovima socijalistickih drustvenih odnosa. Njegove osnovne karakteristike su drustvena svojina nad sredstvima za proizvodnju, samoupravljanje i raspodela prema radu.

U ovom periodu jugoslovenski privredni sistem dozivljava ceste promene. Izvrsono je cak, 15 reformi privrednog sistema, od kojih poslednja reforma (krajem 80-ih i tokom 90-ih) zadire u same osnove socijalizma, pa se i privredni sistem koji je nakon nje uspostavljen, ne moze vise smatrati socijalistickim.

Doslo je do uvođenja svojinskog pluralizma i ravnopravnosti svih vlasnickih oblika, kao i do uvođenja visestranackog politickog sistema, te su nacinjene krupne izmene u celokupnom drustveno-ekonomskom sistemu. Sve je postajalo jace uverenje o neizbeznosti napustanja drustvenog vlasnistva i omogucavanja ubrzanog procesa privatizacije drustvenog kapitala. Nacedene promene ucinjene su sa ciljem da se tadasnja jugoslovenska drzava ekonomski i socijalno ojaca, ali razlozi za njem raspad postajali su sve veci. Tokom 1991 u SFRJ izbija gradjanski rat i dolazi do raspada drzave. Tada je svaka od novonastalih drzava radila na napustanju socijalizma i prelaska u novo drustvo.

48. PRIVREDNI SISTEM SRJ

Radikalna reforma privrednog sistema zapoceta u SFRJ zadržana je kao opredeljenje i u SRJ. Medjutim, novi privredni sistem se u SRJ iz razlicitih razloga veoma sporo uspostavlja. Pored raspada dotadasnjeg ekonomskog sistema i jugoslovenskog trzista, ratnih sukoba u okruzenju, SRJ se suocava i sa sankcijama nametnutim od strane Saveta bezbednosti UN, kojima je izolovana od medjunarodnog ekonomskog okruzenja. Takodje, sama drzava nije postovala pravila i norme koje je ugradila u privredni sistem, pa nije ni mogla da sankcionise nepostovanje tih propisa u privrednom zivotu.

Kao posledica svega, dolazi do snazne hiperinflacije, koja traje od 1992-1994. Od 1994- pocinje da se ostvaruje program rekonstrukcije monetarnog sistema i privrednog oporavka privrede SRJ, zahvaljujuci kojem je suzbijena jedna od najvećih hiperinflacija u svetskoj istoriji. On polazi od toga da imamo nova i jasno definisana pravila igre u def.vlasnistva, prometa robe i faktora proizvodnje. Temeljne postavke se svode na uvođenje nove domace valute novog dinara i fiksiranje njenog vrednosnog odnosa prema nemackoj marki 1:1. Zatim davanje vece podrške malim i srednjim preduzecima, racunalo se na privatizaciju, zatim i izgradnju trzista faktora proizvodnje i novca, ukidanje kredita proizvodnji koja nema trz.pokrice. Ipak, nije doslo do radikalnije promene privrednog sistema (tvrdno budzetsko ogranicenje- (koje podrazumeva da svako preduzece mora svoje izdatke da drzi u granicama svojih fin.mogucnosti) nije se nametnulo kao opste pravilo ekonomskog ponasanja) i dalje se zadržava dominacija drzavnog i drustvenog sektora u strukturi privrede.

Problemi su se odnosili kako na slabosti sistemskih resenja, tako i na njihovu primenu. Pored toga, usled politickih konfrontacija izmedju Srbije i Crne Gore tokom 1998 i 1999, robni promet izmedju republika fakticki je bio prekinut. Usledile su nove sankcije 1999, od strane medjunarodne zajednice, a nakon politickih promena i ukidanja sankcija 2000, otpocinju se znacajnije reforme.

Velicina zemlje I razvojne pretpostavke drzavne zajednice SCG

Sa ekonomskog gledista zemlja je velika onoliko koliko iznosi njen bruto domaci proizvod ili bruto nacionalni dohodak, a ne onoliko koliko ima stanovnika ili koliko joj je teritorijalno prostranstvo. Medjutim, velicina zemlje se visestruko odrazava na razvojne mogucnosti nacionalne ekonomije.

Za malu zemlju u prostranom I populacionom pogledu, javlja se kao potencijalni hendikep:
Oskudnost prirodnih bogatstava
Nedovoljnosr ljudskih radnih resursa
Uskost unutrasnjeg trzista I
Nedostatak konkurencije na njemu...

Ove zemlje date slabosti mogu ublaziti vecom otvorenoscju za medjunarodnu ekonomsku saradnju I povecanjem kupovine medju svojim gradjanima.

Pored toga, pod uticajem savremenog procesa globalizacije nacionalno trziste postaje manje vazno u odnosu na globalno I regionalno.

Drzavna zajednica SCG je, sa svojih 102 170 **km** površine, zauzimala 15-o mesto medju 40 evropskih zemalja, dok joj je po broju stanovnika, oko 10,4 miliona, pripadalo 12-o mesto.

U evropskim okvirima SCG pripada grupi zemalja srednje velicine, a u svetskim okvirima grupi malih zemalja.

U prostranom I populacionom smislu, SCG niti je suvise mala zemlja da bi iz tih razloga nailazila na razvojne prepreke, a nije ni toliko velika da bi joj domace trziste I vlastiti prirodni resursi mogli pruziti nesto drugo osim potrebe za vecom otvorenoscju prema spoljnom ekonomskom okruzenju I medjunarodnom trzistu.

Mnoge evropske zemlje koje su manje od SCG po površini I brojnosti stanovništva, imaju veoma visok nivo bruto domaceg proizvoda per capita, tj. nalaze se na visokom stepenu ekonomkse razvijenosti (npr. Svajcarska, Danska, Slovenija).

Velicina teritorije I broj stanovnika SCG ne predstavljaju ogranicavajući faktor njenog razvoja ukoliko se ona vise usmeri na saradnju sa spoljnim ekonomskim okruzenjem. Zato se kao bitni preduslovi ekonomskog uspeha nase zemlje javljaju prisjedinjenje Evropskoj Uniji I dalje kompletiranje I izgradnja trzisnog privatno-svojinskog privrednog sistema.

Sto se tice Srbije, za ubrzanje njenog razvoja I otklanjanje tranzicionih prepreka znacajne poruke bi se mogle izvuci iz razvojnog iskustva Republike Irske.

Privreda Irske

Tokom 20-ih godina prošlog veka privreda na području današnje Republike Irske je već dugo bila u zaostajanju. Sa povratkom mira i stabilnosti u zemlji, nakon visegodišnjih sukoba, sve snage su se usmerile ka ekonomskom oživljavanju. Poljoprivreda je bila osnovna privredna delatnost i bilo je teško uravnotežiti je sa industrijom u uslovima nedovoljne stručnosti. Vlada je ekonomski program započela uspostavljanjem stabilne poljoprivredne proizvodnje. Pored svih nastojanja da se poboljšaju uslovi života i smanji stopa nezaposlenosti, postojalo je brojno seljenje (raseljavanje?) stanovništva, što je bila karakteristika i u prošlosti.

Početak 30-ih godina XX veka obeležen je Velikom svetskom ekonomskom krizom, koja je dovela do smene političkih snaga u Irskoj, koje nisu imale odgovarajući ekonomski program i koje nisu uspele da spreče porast nezaposlenosti.

Dok je nakon Drugog svetskog rata u celom svetu otpočeo period velike obnove, industrijska proizvodnja u Irskoj opala je za čitavu trećinu u odnosu na predratnu.

Učestale promene vlada (?) tokom 50-ih godina XX veka doprinele su ekonomskom zaostajanju Irske.

Bitne promene desavaju se tek 1959-te godine. Vlada je usvojila novi ekonomski program i donela prvi petogodišnji plan razvoja.

Osnovni planski prioriteti bili su:

1. Razvoj lake industrije
2. Otvaranje novih radnih mesta,
3. Podsticanje stranih ulaganja u privredu
4. Bolja saradnja sa članicama Evropske ekonomske zajednice (EEZ).

Zadovoljavajući ekonomski rast i prvi znaci privrednog oporavka bili su rezultati efikasnog sprovođenja navedenih planskih opredeljenja. Ekonomske mere doprinele su smanjenju nezaposlenosti, kao i smanjenju emigracije stanovništva iz Irske.

Sve do 70-ih godina XX veka Irska je bila tipična poljoprivredna zemlja.

Njeno uclanjenje u Evropsku ekonomsku zajednicu, danas Evropsku uniju, 1973. izvodilo je nakon vekova izolacije na put internacionalizacije i razvoja, koji puni zamah doživljava 90-ih godina.

20.XX veka	Snage usmerene ka ekonomskom oživljavanju privrede. Ekonomski program- stabilnost poljoprivredne proiz.
30.XX	Velika svetska ek.križa Smena političkih snaga Neodgovarajući politički program
Posle 45	Industrijska proizvodnja opada za 30%
50 (tokom)	Učestale promene vlada, doprinele još većem zaostajanju
59 god.	Bitne promene Petogodišnji plan razvoja
Do 70	Tipična poljoprivredna zemlja
73	Uclanjenje u EEZ Izvodilo je na put internacionalizacije i razvoja

<http://www.ratko.biz/>

90-ih	Doživljava puni zamah Izvoz je glavni pokretac pprivrednog razvoja.
-------	--

Razvojna velicina zemlje (sta je odredjuje*)- ZAKLJUČAK (velicina zemlje i razvojne pretpostavke)

Stara misao da je vece obavezno i bolje nije u trendu. Manje ljudi sa tzv.pametnim tehnologijama moze da postigne vise nego mnogo ljudi sa zaostalim tehnickim sredstvima. Vazni su razvojni aspekti velicine zemlje.

Razvojnu velicinu zemlje u savremenoj evropskoj privredi odredjuju:

Odgovorna ekonomska politika

Pristup zajednickom evropskom trzistu

Ukljucenost u evropske ekonomske integracije i

Nesmetan dotok stranih direktnih investicija.

Sve to potvrđuje Irski model razvoja (Keltski tigar).

Dok nasa zemlja ceka na pridruzivanje Evropskoj uniji, Irski put od siromastva do prosperiteta, od ruralnog do urbanog, od lokalnog do globalnog, u velikoj meri moze poslužiti kao najbolji orijentir u izboru odgovarajućeg razvojnog pravca za Srbiju.

Srbiji je neophodna trostruko veca stopa fiksnih investicija od one koju sada ostvaruje, ukoliko zeli da zapocne dugorocni razvojni proces. To se moze ocekivati jedino ako podrzavaju stalne spoljne veze, tj.evropska ekonomska integracija i priliv stranih direktnih investicija.

Teorijski pristup razmatranju stanovništva i radne snage (stanovništvo i radna snaga kao faktor privrednog razvoja SCG)

U procesu privrednog razvoja, stanovništvo ima izuzetno veliki značaj, jer ono obezbeđuje najvažniji input u razvojnom procesu, a s druge strane, javlja se kao krajnji korisnik razvojnih rezultata. Dakle, stanovništvo je u isto vreme i proizvođač i potrošač.

U ulozi potrošača pojavljuje se celokupno stanovništvo. Ono svojim obimom i svojom kupovnom moći određuje veličinu domaćeg tržišta i tako indirektno utiče na proizvodnju.

Uloga proizvođača rezervisana je za samo jedan deo stanovništva, a to su zaposlena lica. Radno sposoban deo ukupnog broja stanovnika čini gornju granicu raspoloživog radnog potencijala.

Svaka zemlja treba da teži postizanju pune zaposlenosti.

U novije vreme, usled revolucionarnih promena u tehnologiji i ekonomskoj organizaciji, koje su dovele do rasta bez novih radnih mesta, doveden je u pitanje koncept pune zaposlenosti. Ipak nema dovoljno razloga da se koncept pune zaposlenosti odbaci, ali ima razloga da se inovira. Originalna definicija pune zaposlenosti dozvoljava postojanje frikcijske nezaposlenosti na nivou od oko 3%. To je nezaposlenost usled postojanja radnika koji prelaze sa posla na posao ili traže po prvi put zaposlenje, što iziskuje određeno vreme. Ako se u međuvremenu nivo frikcijske nezaposlenosti povećao, sasvim je u skladu sa definicijom da se i stopa nezaposlenosti koja odgovara stanju pune zaposlenosti, koriguje na više. Smatra se da bi danas taj procenat trebalo da iznosi oko 4-5%.

osim toga tradicionalni koncept pune zaposlenosti obuhvata puno radno vreme, što bi trebalo promeniti, jer danas postoje brojne druge forme zapošljavanja kao što su: rad na određeno vreme, rad sa nepunim radnim vremenom, rad kod kuće...

Za centralno-planske privrede, pre otpočinjanja procesa tranzicije bila je karakteristična socijalistička verzija pune zaposlenosti. Preduzeća su bila podsticana da primaju što je moguće više radnika, tako da je postojala oskudica radne snage a ne nezaposlenost. Ulazeci u proces tranzicije, bivše centralno-planske privrede nisu odustale od postizanja pune zaposlenosti, već je samo odbacena socijalistička verzija tog koncepta.

Sto se tiče veze između stanovništva i proizvodnje, njegov rast definiše donju granicu rasta proizvodnje tj. svaka zemlja je dužna da povećava ukupnu proizvodnju bar onim tempom kojim raste broj stanovnika. Dok privredni razvoj, koji je cilj svake privrede, pretpostavlja da proizvodnja raste brže od stanovništva.

Maltus je pre više od dva veka zastupao stav da stanovništvo teži da se uvećava preko granice raspoloživih mogućnosti za ishranu, što će po njemu, dovesti do nestasice hrane, koja nameće ograničenja prirodnom množenju ljudi.

Neomaltuzijanci nastavljaju Maltusove ideje i smatraju da brz porast stanovništva u manje razvijenim zemljama čini uzaludnim svaki pokušaj privrednog razvoja. Oni kao rešenje za to predlažu:

Ostro organizovanje daljeg rasta stanovništva nedovoljno razvijenih zemalja kao i Zanimarivanje siromasnih, koje bi trebalo ostaviti da stradaju u borbi za preživljavanje.

Za razliku od neomaltuzijanaca, pristalice teorije demografske tranzicije smatraju da će zemlje u razvoju proći kroz proces demografske tranzicije, tokom kojeg će se tempo povećanja njihovog stanovništva osetno usporiti.

U literaturi se razlikuju 3 etape procesa razvoja stanovništva:

<http://www.ratko.biz/>

Predtranziciona etapa à u ovoj etapi razvoja stanovništva, stope nataliteta i mortaliteta su visoke, a stopa prirodnog prirastaja vrlo niska ili jednaka 0.

Etapa demografske tranzicije à se razlaze na :

Ranu podetapu à u ovoj podetapi, dolazi do osetnog snizavanja stope mortaliteta, dok stopa nataliteta ostaje visoka, pa se stopa prirodnog prirastaja znacajno povecava.

Centralnu podetapu à dolazi do pada stope nataliteta i do nesto sporijeg pada stope mortaliteta, sto dovodi do blagog pada stope prirodnog prirastaja.

Kasnu podetapu à stopa mortaliteta je niska i relativno stabilna, dok stopa nataliteta i dalje opada, usled cega se stopa prirodnog prirastaja i dalje smanjuje.

Posttranziciona etapa à se odlikuje niskim stopama nataliteta i mortaliteta koje daju približno nulti prirodni prirastaj stanovništva.

Teorija demografske tranzicije smatra da resenje za probleme rasta stanovništva treba traziti u privrednom razvoju. Sa njim se povecava zivotni standard ljudi i automatski regulise rast stanovništva. Medjutim, ne treba u potpunosti iskljuciti i mogucnost primene odredenih mera populacione politike.

Moze se zakljuciti, da brzo povecanje broja stanovnika nije primarni uzrok siromastva u manje razvijeniom zemljama, ali jeste faktor koji otezava njihov ekonomski razvoj.

5. Obim, dinamika i struktura stanovništva SCG (stanovništvo i radna snaga kao faktor privrednog razvoja SCG)

Prema popisu iz 1991 u Srbiji zivi, oko 9,8 miliona stanovnika. Rezultati popisa u Srbiji (bez Kosova i Metohije) iz 2002. godine pokazuju da u njoj zivi oko 7,5 miliona stanovnika. U poredjenju sa odgovarajucim podacima iz 1991, moze se zakljuciti da se broj stanovnika neznatno smanjio.

Prema broju stanovnika SCG spada u relativno male zemlje. Zbog toga postoji nedovoljna snabdevenost radnim resursima i usko domace trziste, pa je ekonomska saradnja sa svetom imperativ za nasu zemlju.

Posmatrajuci velicinu stanovništva u odnosu na obim nacionalne teritorije moze se zakljuciti da SCG spada medju gusce naseljene zemlje sveta. Na 1km² njene teritorije zivi u proseku 104 stanovnika, sto je znatno iznad svetskog proseka. Prema popisu iz 2002. godine u Srbiji (bez Kosova i Metohije) zivi 97 stanovnika na 1km².

Sto se tice tempa rasta stanovništva na njega uticu prirodne, tj. natalitet i mortalitet i migracione komponente, tj. useljavanje i iseljavanje. U periodu poske Drugog svetskog rata postoji tendencija usporavanja tempa rasta stanovništva. Na kretanje broja stanovnika, presudan uticaj imaju prirodne komponente, ali se ni migracione ne mogu zanemariti, pogotovo u pojedinim razdobljima. U poslednjih desetak godina u Centralnoj Srbiji i Vojvodini, prirodni prirastaj je negativan.

Za ocenu radne sposobnosti stanovništva znacajna je njegova podela na 3 velike starosne grupe:

1. prva grupa obuhvata stanovništvo do 14 godina
2. druga od 15 – 64
3. treca od 65 i vise.

Samo druga grupa predstavlja radno sposobno stanovništvo i prema popisu iz 1991 njegovo ucesce u ukupnom stanovnistvu SCG iznosi 63%.

Prosecna starost stanovništva u Srbiji (bez KiM) prema popisu iz 2002 iznosi 40 godina, pa ono spada medju najstarije populacije u Evropi i svetu.

Aktivno stanovništvo cine lica koja su radno sposobna, ali i voljna da rade. Udeo aktivnog u ukupnom stanovnistvu SCG prema popisu iz 1991, iznosi 44%. Ova vrednost ima tendenciju opadanja u periodu nakon Drugog svetskog rata.

Nezaposlenost predstavlja ozbiljan problem u nasoj zemlji. Stopa nezaposlenosti u 2002 iznosila je 30% i prema ovom pokazatelju SCG se nalazi pri vrhu liste zemalja u tranziciji (ispred nje su samo BiH i Makedonija).

Efekti nezaposlenosti su dalekosezni i ne mogu se svesti samo na gubitak dohotka. Nezaposlenost proizvodi velike stete i na individualnom i na drustvenom planu (gubitak tekuce proizvodnje, socijalno isklucenje nezaposlenih, erozija ljudskog kapitala, bolest i smrt, slabljenjemotivacije, psiholoska steta, gubitak poverenja u drustvo).

Paznju zasluzuje i kvalitet ljudskih resursa u SCG (odliv mozgova), ljudski kapital je oduvek bio vazan faktor razvoja nacionalne privrede, a u savremenim uslovima dobija kljucni znacaj, usled brzog napredovanja i sirenja informacionih i komunikacionih tehnologija.

Pismenost predstavlja polaznu tacku u analizi obrazovnog nivoa stanovništva. Kod nas, pismenim se smatra lice sposobno da procita i napise tekst iz svakodnevnog zivota mada su istrazivanja pokazala da je minimalni uslovpismenosti cetvorogodisnje osnovno obrazovanje.

Rezultati popisa iz 2002. pokazuju da je Srbija (bez KiM) ima 3,5% nepismenih lica uzrasta od 10 i više godina, što je značajan broj.

Ako se posmatra obrazovna struktura stanovništva, podaci popisa iz 2002 pokazuju i da u Srbiji (bez KiM) 1/5 lica starih 15 i više godinama završenu osnovnu školu, dok 2/5 ima srednje obrazovanje, a 11% više ili visoko obrazovanje.

Da bi našla svoje mesto u savremenom svetu, naša zemlja mora veću pažnju da posveti formiranju kvalitetnog ljudskog kapitala i njegovoj efikasnoj upotrebi.

SCG je visenacionalna državna zajednica. Prema poslednje popisu, u Srbiji (bez KiM) živi 82,9% Srba, 0,9% crnogoraca, dok su među nacionalnim manjinama najbrojniji Mađari (3,9%), Bosnjaci (1,8%), Romi (1,4%), Hrvati (0,9%) i Slovaci (0,8%). Pripadnici svih ostalih nacija učestvuju u ukupnom stanovništvu sa 7,4%.

6. Uvodjenje trzista rada (stanovništvo i radna snaga kao faktor privrednog razvoja SCG)

Trzisni model privredjivanja, za koji se nasa zemlja opredelila krajem 80-ih godina proslg veka, podrazumeva uspostavljanje integralnog trzista, koje pored trzista robe, usluga i kapitala, obuhvata i trziste rada.

U teorijskim razmatranjima o trzistu rada razlikuju se 2 modela njegovog funkcionisanja:

Fridmanov neoklasicni model² polazi od pretpostavke da su trzista radne snage i proizvoda savrseno konkurentna. Po njemu cene i nadnice slobodno se krecu pod uticajem ponude i traznje, sto trziste na duzi rok dovodi u stanje ravnoteze. Ravnoteza se na trzistu rada uspostavlja uz izvestan broj nezaposlenih i to je voljna nezaposlenost.

Model nepotpune konkurencije³ polazi od toga da na trzistu rada i proizvoda konkurencija nije dovoljno razvijena, jer na trzistu rada radnici i poslodavci nastupaju organizovani u obliku sindikata, odnosno udruzenja poslodavaca, tako da imaju odredjenu trzisnu snagu. Oni su glavni akteri u procesu kolektivnog pregovaranja, kojim se utvrđuje visina nadnice.

sindikata je zainteresovan za realnu nadnicu, pa prilikom pregovaranja o nominalnoj nadnici ima u vidu ocekivani rast cena, dok poslodavcima odgovara onaj nivo realne nadnice koji im omogucava da ostvare odredjeni profit. Realna nadnica kojoj tezi sindikat i ona koju su poslodavci spremni da prihvate, razlikuju se u svim slucajevima, osim u tacki ravnoteze. Takodje, postoji i odredjena ravnotezna stopa nezaposlenosti koja pored voljne obuhvata i nevoljnu nezaposlenost.

drzava igra znacajnu ulogu u procesu kolektivnog pregovaranja, s ciljem da obezbedi sto veci stepen zaposlenosti.

Model nepotpune konkurencije mnogo bolje objasnjava funkcionisanje trzista rada u savremenim trzisnim privredama od neoklasicnog modela, jer slobodno delovanje trzista retko se sreće u ekonomskom zivotu.

Za trziste rada u savremenim uslovima karakteristican je bilateralni monopol, koji pretpostavlja odredjenu trzisnu snagu, kako na strani ponude, tako i na strani traznje. Sto se tice veze izmedju stepena centralizacije kolektivnog pregovaranja i stope nezaposlenosti, istrazivanja pokazuju da zemlje u kojima je zastupljeno potpuno centralizovano pregovaranje, kao i zemlje u kojima postoji potpuno decentralizovano pregovaranje imaju relativno visoku stopu nezaposlenosti, a najveće stope nezaposlenosti imaju zemlje sa srednjim stepenom centralizacije kolektivnog pregovaranja.

Uvodjenje trzista rada u nasoj zemlji uveliko je u toku. Ono je tesno povezano sa drugim aspektima procesa tranzicije, a pre svega sa transformacijom drustvene svojine.

Afirmacija trzista rada kod nas omogucava da se na objektivan trzisno verifikovan nacin utvrđuje cena rada i tako racionalno kombinuju proizvodni cinici.

Trziste rada takodje podrazumeva ukidanje monopola na radno mesto, cime se otvara mogucnost zamene radnika koji ne odgovaraju po kvalifikacijama i po rezultatima rada.

Pored toga, prisustvo viskova zaposlenih nespojivo je sa poslovanjem preduzeca u trzisnim uslovima. Ali izmestanje socijalne funkcije iz preduzeca mora da bude praceno vecim angazovanjem drzave u resavanju socijalnih problema.

7. Uloga politike trzista rada u desavanju problema nezaposlenosti (stanovništvo i radna snaga kao faktor privrednog razvoja SCG)

S obzirom na ramere nezaposlenosti, koja prati proces tranzicije u nasoj i drugim bivsim socijalističkim zemljama, politici trzista rada pripada vazno mesto u sveukupnoj ekonomskoj politici ovih drzava.

U uslovima tranzicije politika trzista rada treba da bude sveobuhvatna, sto znaci da pored pasivne, koja podrazumeva obezbedjivanje dohotka nezaposlenima, treba da ukljucuje i aktivnu komponentu koja podrazumeva stvaranje uslova za zaposljavanje. Ima za cilj da ublazi efekte nezaposlenosti. Novcane nadoknade mogu da podstaknu sivu ekonomiju zato je prioritet dobra organ.pasivnih mera i znanje i iskustvo koje cesto nedostaje zemljama u razvoju.

U zemljama u tranziciji prioritet treba dati aktivnim merama. Aktivna politika treba da posreduje izmedju ponude i traznje na razlicite nacine:direktnim povezivanjem radnika i poslodavaca, unapredjivanjem strucnosti i sposobnosti radnika, stvaranjem novih radnih mesta, promenom strukture zaposlenosti u korist odredjenih grupa u drustvu i sl.

U uslovima savremene informacione i komunikacione tehnologije pojavljuju se novi trendovi u posredovanju na trzistu rada, odnosno u povezivanju radnika i poslodavaca. Zahvaljujuci internetu povecava se efikasnost u trazanju posla i obezbedjuje veka trzisna transparentnost, kako na strani ponude, tako i na strani traznje.

Medjutim, treba imati u vidu da je najznacajnji faktor koji utice na povecanje traznje za radom privredni rast.

8. Privredni resursi i uslovi

Pored prirodnih i drustvenih uslova, na ekonomski rast i razvoj jedne nacionalne ekonomije deluju i raspolozivost, struktura i kvalitet privrednih resursa, u koje spadaju: prirodni, ljudski i materijalni resursi. Oni su retki i moraju se racionalno koristiti.

Geografski položaj, spada u vazne razvojne ciniocce svake zemlje. On se iskazuje geografskom sirinom i duzinom, kao i nadmorskom visinom, rastojanjem od velikih svetskih mora, udaljenost od savremenih ekonomskih, politickih i kulturnih centara....

Geografska pozicija SCG moze se okarakterisati kao dosta povoljna. SCG je pretežno balkanska, a manjim delom panonska, podunavska, srednjo-eropska i jadransko-mediteranska zemlja. Njen položaj je svetski znacajan zbog blizine tromedje tri kontinenta. Upravo to predodredjuje pogodnosti u uslovima mira i nedostatke u ratnim vremenima.

SCG se granici sa 8 zemalja, koje su zainteresovane za povecanje robne razmene i drugih oblika ekonomske saradnje.

vazan kvalitet geografskog položaja SCG predstavlja izlaz na jadransko more, sto omogucava neposrednu vezu sa svetski znacajnim pomorskim putevima.

pored toga, Dunav pruza nasoj zemlji da se poveze sa svim podunavskim zemljama, a takodje prikljuci na medjunarodni plovni put Severno more-Crno more, preko kanala Dunav-Rajna-Majna.

medjutim, povoljan geografski položaj SCG ni priblizno nije iskoriscen.

Kao istorijsko nasledje u SCG postoje mnogi znacajni ekonomski problemi. Narocito razorne efekte na razvojne potencijale SCG imala su sledeca dogadjanja: raspad SFRJ, ratni sukobi u okruzenju, sankcije od strane SAD, EU i Saveta bezbednosti UN, bombardovanje NATO-a, kao i haoticni privredni i drustveni sistem.

Nakon politickih promena 2000, na prostoru SCG bitno su promenjene drustvene pretpostavke ekonomskog razvoja. Uklonjeni su poslednji ostaci socijalistickog uredjenja i doslo je do uspostavljanja novog, otvorenog demokratskog drustva, zasnovanog na politickim slobodama, trzistu i konkurenciji. Otpoceto je uspostavljanje svestrane saradnje sa svetom u razlicitim oblastima i jacanje medjunarodne pozicije SCG.

Ljudski resursi predstavljaju vazan oslonac privrednog i drustvenog napretka SCG jer je formiran dobar obrazovni potencijal koji nudi znacajne razvojne mogucnosti. Medjutim, zabrinjava to sto je veliki broj mladih obrazovanih ljudi napustio zemlju i trenutno boravi i radi u inostranstvu. (odliv mozgova).

SCG ima odgovarajucu privrednu infrastrukturu, posebno u domenu saobracaja i telekomunikacija (4059km zele.mreze, 50690km kategorisanih puteva, 5 aerodroma, 372km naftovoda).

Takodje, SCG raspolaze sa zadovoljavajucim proizvodnim kapacitetima. Medjutim, zbog smanjenih ulaganja i nedovoljnog transfera savremenih tehnologija povecan je stepen zastarelosti proizvodnih kapaciteta, sto negativnoutice na razvojne mogucnosti.

9. Prirodni resursi i uslovi

Prirodni resursi igraju vaznu ulogu u razvoju privreda vecine zemalja u savremenom svetu.

U uslovim asvetske energetske i sirovinske krize dolazi do porasta znacaja prirodnih resursa za dinamiku proizvodnje svake nacionalne ekonomije.

Medjutim, postoje i misljenja da proizvodni resursi ne predstavljaju vazne faktore ekonomskog rasta. Takva misljenja se pravdaju cinjenicom da postoji mnogo primera zemalja siromasnih prirodnim resursima, koje su postigle velikeuspehe u ubrzanju ekonomskog razvoja. Kao primer, pre svih navode se Japan i tkz istocno-azijski tigrovi u koje spadaju Hong-Kong, Juzna Koreja, Tajvan i Singapur.

U praksi je dokazano da zemlja moze izvanrednio da se obogati pri neocekivanom otkricu zalih mineralnih sirovina ili energetskih resursa na svojoj teritoriji. To je bio slucaj sa Norveskom, kada su bila otkrivena velika nalazista nafte u Severnom moru. Takodje, jednoj zemlji moze veoma da pogoduje ako dodje do bitnog rasta svetskih cena vec poznatih sirovinskih resursa, sto je bio slucaj70-ih godina, kada su drastico porasli prihodi zemalja izvoznica nafte.

Prirodno okruzenje predstavlja izvor prirodnih resursa koji su potrebni za razvoj proizvodnje, dostavljajuci privredi potrebne sirovine i energiju.

Kao najznacajnja uloga prirodnog okruzenja, moze se istaci obezbedjenje zivotne sredine za stanovanje coveka. Sledeca vazna f-ja privrednog okruzenja je njegova sposobnost za unistavanje tj.apsorbovanje otpadaka koji se obrazuju kao rezultat proizvodne i potrosacke aktivnosti. Jos jedna znacajna f-ja prirodnog okruzenja je sto ono sluzi kao prostorna osnova za razmestaj proizvodnih kapaciteta.

70-ih godina XX veka, pojavila su se strahovanja da ce se u svetu vrlo brzo iscrpeti prirodni resursi, pre svega nafta, a i izvori kao sto su:bakar, ugalj, zemljiste i dr. pojavila su se strahovanja da ova ogranicenja mogu da postave granicu rasta. Jedan deo ekonomista smatra da treba da se odustane od rasta zarad ocuvanja prirode. Druga grupa ekonomista, zastupa glediste o neophodnosti i proizvodjanju ekonomskog rasta, cak i po cenu zaostavanja ekoloske situacije. Dok se treca, najbrojnija grupa ekonomista zalaze za koncept privrednog rasta koji podrazumeva racionalnu upotrebu prirodnih resursa na dug rok.

Koncept odrzivog razvoja, koji sve vise dobija na znacaju, podrazumeva takav rast, koji omogucuje podmirivanje danasnjih potreba bez umanjivanja mogucnosti zadovoljavanja potreba buducih generacija.

Razvoj koji je uskladjen sa ogranicenjima prirode podrazumeva povezanost ekonomske i ekoloske politike. Kao osnovni ekolosko-razvojni zahtevi mogu se izdvojiti: stednja resursa, placanje ekoloske stete, obnavljanje potrosenih obnovljivih privrednih resursa i recikliranje.

Moze se reci da je svojina najbolji zastitnik prirodnih resursa, jer su kolektivna dobra najugrozenija, bas zato sto su kolektivna.

Treba istaci da su u Rusiji i Kini gotovo besplatna energija i odsustvo trzista izazvali prave ekoloske katastrofe naseg doba.

Najbolje zasticena prirodna sredina je u kapitalisticim ekonomijama, jer je skupoca energije znatno smanjila nivo zagadjenja, a u buducnosti ce ga i dalje smanjivati. Stoga bi, u interesu obezbedjivanja sto zdravije zivotne sredine i zastite prirodnih resursa, trebalo da se bivse socijalisticke zemlje sto pre prebace na kapitalizam.

SCG odlikuje se relativno povoljnim prirodnim uslovima i raznovrsnoscu resursa. Medjutim, u proteklom periodu na njenim prostorima nije vodjena dobro osmisljena politika eksploatacije prirodnih resursa i zastite zivotne sredine.

<http://www.ratko.biz/>

Teritorija SCG se može visoko vrednovati sa stanovišta raspoloživosti poljoprivrednog zemljišta i obradivih površina. Od veličine ukupne teritorije 60,9% odlazi na poljoprivredne površine, a na obradive oko 39,7%. U SCG zastupljena je kombinacija prirodnih pretpostavki, kao što su klimatski faktori, nadmorska visina, reljef i dr., koja pogoduje razvoju raznovrsne poljoprivredne proizvodnje.

Kvalitet zemljišta u SCG je iznad evropskog proseka, stepen zagađenosti tla i voda je niži nego u Evropskoj Uniji, zbog čega SCG može postati značajan proizvođač i izvoznik biološki zdrave hrane.

Površina pod sumama, zauzima 28% ukupne teritorije SCG, u čemu takođe prednjači u odnosu na evropski prosek.

Što se tiče vodnog potencijala, SCG nije baš prebogata vodom. Poseban problem u korišćenju vodnih resursa predstavljaju izrazite sezonske oscilacije. Vodni potencijal u našoj zemlji se koristi nedovoljno i neracionalno, što za posledicu ima probleme u vodosnabdevanju. Osim toga, za potrebe navodnjavanja obradivih površina, koristi se mali deo raspoloživih vodnih resursa, a takođe postoji i stalni trend opadanja kvaliteta voda.

(66 000km-dužine vodnih tokova; 1419km dužine rečnih plovni puteva; 646km- dužina vestačkog plovnog saobraćaja; 130-podzemnih izvora).

SCG poseduje bogatu bioraznovrsnost, jer raspolaze sa 130 biljnih i 690 životinjskih vrsta, koje su zaštićene prirodne retkosti. Pored toga, poseduje i 9 nacionalnih parkova.

Može se konstatovati da naša zemlja raspolaze sa relativno povoljnim prirodnim uslovima i resursima. Ako se izuzme nafta i još nekoliko manje značajnih resursa, problemi su više vezani za eksploataciju prirodnih resursa, a ne za njihovu limitiranost.

Kada su u pitanju rude, posedujemo odgovarajuće zalihe metalnih ruda i uglja, a ne oskudevamo ni u nemetalnim rudama. Međutim, raspolazemo veoma siromasnim rezervama nafte i prirodnog gasa, a siromasni smo i rudama obojenih metala.

10. Mineralni resursi, kao razvojna pretpostavka privrede

Mineralno-sirovinski resursi se u odnosu na ostale prirodne resurse odlikuje najvećim stepenom povezanosti sa industrijom.

Limitiranost mineralnih resursa u nekim zemljama, izaziva ili porast uvoza sirovina dobijenih iz mineralnih resursa ili njihovu supstituciju drugim sirovinama, ili preseljavanje grana koje mnogo koriste mineralne sirovine u zemlje koje poseduju odgovarajuće mineralne resurse. Razvoj saobraćaja i smanjenje transportnih troškova učinili su da posedovanje mnogih mineralnih resursa postaje manje vazno.

O mogućnostima ekonomskog razvoja bez posedovanja glavnih izvora energije i metala najbolje svedoče neke zemlje sa visokim per capita dohotkom, kao što su Svajcarska, Japan, Island, Novi Zeland i dr.

Međutim, takve zemlje u većoj meri zavise od spoljne trgovine u odnosu na one države koje raspolazu većim i raznovrsnijim prirodnim bogatstvom na svojoj teritoriji.

Može se zaključiti da je bolje posedovati energetske izvore, nego biti bez njih, ali nije nemoguće brz razvoj ako se energija mora uvoziti, što potvrđuju primeri Hong Konga, Singapura, Tajlanda, Južne Koreje i Japana.

Sve do krize sa kojom se svetska privreda suočavala 70-ih godina XX veka, dominirala je zamisao o neprestanom ekonomskom rastu. Međutim, kao zabrinjavajuća posledica ekspanzionističkog privrednog rasta, javlja se iscrpljivanje neobnovljenih prirodnih izvora.

Za istraživanje predvidivog perioda trajanja sada poznatih zaliha određenog mineralnog resursa, služi statički indeks rezervi.

Postoji pretpostavka da stopa upotrebe, tj. količina sirovina koja se koristi svake godine, ostaje nepromenjena. Stički indeks zaliha dobija se deljenjem poznatih rezervi minerala (Q) sa njihovom tekućom godišnjom potrošnjom (p).

$$S=Q/P$$

Dok se za izračunavanje verovatnog vremena trajanja mineralnih resursa koristi ekspanzionistički indeks zaliha, pri čemu postoji pretpostavka da se sadašnja stopa rasta potrošnje nastavlja. Ekspanzionistički indeks rezervi se izračunava:

$$e = \frac{\ln(r \times s + 1)}{r}$$

s-statički indeks; r-prosečna stopa rasta potrošnje mineralnih resursa; e-ekspanzionistički indeks; e=h-broj godina

jednakost koja pokazuje dinamiku i pravac prirodne ekološke interakcije ekonomskog sistema sa okruženjem je:

$$\frac{dx}{dt} = rx$$

dt-vreme; x-aktivnost sistema, tj. potrošnja goriva i sirovina; r-koeficijent koji pokazuje sposobnost sistema da asimilira materijale i energiju.

Data jednačina podrazumeva neograničene zalihe energije i sirovina u okruženju, ali kako taj uslov u stvarnosti nije ispunjen, to prethodna jednakost poprima logistički oblik:

$$\frac{dx}{dt} = rx\left(1 - \frac{x}{k}\right)$$

k-kapacitet sredine

U teoriji mogu se razlikovati 3 osnovna tipa privrede kojima odgovaraju različiti tipovi mineralne proizvodnje, a to su: doindustrijska tj. siroviniska, industrijska i postindustrijska, tj. informatička privreda.

Doindustrijska je tj. privreda zemalja u razvoju, uglavnom se oslanja na 2 tipa mineralno-sirovinskog sektora: izvozni, koji je usmeren na spoljno tržište i karakterističan je za Saudijsku Arabiju, Irak, Iran itd., i spoljni koji podrazumeva uvoz deficitarnih sirovina i karakterističan je za Argentinu, Keniju, Sri Lanku...

Industrijska se zasniiva na 4 tipa mineralno-sirovinskog sektora: izvozni, tj. eksportni (Kanada, Australija, Južnoafrička republika); spoljni, tj. spoljna siroviniska baza (Japan i zemlje Zapadne Evrope), mesoviti sirovinski sektor, koji podrazumeva i znatan uvoz, ali i znatan izvoz sirovina (SAD) i autonomni tj. autonomna siroviniska baza (Rusija, Kina).

Postindustrijska ima oslonac pretežno na spoljnoj sirovinskoj bazi, potiskujući mineralnu proizvodnju, kao i industrijske grane sa niskim stepenom prerade van nacionalnih privreda. Može se reći da se privrede SAD i Japana nalaze u postindustrijskoj fazi.

Mineralno-sirovinski sektor je jedna od najviše kapitalno, radno i energetske intenzivnih, kao i ekološki najprljavijih proizvodnji. U industrijskim zemljama mineralno-sirovinski sektor kao da postaje kocičnica intenzivnog razvoja, posto angazuje znatan deo kapitala, radne snage, materijalnih i energetskih resursa koji bi se mogli usmeriti u profitabilnije oblasti proizvodnje.

Međutim, kako tzv. Treća tehnološka revolucija donosi bitne novine u eksploataciji mineralnih resursa, mineralno-sirovinski sektor dosta dobija na značaju. Oni su ti koji doprinose snabdevanju privrede materijalnim i energetskim resursima.

Usled prekomernog porasta potrošnje, tražnja za mineralnim resursima prevazilazi raspoložive zalihe, što dovodi do toga da se sve više pridaje značaj ekološkim problemima.

11. Energetski izvori i mineralna bogatstva

Najveći deo, oko 85,5% geoloških zaliha energetskog potencijala SCG čine rezerve uglja (5,9 milijardi tona, bilansne zalihe). Znatno je manje nafte i proizvodnog gasa (oko 1,5%), urana (oko 2,7%), hidropotencijala (5,6%)....

Kako u datom visokom ucescu uglja dominantno mesto zauzima lignit, to se može zaključiti da je struktura energetskih izvora SCG jednostrana i nepovoljna. Udeo lignita u bilansnim rezervama uglja dostiže čak oko 87%, dok je mrki ugalj zastupljen sa 12,5%, a kameni sa samo 0,5%.

Upotrebljivost svake vrste uglja uslovljena je njegovim kvalitetom, a naše vrste uglja ne pripadaju grupi visokokvalitetnih.

Nafta je energetska sirovina, kvalitetnija od uglja, ali naftni resursi kojima raspolaže SCG, nisu ni približno dovoljni da podmiri potrebe saobraćaja, industrije i siroko potrošnje. Ukupne otkrivene rezerve nafte u SCG iznose 1030 miliona tona i na osnovu toga nije moguće zasnovati dugoročniju proizvodnju energetskih sirovina, ali se te rezerve mogu uvećati poboljšanjem tehničko-tehnoloških uslova eksploatacije, daljim geološkim istraživanjima i povećanjem racionalnosti u potrošnji energije.

Sto se tiče hidroenergetskog potencijala, prema podacima krajem 90-ih aktivirano je oko 50,9% ukupnog tehnički iskoristivog hidropotencijala. (27 milijardi KWh).

U SCG opšta istraženost uranskih ruda je na veoma niskom nivou. Pored toga, proizvodnja nuklearne energije nosi velike rizike po prirodnu sredinu i ljude, a i dobijanje urana je veoma skupo, pa se u SCG upotreba nuklearnih sirovina za dobijanje energije odlaze.

Nalazista uljnih shkriljaca u SCG otkrivena su na više lokacija, ali se oni ne eksploatišu, jer je njihovo korišćenje tehnički izvodljivo i ekonomski isplativo još uvek samo za bogate zemlje.

Korišćenje geotermalne energije (pogodna za grejanje, terapijske svrhe, primenu u poljoprivredi [energija zemlje]) u SCG je u početnoj fazi, ali dosadnja istraživanja pokazuju da u tom pogledu postoje velike perspektive.

Cinjenica da SCG raspolaže relativno skromnim energetskim resursima nije do sada dovoljno uzavazana u razvojnoj politici i potrošnji energije.

Kada je u pitanju mineralno bogatstvo SCG poseduje veći broj metalicnih i nemetalicnih mineralnih sirovina.

Danas u SCG ne postoji ni jedan rudnik gvozdja, postoje su njegova nalazista sa vrlo niskim metalnim sadržajem, pa se ukupne potrebe podmiruju uvozom.

Naše najveće nade su vezane za prirodno bogatstvo u rudama obojenih metala, ali ipak zabrinjava činjenica da ubrzavanje proizvodnje bakra, olova i cinka sve više skraćuje vek eksploatacije.

Naše rezerve crvenog boksita, rude iz koje se dobija aluminijum, dosta su skromne. Udeo naše zemlje u svetskim rezervama boksita dostiže oko 0,51%. (168 miliona t-ukupne zalihe).

Veliki ekonomski problem je što tokom vremena znatno opada sadržaj metala u bakarnim rudama (1,6 milijardi t).

Posle bakarnih ruda najznačajnije naše rudne rezerve su olova i cinka, a sve one imaju relativno kratak predviđeni rok eksploatacije. (polimetalnog karaktera).

Teritorija SCG raspolaze sa znacajnim kolicinama rude antimona, koji je znacajan za proizvodnju oruzja. U ranijem periodu, znacajan deo proizvodnje antimona bio je namenjen izvozu. (ukupne rezerve 9 miliona t).

Takodje, u SCG su utvrdjene znacajne rezerve rude nikla i kobalta, vaznih metala u industrijskom pogledu.

Posebno mesto medju nemetalima, kojim raspolaze SCG zauzima magnezit. Znatan deo proizvoda magnezita bio je namenjen izvozu i po tom osnovu ostvareno je i do 20 miliona dolara godisnje. (42 miliona t-30% su bilansne zalihe).

Takodje i azbest je u velikim kolicinama izvozen, u nepreradjenom obliku.

SCG poseduje velika lezista fosfata, sirovine za dobijanje mineralnog djubriva, ali sa niskim sadrzajem korisne supstance.

Sve ukupno sto se tice nemetalnih ruda, uglavnom ne oskudevamo.

	Ukupne zalihe	Bilansne zalihe
Energetski resursi		
Ugalj	16,1 milijardi t	5,9 milijardi t
Zemni gas		20 miliona t
Nafta	1030 miliona t	
Hidropotencijal	27 milijardi KWh	
Uljni shriljci	2.9 milijardi t	nema
Rude		
Crveni boksit (aluminijum)	168 miliona t	
Bakarne rude	1.6 milijardi t	
Antimon	9 miliona t	
Magnezit	42 miliona t	30%

13. Znacaj i perspektive koncesija (dozvola) i BOT aranžmana u našoj privredi

Koncesija znači dozvolu koju javna vlast daje domaćim ili stranim licima za obavljanje neke delatnosti ili određenog posla pod određenim uslovima. Međutim, ona se javlja i kao poseban oblik stranih ulaganja, kad država na svojoj teritoriji daje pravo stranom partneru da investira i obavlja određenu privrednu aktivnost, odobravajući mu posebne povlastice na određeno vreme.

Između BOT aranžmana i međunarodne koncesije mogu se uočiti velike sličnosti, ali i određene razlike:

Naime, dok je kod koncesije koncedent, tj. davalac koncesije, uvek javni subjekt, kod BOT modela svi učesnici mogu biti privatni subjekti.

Koncesija se odnosi na ustupanje nekog prirodnog bogatstva, dobra u opštoj upotrebi ili javne službe, dok predmet BOT aranžmana mogu da budu i dobra u opštoj upotrebi i izgradnja i opremanje industrijskih i drugih objekata, kao što su fabrike, hoteli i sl.

Po prestanku koncesije izgrađeni objekti postaju isključivo državno vlasništvo, dok u slučaju BOT aranžmana mogu postati i privatna svojina.

Oporavak i razvoj našeg saobraćajnog sistema, pretpostavlja saradnju sa međunarodnim finansijskim organizacijama.

Umesto ranijeg kreditnog načina finansiranja, postoji mogućnost novog tipa finansiranja – tzv. projektno finansiranje. Ono podrazumeva da sam projekat, koji je predmet finansiranja, garantuje da će njegova realizacija omogućiti otplatu svih obaveza koje su nastale u vezi sa njim.

Treba staviti naglasak na strane direktne investicije, jer inostrani ulagači, razvijajući svoju aktivnost u našoj zemlji, unose savremenu tehnologiju i moderan menadžment, ali i snose rizik.

Finansiranje izgradnje saobraćajne infrastrukture danas u velikoj meri zaokuplja pažnju poslovnog sveta.

Nedovoljni državni izvori finansiranja su osnovni uzrok opadanja javnih investicija u izgradnju mreže železnickih pruga, puteva, auto-puteva i drugih infrastrukturnih objekata u mnogim zemljama. Najznačajniji razvojni programi u tom domenu se realizuju putem BOT aranžmana. Pored BOT aranžmana za finansiranje infrastrukturnih objekata u međunarodnoj poslovnoj praksi, primenjuju se i drugi slični sistemi projektnog finansiranja (BOOT, BOO, ROT).

U našoj zemlji, nedovoljni javni izvori za finansiranje investicija, pored saobraćajne infrastrukture i u oblasti energetske sektora, su pokrenuli rad na iznalaženju alternativnih načina finansiranja, među kojima koncesije i BOT aranžmani u poslednje vreme imaju značajno mesto.

Primena koncesije i BOT aranžmana u našim uslovima, u značajnoj meri će uslediti sa poboljšanjem međunarodne pozicije zemlje.

-mu kraljevini Jugoslaviji, koncesiono pravo se primenjuje između 2 svetske rata (u eksploataciji vodnog potencijala, rudnih nalaga bakra, olova i cinka).

-socijalistička Jugoslavija 1946 ukida sve koncesione ugovore.

-od 1988 usvojen je zakon o stranim ulaganjima.

14. Kapital i trziste kapitala (trziste HOV)

Kapital se može definisati kao svaki novac, koji njegovom vlasniku služi da dalje uvećava svoju finansijsku aktivu. To znači da karakter kapitala imaju i sve uštede stanovništva deponovane u bankama, ali i novac koji su njegovi vlasnici upotrebili za kupovinu HOV, jer donose odgovarajući prinos.

Finansijski sistem je taj koji treba da obezbedi uslove za stednju imaočima viska novca, ne samo u poslovnim bankama, već i kupovinu HOV, koje emituju privredna preduzeća i država i na taj način prikupljaju novčana sredstva za svoje poslovne aktivnosti.

Najznačajniji problemi SCG su nedovoljna akumulacija i investicije. Oni se mogu rešavati samo iznalaženjem realnih izvora sredstava kao npr. povećanjem stednje stanovništva ili privatizacijom, i angažovanjem stranog kapitala.

Za ozivljavanje investicione aktivnosti od posebne važnosti su institucije, instrumenti i mehanizmi trzista kapitala, trzista novca i HOV i dr. (kao i stvaranje novih investicionih investitora-penzioni fondovi, osiguranja).

Na trzistu kapitala trguje se HOV: sa rokom dospeća dužim od godinu dana (npr. obveznice) ili HOV kojima se sredstva poveravaju privrednim subjektima u zamenu za suvlasništvo nad njihovim kapitalom (akcije).

Bitna karakteristika trzista kapitala je što omogućava formiranje akumulacije i imaočima manjih iznosa novca.

Trziste kapitala se sastoji iz 3 dela:

kreditnog trzista na kojima se trguje obveznicama i drugim dužničkim HOV

hipotekarnog trzista na kome se trguje HOV na bazi zaloga na nepokretnostima i

trzista vlasničkih hartija na kome se trguje različitim vrstama akcija.

Može se razlikovati primarno i sekundarno trziste kapitala. Na primarnom trzistu, prvi put se prodaju tek emitovane HOV. Dok se dalja kupoprodaja HOV obavlja na sekundarnom trzistu kapitala.

Centralna institucija svakog organizovanog trzista kapitala je berza, na kojoj se obavlja kupoprodaja HOV preko posredničkih institucija, tj. dilera, brokera itd.

15. Proizvodni fondovi privrede

Obuhvataju:

Proizvodna dobra, tj. osnovne fondove privrede, poslovne zalihe sirovina, reprodukcionog materijala, nedovrsene proizvodnje i gotovih proizvoda, kao i

Investicije u toku

Glavnu i preovladjucu stavku u strukturi proizvedenog drustvenog bogatstva cine osnovni fondovi (su bazicna materijalna pretpostavka ekonomskog razvoja. [vrednost opreme, gradjevinskih objekata, patenti, licence}) privrede, jer se u njima odrazava nivo tehnoloskog razvoja privrede.

Na teritoriji SCG tokom veceg dela druge polovine XX veka ostvarivan je dinamicni rast osnovnih fondova privrede, cime je bilo moguceno otvaranje novih radnih mesta i time povecanje zaposlenosti, kao i tehnicke opremljenosti rada. Najbrze su se razvijali industrijski proizvodni fondovi i udeo savremene opreme industrije.

Poslednjih 10 godina XX veka obelezeno je smanjenjem tehnicke opremljenosti rada (q) i negativnim marginalnim koeficijentom osnovnih proizvodnih fondova (to je kolicnik prirast adrustvenog proizvoda i prirasta osnovnih sredstava). —= -em

SCG uvozi opremu i tehnicko-tehnoloski je uvozno zavisna od razvijenih zemalja, koje izvoze opremu i savremena sredstva za rad.

Danas kada se SCG nalazi u procesu tranzicije, vlasnicka struktura osnovnih proizvodnih fondova dobija poseban znacaj.

Podsticanjem razvoja malih i srednjih preduzeca, sve veci znacaj se pridaje privatnim osnovnim proizvodnim fondovima i njihovim pozitivnim uticajem na ukupan razvpojni potencijal zemlje. Takodje, u prilog jacanju privatnog sektora nase nacionalne ekonomije ide i to sto se stvarna vrednost i uspesnost proizvodnih fondova verifikuje samo na trzistu.

-od sredstava za rad(dominantna komponenta OPF) zavise privredni potencijal i razvojne mogucnosti nacionalne ekonomije.

-u ek.strukturi OPF na:

Nizem nivou razvijenosti preovladjivali su: poljoprivredni inventar, zanatska sredstva, transportni kapaciteti

Visem nivou razvijenosti-rasli su: industrijski pr. fondovi i udeo savremene opreme industrije

-U SCG poslednjih 15-20 godina:

poljoprivreda ne raspolaze neophodnim i modernim sredstvima za rad,

visok stepen zastarelosti privredne infrastrukture,

ucesce opreme u OPF je manje od udela gradjevinskih objekata,

duzi vremenski period investiciona aktivnost je skoro obustavljena

16. Institucionalne pretpostavke razvoja SCG

Nakon demokratskih promena 2000 godine otpocelo je stvaranje stabilnih uslova privredjivanja. SCG se opredelila za: efikasnu trzisnu privredu, pravnu drzavu i demokratsko drustvo, pa u tom pravcu preduzima drustvene i ekonomske reforme. Naglasak je na razvijanju privatnog sektora i trzisnih institucija kao i na otvaranju prema svetskom trzistu.

Doslo je do smanjenja prosecnog poreskog opterecenja i ravnomernijeg rasporedjivanja poreskih obaveza, cime se siri obuhvat poreskih obveznika, a to doprinosi relativnom povecanju javnih prihoda i suzbijanju tkz.sive ekonomije.

Na snagu su stupili i odgovarajuci antimonopolski zakonski propisi. Pored toga, radi se i na stvaranju podsticajnog institucionalnog ambijenta za strana ulaganja. (zakon o stranim ulaganjima, koncesijama, zakon o preduzecima).

Takodje, funkcionisanje finansijskog trzista institucionalno se regulise, utvrdjivanjem uslova i nacina izdavanja HOV i trgovanja HOV na berzama.

Liberalizovano spoljnotrgovinsko poslovanje, kojim je izvoz i uvoz robe u visokom stepenu slobodan. Ukinut je rezim kontigenata i dozvola.

Oblast spoljnotrgovinskog i deviznog poslovanja regulisana je: zakonom o deviznom poslovanju, zakonom o spoljno trgovinskom poslovanju, zakon o kreditnim poslovima sa inostranstvom, carinskim zakonom itd.

Opredeljenje za privatizaciju: kojim se drustvena svojina transformise u privatno vlasnistvo cime se omogucava razvoj efikasne trzisne privrede(zakon o privatizaciji iz 20001).

Ustavnom poveljom 5.2.2003 u najvecoj meri su odredjene institucionalne pretpostavke razvoja nase zemlje. (drzavna zajednica SCG).

66. ODREĐIVANJE TEHNICKOG PROGRESA SA STANOVISTA RAZVOJA PRIVREDE

S obzirom na sličnosti i razlike, široko shvaceni pojmovi tehnoloskog progressa i tehnickog progressa se mogu smatrati sinonimima. Medjutim, pojmove tehnike i tehnologije treba razlikovati. Pod tehtnikom se podrazumevaju materijalni elementi i metodi obavljanja neke svrsishodne ljudske delatnosti. Dok kada je rec o tehtnologiji, treba imati u vidu nauku, sistematizovano znanje o metodama proizvodnje.

Teholoski proces se moze definisati kao ða proces usavrsavanja materijalnih elemenata proizvodnje, obucenosti i osposobljenosti rada, proizvodnih metoda, organizacije i upravljanja proizvodnjom, pri cemu se kao rezultat dobija povecanje drustvene produktivnosti rada. Osim toga pod tehnoloskim progressom se podrazumeva i stvaranje novih proizvoda ili novih vrsta vec poznatih proizvoda, sto rezultira u sirenju kruga drustvenih potreba i njihovom potpunijem zadovoljavanju.

67. RETROSPEKTIVA TEHNICKOG PROGRESA

- TEHNICKI PROGRES KAO PREDMET INTERESOVANJA NAUKE

Od samog nastanka ekonomske nauke kao posebne discipline u domen njenog interesovanja ukljuceni su tehnicki pronalasci.

1. Najpre su se **merkantilisti** bavili izucavanjem delovanja masina i drugih tehnickih pronalazaka na uvecanje proizvodnje, smanjenje troskova, zaposlenost i sl.
2. Autori koji su pripadali **klasicnoj skoli** svoju paznju su usredsredili prvenstveno na probleme nezaposlenosti, koji su proizasli iz masovne primene masina i tehnickih inovacija.
3. Znacajno mesto pripada **Marksu**, koji je utvrdio da tehnoloski napredak utice na skracenje potrebnog radnog vremena, pa time istovremeno omogucava i relativno uvecanje viska vrednosti.
4. Tokom druge polovine XIX i pocetkom XX veka u ekonomskoj nauci dominira **neoklasicna teorija privredne ravnoteze**, po kojoj trzisni sistem funkcionise bez vecih poremećaja na putu napretka, uz automatsko uspostavljanje ravnoteze, pa se i tehnoloski napredak tako ostvaruje. Marsal smatra da tehnoloski napredak, dovodi do ekspanzije.
5. Suprotnog misljenja bio je **Kejns**, koji je ukazivao na preteranu stednju u kapitalistickej trzisnoj privredi. Ravnoteza ne znaci i punu zaposlenost, niti mehanizam nadnica automatski deluje kao regulator zaposlenosti, a ni kamatna stopa automatski ne obezbedjuje uspostavljanje ravnoteze izmedju stednje i investicija.

<http://www.ratko.biz/>

6. Pored datih pristupa treba istaci autore koji su dali doprinos **teorijama privrednih ciklusa**, jer oni uzimaju tehnoloski progres kao osnovni ili cak i jedini uzrok ciklicnog kretanja trzisne privrede. Drugi smatraju da tehnicki progres deluje kao komplementarni cinilac osnovnom uzroku. Medju autorima ove orijentacije, posebno mesto pripada Schumpeter-u posto on najpotpunije povezuje tehnicki progres sa teorijom privrednog rasta i teorijom privrednih ciklusa u ekonomskoj teoriji.

- OSNOVNE ISTORIJSKE ETAPE TEHNICKOG PROGRESA

Dosadasnji tehnoloski razvoj moze se posmatrati kroz 3 osnovne etape: prvu odlucuje fizicki rad, drugu mehanizacija, a trecu automatizacija.

1. Tokom izuzetno dugog trajanja prve etape, cija je osnovna karakteristika fizicki rad, ukupan napredak tekao je vrlo sporo. U ovoj etapi covek je istovremeno bio izvrsilac u procesu proizvodnje, subjekt odlucivanja i korisnik rezultata. Promena koja se ocenjuje kao vrlo znacajna za tehnoloski napredak dogodila se formiranjem kooperacije ljudi. Samo objedinjavanje proizvođača u njoj ima za rezultat proizvodnu moc vecu od zbira njihovih prethodno postojećih individualnih proizvodnih snaga. Tu kooperaciju, Marks naziva manufakturom(a citavo razdoblje manufaktornim periodom) i ona je delovala na podelu rada i specijalizaciju. Izdvajaju se posebne grane i grupacije proizvoda. Bitno obeležje manufakture ostaje zanatlijsk vestina i fizicki rad.
2. Masina alatljika cini bazu, kojom otpocinjeova etapa u tehnoloskom razvoju. Sa pojavom masina otpocinje druga etapa u tehnoloskom razvoju, koja se odlikuje mahanizacijom. Sa pronalaskom i patentiranjem parne masine otpocinje industrijska revolucija. Njenim nastankom pocinje industrijska revolucija. Bitno se menja položaj coveka u procesu proizvodnje. On vise ne deluje svojim alatom na predmet rada vec ga u tome zamenjuje masina. Kao pocetna tacka industrijske, povezane primene masina obicno se uzima uvođenje predilica za pamuk(tokom prve polovine 18-og veka). Njihova karakteristika je ogranicena snaga da bi se jednovremeno pokretao ili objedinio veci broj masina. Krajem 18-og veka taj problem dovoljno jake pogonske snage resava se pronalaskom i patentiranjem parne masine, koja je ekonomicka i fleksibilna, pa se moze upotrebljavati u industriji za pokretanje veceg broja masina odjednom. Masinska proizvodnja i proizvodni odnosi zasnovani na mehanizmu trzista uticali su da se menja položaj radnika u procesu proizvodnje. Omoguceno je zaposljavanje žena i dece. Masinska proizvodnja uslovlila je stvaranje viska radne snage, jer mnoge poslove koje je do tada obavljao covek pocinju da obavljaju masine. Tehnoloski progres i stalno usavrsavanje masina podrazumeva univerzalnost radnika, njegovu sposobnost da menja ili se prilagodjava raznim poslovima sto je uslovlilo stvaranje politehnickih skola, proizvedenih zanatskih skola, poljoprivrednih tokom prve polovine XIX veka u Engleskoj. Uocava se da vremenski razmak od pronalaska do njegove primene u privredi pokazuje tendenciju skracivanja. Znacaj pojedinačne inovacije moze se posmatrati sa vise aspekta: naucno tehnoloskog, ekonomskog.... Naucno-tehnoloski znacaj pojedinih otkrica moze se oceniti intenzitetom nastajanja novih pronalazaka. Ekonomska vaznost pojedinačno posmatranog pronalaska, moze se ocenjivati na osnovu ekonomije zivog i opredmecenog rada koju omogucava njegova primena. Zatim se moze oceniti (ekonomska vaznost) i na osnovu prema

obimu investicija, odnosno područjima sto se primenom inovacija otvaraju za investiranje, zatim na osnovu promena u mikro organizaciji proizvodnje i/ili organizaciji citave privrede. Najvažniji pronalasci u toku i nakon industrijske revolucije primenjivani su najpre u najrazvijenijim zemljama. Inovacije se zatim sire na druge zemlje. Potom sledi njihovo usavršavanje i poboljšanje.

I tokom ove etape tehnoloski progres podstice dalju drustvenu podelu rada, a s druge strane vodi koncentraciji i centralizaciji, odnosno stvaranju krupne industrije i multinacionalnih korporacija. Sa stanovista tehnoloskog progressa, od pocetka industrijske revolucije posebno mesto pripada proizvodnji sredstava za proizvodnju, jer je konkurencija u toj oblasti osnovni cinilac daljeg napredka. Zahvaljujuci kontinuiranom tehnoloskom progressu stvorene su pretpostavke za ulazak u savremenu etapu, tj. trecu tehnolosku revoluciju.

3. Osnovna karakteristika trece etape je automatizacija. Masine postaju ne samo izvrsioci, vec i bez posredovanja coveka primaju informacije i na osnovu njih odlucuju.

68. INDUSTRIJALIZACIJA-PROMOTOR TEHOLOSKOG PROGRESA (valjda mehanizacija)

Pre formiranja bivse, velike Jugoslavije proces industrijalizacije bio je zapocet samo u severnim i zapadnim delovima. Preduzeca u industriji i rudarstvu nastajala su uglavnom na osnovu privatnih investicija, inostranih i domacih subjekata.

Stvaranjem jedinstvene drzave situacija se menja u smislu sirenja untrasnjeg trzista, a karakterise se relativnim obiljem radne snage, vecim prirodnim resursima, sto daje podsticaj domacem i stranom kapitalu za proizvodna ulaganja.

Medjutim, sve do zavrsetka Drugog svetskog rata, ostvaren je samo skroman napredak u industriji, nije se ni uvelo njeno ucesce u stvaranju nacionalnog dohotka, rasle su regionalne razlike i vrsila dalja koncentracija industrijskih preduzeca u razvijenim delovima zemlje.

Nakon Drugog svetskog rata i formiranja socijalisticke Jugoslavije otpocet je period ubranog razvoja industrije. Izvršen je izbor prioriteta u kome se poseban naglasak stavlja na razvoj energetike, masinske industrije i bazicnih kapaciteta za preradu domacih sirovina. To su oblasti koje bi snazno delovale kao osnova za razvoj ostalih industrijskih grana i drugih privrednih delatnosti. U ostvarenju, postizani su brzi rezultati uvozom dobrog dela sredstava za rad.

Od sredine 50-ih godina nije vrsen izbor prioriteta, pa je ostvarivano ujednacanje kretanje. Ipak je industrija imala dinamicniji rast od ostalih privrednih delatnosti. Sto se tice sveukupne jugoslovenske industrijalizacije i njenog delovanja kao promotora tehnoloskog progressa, moze se konstatovati da je u odnosu na nasledjeno stanje u industriji i celoj privredi, ostvaren vidan pomak.

Izdvaja se razdoblje do sredine 60-ih kada je ostvareno relativno snazno pozitivno dejstvo industrije kao promotora tehn.napredka nac.ekonomije.

Medjutim, u poredjenju sa danas razvijenim zemljama, efekti industrijalizacije u nasoj zemlji se ne mogu bas pozitivno oceniti. Nastavljanje jake orijentacije na uvoz tehnologija vodi

<http://www.ratko.biz/>

usporavanju tehnoloskog razvoja privrede. Neophodno je tesnje povezivanje industrije sa domacom naucno-istrazivackom i razvijenom osnovom.

69. SADASNJA FAZA-TRECA TEHNOLOSKA REVOLUCIJA (Automatizacija)

- PRETPOSTAVKE TRECE (SAVREMENE) TEHNOLOSKE REVOLUCIJE

Najvažniji pronalasci kojima su stvorene pretpostavke za otpočinjanje treće osnovne etape u razvoju tehnologije su otkriveni u 40-im godinama XX veka.

Elektronski digitalni racunar konstruisan je 1944. i cini bitnu komponentu savremenih automatizovanih proizvodnih celina. Drugi važan pronalazak je atomska bomba (1945), odnosno **transformacija materije u energiju**. Kao treći pronalazak izdvaja se knjiga “**Cybernetics**” (1948) kojom su ustanovljeni temelji teorije sistema. Stvoreni su materijalni elementi, organizacione pretpostavke i teorijske osnove novih metoda upravljanja kojima se omogućava potpuna automatizacija proizvodnje.

Posebno snažan impuls napretku elektronske industrije dalo je uvođenje u proizvodnju mikroprocesora početkom 70-ih godina. Mikroelektronika omogućila je veliki porast produktivnosti rada, značajno smanjenje troškova proizvodnje, a pritom oslobadja čoveka od teških, opasnih i jednolicnih poslova.

Kriza energije i sirovina iz 70-ih godina aktuelizirala je i ojacala pritisak da se stvaraju i koriste kvalitativno nove tehnologije.

Posebni značaj i mesto u menjanju biti proizvodnih procesa pripada informacionoj tehnologiji i ona se javlja kao jedna vrsta infrastrukturne tehnologije, što znači da su sa njom tesno povezane sve nove tehnologije. Vrsi se njena difuzija kroz sve industrijske grane, ostale oblasti proizvodnje i uslužne delatnosti. To vodi sve tesnjem povezivanju delova, pa i celih nacionalnih ekonomija na različite načine. Otvoren je proces potpunog sjedinjavanja razvijenih zapadnoevropskih zemalja stvaranjem Evropske unije sa tendencijom formiranja jednog ogromnog „unutrasnjeg“ tržišta bez ikakvih barijera.

Danas se sve zemlje, bez obzira na nivo razvijenosti, suočavaju sa dubokim promenama koje izaziva savremeni tehnoloski napredak, ali na različite načine reaguju na njih u zavisnosti od ukupnih društvenih i materijalnih uslova.

Kao osnovni pravci delovanja savremene tehnoloske revolucije, mogu se izdvojiti: mikroelektronika, biotehnologija i genetski inženjering, novi izvori i novi oblici energije, i novi materijali.

- VAZNIJI PRAVCI DELOVANJA TRECE TEHNOLOSKE REVOLUCIJE

1. **Mikroelektronika** je tipični predstavnik savremenih tzv. visokih tehnologija. Ona obuhvata: informacione tehnologije, robote i ostale neinformacione oblike. Razmatramo je imajući u vidu hardver i softver koji ostvaruju brz rast do 80-ih god, ali se softver sve cesce istice kao usko grlo koje usporava prodor IT. Osnovne karakteristike mikroelektronike su: velika zavisnost od istraživanja i razvoja, ima strategijski značaj za svaku zemlju, vrlo kratak životni vek proizvoda i procesa, brzo zastarevanje, visok rizik u investiranju. Kada se kaže da je mikroelektronika visoka tehnologija, imaju se u vidu njeni visoki zahtevi da bi uopšte bilo moguće stvarati je, proizvoditi i primenjivati. Zbog toga su za primenu mikroelektronike, kao i drugih savremenih visokih tehnologija, daleko povoljniji uslovi u razvijenim zemljama. Međutim, to ne znači da zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje moraju da se odreknu

<http://www.ratko.biz/>

- primene savremenih visokih tehnologija. Jedino sto je veoma znacajno za njih je izbor prioriteta. Moraju se vrsiti promene u socijalnom okruzenju: u obrazovanju, naucno-istrazivackoj delatnosti, obezbedjenju povoljnih drustvenih uslova da se olaksa primena robota i kompjutera. zemlje u razvoju treba da se usmere ka industrijskim granama u kojima se primenjuju visoke tehnologije i imaju brz rast.
2. **Biotehnologija** je takodje oblast u kojoj su cinjeni revolucionarni prodori. Genetskim manipulacijama dolazi se do sasvim novih osobina vec postojećih zivih bica ili se stvaraju potpuno novi organizmi. Radi se i o tehnologiji sirokog zahvata u vec postojećim industrijskim granama i ostalim privrednim oblastima kao sto su: organska i neorganska hemija, farmaceutska proizvodnja, energetika i prehrambena industrija, delatnosti poljoprivrede, sumarstva..Proizvodnju zasnovanu na biotehnoloskim postupcima za sada kontrolise mali broj najrazvijenijih zemalja. Sto se tice ekonomskog znacaja, danas su posebno velika ocekivanja u pogledu obezbedjenja trajnih izvora dovoljnih kolicina hrane, primenom genetskog inzenjeringa.
 3. **Novi izvori i novi oblici energije** su sledeci vazan pravac delovanja savremene tehnoloske revolucije. Proces ogromnog napretka u energetici zapocinje primenom atomske energije (1956) u elektranama. Primenom kontrolisane neklearne fisije omoguceno je koriscenje novog izvora energije. Rast proizvodnje nuklearne energije tokom proteklog perioda bio je najbrzi u razvijenim zemljama clanicama OECD (7,3% od ukupno proiz.energije '80). Medjutim, brojni problemi, a narocito mogucnost nekontrolisanog zracenja, kakvo se dogadjalo posle neprilika u nekoliko elektrana, uticali su na znatno sporiji rast koriscenja ovog izvora energije od optimisticki ocekivanog rasta. Kao drugi znacajan pravac delovanja savremenetehnoloske revolucije u oblasti energetike istice se racionalizacija upotrebe svih izvora i oblika energije. Postoji tendencija opadanja zahteva za energijom iz nafte, kao i iz prirodnog gasa. Istovremeno raste interes za ugljem kao izvorom energije, a zatim i za hidroenergijom i solarnom energijom.
 4. **Novi materijali** su jos jedan vazan pravac delovanja savremene tehnoloske revolucije. Razvoj novih materijala zapocet je stvaranjem supstituta za prirodne sirovine, a sa napretkom ovog pravca pocinje da se stvaraju materijali sa zadatim osobinama, pa stoga kvalitetniji i bolji od prirodnih. Mnogi savremeni proizvodi ne bi se mogli konstruisati ili ne bi mogli funkcionisati bez novih materijala, kao npr.racunari, rakete, poluprovodnici i dr.zahvaljujuci brzom rastu i napretku proizvodnje novih materijala, kao i njihovoj širokoj lepezi i sve rasprostranjenijoj primeni u industriji i drugim delatnostima, novi materijali izazivaju znacajne promene u proizvodnim procesima, pojednostavljajuci ih, ubrzavajuci sto znaci podizuci produktivnost rada i u krajnjoj liniji pojeftinjajuci proizvode.(proizvodnja materijala se svakih 5-6 godina udvostrucavala. Prelama se dejstvo oblasti i grana:fizike, hemije, biohemije, biologije).

70. TEHNICKI PROGRES KAO NAJDINAMICNIJI FAKTOR RAZVOJA

Moze se reci da je tehnoloski progres najdinamicniji faktor privrednog razvoja, jer on visestruko deluje na ukupnu privredu i sve njene delove. Utice na ukupan ekonomski potencijal i njegovo koriscenje. Najpotpunije dolazi do izrazaja u zemljama koje su prosle fazu pocetne industrijalizacije.

U razvijenim zemljama siroko je shvacen tehnoloski progres, da obuhvata stopu privrednog rasta, pravce i intenzitet ekonomskog odnosno socijalnog razvoja.

Dugorocni rezultat delovanja tehnickog napretka je racionalizacija upotrebe, odnosno stednja svih proizvodnih cinilaca ukupno angazovanih i/ili utrosenih po jedinici proizvodnje. Tehnoloski progres deluje i na promene u kombinaciji upotrebljivanih elemenata ekonomskog potencijala u procesu proizvodnje, istovremeno podizuci kvalitet korisnenih elemenata. To se vrsi putem uvođenja novih sredstava za rad u cije je stvaranje prethodno ulozeno vise i kvalitetnijeg rada, a zahvaljujuci tome njihovom upotrebom dobijaju se sve veci efekti-brojniji u jedinici vremena ili kvalitetniji proizvodi. Zatim, usavršavaju se i predmeti rada, sto omogucava efikasniju i kvalitetniju proizvodnju. Manja se ekonomska struktura zaposlenih, uz tendenciju da se veci deo stanovništva zaposljava u sferi usluga. Menja se i odnos zaposlenih u privredi prema zaposlenima u vanprivrednim delatnostima.

Tehnoloski progres se visestruko moze oznaciti kao najdinamicniji faktor privrednog razvoja.

1. On u tom smislu deluje menjajuci znacaj pojedinih cinilaca proizvodnje
2. On siri granice koriscenja pojedinih elemenata procesa proizvodnje, a takodje, podize efikasnost upotrebe proizvodnih cinilaca, kao i produktivnost rada.
3. Pored toga, deluje i na kvalitativan napredak svih elemenata proizvodnje.
4. Tehnoloski progres utice i na to da se u razvoju manje drasticno ispoljava ogranicenost pojedinih resursa, a omogucava i supstitucija oskudnijih.
5. Takodje tehnoloski progres deluje i na promene u privrednoj strukturi, jer se pod njegovim uticajem stvaraju novi proizvodi, nove grane pa cak i delatnosti.
6. Najbrze se primenjuje u najrazvijenijim zemljama vodecim u jednoj ili nekoliko oblasti
7. Tehnoloski progres deluje i na stalan rast obima proizvoda i usluga koji postaju dostupni sve sirem krugu potrosaca u celom svetu.

71. IZBOR TEHNIKE U NACIONALNOJ PRIVREDI (Tehnicky progres i nacionalna ekonomija SCG)

Posebna paznja izboru tehnike bila je posvecena pocetkom razdoblja ubrzane industrijalizacije Jugoslavije. Jugoslovenskoj politici razvoja stajali su na raspolaganju razliciti stavovi ekonomske teoriji, koji se mogu svrstati u 2 grupe:

1. Prvu grupu cine ekonomisti medju kojima e rasireno glediste sa nedovoljno razvijene zemlje treba da koriste onu tehniku koja stedi kapital (sto znaci nizu produktivnost rada i efikasnost sredstava. Ovo ne zaustavlja zaostajanje za razvijenim zemljama).

2. Spadaju ekonomisti koji su misljenja da se izgradnjom tehnicki savresenih kapaciteta ostvaruje veća produktivnost rada, kao i manji troškovi proizvodnje, pa na osnovu toga veća akumulacija. Sve to na duzi rok omogućava brzi rast i razvoj privrede. Može se reći da druga grupa misljenja daje u celini prihvatljivije rešenje.

U ekonomskoj politici naše zemlje nije primenjeno jednoobrazno rešenje za celovitu privredu, tj. nije se na jedinstven i uniforman način vršio izbor tehnike. Tokom ubrzane industrijalizacije, izbor nivoa tehnike neposredno je vršila država, što je uticalo na to da je ostvaren pretežno ekstenzivan razvoj ukupne privrede, koji se odlikuje izrazito brzim uvećanjem zaposlenosti i znatno sporijim porastom produktivnosti rada.

U 80-im godinama dolazi do snažnog usporavanja rasta proizvodnje, što je uticalo na to da se javi veliko interesovanje za tehnološki razvoj. Posle dugog tehnološkog zaostajanja i po tom osnovu povećane razlike prema razvijenim zemljama, usvojena je strategija tehnološkog razvoja zemlje 1986. godine.

72. TEHNOLOSKI PROGRES I ZAPOSLENOST (Tehnicki progres i nacionalna ekonomija SCG)

U periodu nakon Drugog svetskog rata (1953-1990) zaposlenost u privredi SCG je rasla prosečno po stopi od 3% (3,7% SFRJ), ali sa stalnom tendencijom opadanja, da bi u 90-im godinama beležila negativne vrednosti.

Drustveni sektor u 70-im je naišao na barijeru rasta daljim ekstenzivnim uvećanjem angazovanih proizvodnih činilaca-radne snage i kapitala. Tada su se morali učiniti snažni zaokreti u ekonomskoj politici i strategiji razvoja. Nažalost, to se nije dogodilo, već je privreda zapadala u krizu 80-ih godina. Ulazak u fazu tranzicije samo je zaostrio probleme, otpočela je dekompozicija SFRJ, formiranje više nezavisnih država, te brojne teskoće, od sankcija međunarodne zajednice uvedenih SCG, pa do bombardovanja.

Može se reći da danas tehnološki praprogres deluje dvojako na zaposlenost. S jedne strane, tehnološki napredak utiče na smanjenje potreba za radnom snagom supstituisuci je novom, savremenom opremom, kao i uvećanjem produktivnosti rada. Međutim, s druge strane, tehnološki napredak utiče na sirenje potreba za radnom snagom, stvaranjem novih grana proizvodnje, kao i nizom novih usluga koje se formiraju u vanprivrednim delatnostima i na druge načine.

Što se tiče efekata tehnološkog progressa na zaposlenost, postoje različita iskustva po zemljama, pa se ne može zaključiti da li prevladavaju pozitivni ili negativni uticaji (čak se i smenjuju).

U teznji da se u što kraćem roku postignu potpuniji efekti na zaposljavanje, razvojnom politikom treba sirenje u društvu izvršiti prilagodjavanje, odnosno anticipiranjem promena koje će se desiti u trznji za radnom snagom i sa njima vremenski i po strukturi usaglasiti njena buduća ponuda.

Znacajno ograničenje primeni visokih tehnologija nerazvijenim i zemljama u razvoju predstavlja potreba za stalnim, brzim rastom zaposlenosti, jer savremene visoke tehnologije u fazi početne primene imaju jako slab uticaj na rast zaposlenosti. Pored toga i velika zavisnost

<http://www.ratko.biz/>

savremenih tehnologija od istraživanja i razvoja predstavlja ograničavajući faktor. Takođe, za podršku rastu zaposlenosti usled primene visoke tehnologije, neophodno je usavršavanje i unapređivanje sistema obrazovanja.

Iz svega se može zaključiti da su zemljama u razvoju i nerazvijenim zemljama nužne velike promene u privredi, pa i celovitom društvu, da bi se postigli puni efekti savremene tehnološke revolucije. Zbog toga je nužno voditi aktivnu politiku društvenog razvoja, kojom treba uticati na ublažavanje ili eliminisanje negativnih efekata do kojih brz razvitak može dovesti.

73. TEHNICKI PROGRES I UKLJUČIVANJE U MEDJUNARODNU PODELU RADA (Tehnicki progres i nacionalna ekonomija SCG)

U periodu (do sredine 60-ih godina) ubrzane industrijalizacije u našoj zemlji, tehnološki napredak je ostvarivan uglavnom uvozom inostrane tehnologije. Karakter uvezene tehnologije se menjao u toku razvoja. U 50-im-uvoze se tehnologija i tehnika za proizvodnju sredstava za rad i ostalih reprodukcionijskih dobara. Tokom 60-ih dominirala je tehnologija namenjena proizvodnji potrošnih sredstava, dok 70-ih bi se preorijentisali na uvoz kompleksnih tehnoloških sistema.

To je u relativno kratkom roku dalo značajne efekte, ali uvoz tehnologije vezan je i za brojna negativna dejstva, koja su dosla do izražaja u sedamdesetim godinama, prepreka samostalnom tehnološkom napretku bila su brojna ograničenja vezana za korišćenje uvezene tehnologije - obaveza uvoza materijala i komponenti od isporučiooca tehnologije, zabrana izvoza u celini ili na pojedina tržišta u svetu, zabrana korišćenja tehnologije po prestanku važnosti ugovora, zabrana razvoja uvezene tehnologije.... Takođe, postoje i ograničenja razvoja domaće naučno-istraživačke i razvojne delatnosti, koje se ogledaju u malom udelu sredstava namenjenih za ovu delatnost u društvenom proizvodu, kao i u nedovoljnom broju kadrova.

Kao jedan od mogućih pravaca prevazilaženja datih ograničenja danas se u svetu primenjuje udruživanje zemalja, čak i visokorazvijenih da bi se mogle suprotstaviti dominaciji vodećih zemalja na polju tehnologije.

Kao drugi pravac može se izdvojiti izbor prioriteta i koncentracija raspoloživih sredstava, da bi se dostigli vrhunski rezultati ili bar približili njima. Kako je zemlja velicine SCG veoma upućena na međunarodnu saradnju da bi aktivirala postojeće potencijale privrede kao i naučno-istraživačke i razvojne delatnosti, to se njoj kao imperativ nameće pridruživanje evropskim integracijama, pre svega Evropskoj uniji.

74. TEHNOLOŠKI PROGRES, PRODUKTIVNOST I EKONOMSKA EFIKASNOST (Tehnicki progres i nacionalna ekonomija SCG)

Kao rezultat tehnoloskog napretka postize se povecanje drustvene produktivnosti rada, koja predstavlja drustveni proizvod po zaposlenom. U vezi sa drustvenom produktivnoscu rada i ekonomskom efektivnoscu postoje statisticki podaci samo za drustveni sektor, za sve vreme dok je postojala socijalisticka Jugoslavija.

Kada se posmatra razdoblje od 1953-1980, produktivnost rada je rasla po prosečnoj godišnjoj stopi od 3,6%, odnosno sa 43% učestvovala je u odgovarajućoj stopi rasta proizvodnje drustvene privrede na prostoru SCG. Do polovine 60-ih produktivnost rada rasla je po stopi od 3,9%-to je najdinamicijniji rast tokom citavog razmatranog perioda. Dok tokom 80-ih i 90-(smanjivala se po prosečnoj stopi od 16% godišnje) stopa rasta produktivnosti rada poprma negativne vrednosti, a u dvehiljaditim godinama ponovo se vraca u zonu visokih pozitivnih stopa.

Totalni zaokret u kretanju produktivnosti rada dogodio se tokom 80-ih, pa je njen doprinos stopi rasta drustvenog proizvoda postaje negativan. Negativna godišnja stopa rasta produktivnosti bila je veca od odgovarajuće stope uvećanja zaposlenosti u drugoj polovini 80-ih pa je to prouzrokovalo i negativnu prosečnu godišnju stopu rasta proizvoda drustvene privrede.

Stopa rasta produktivnosti rada može se raslaniti na(tj.ona je jednaka zbiru):stopu rasta tehnicke opremljenosti rada i stopu rasta koeficijenta efektivnosti osnovnih sredstava.

U razdoblju od 1953-1992 stopa rasta tehnicke opremljenosti rada je prosečno iznosila 2,9%, dok je stopa rasta koeficijenta efektivnosti bila pozitivna samo do sredine 60-ih, a kasnije ova stopa imala je negativne vrednosti.

Po navedenom kretanju tehnicke opremljenosti i koeficijenta efektivnosti, može se zakljuciti da je tehnoloski napredak ostvarivan na teritoriji SCG prevashodno na bazi uvećanja angazovanih osnovnih sredstava po jednom zaposlenom radniku. Medjutim, taj rast tehnicke opremljenosti rada nije bio praceni odgovarajućim porastom efektivnosti upotrebe osnovnih sredstava. Za ocenu tehnoloskog progressa posebno je interesantan podatak o uvodjenju novih proizvoda. Razlika izmedju broja uvedenih i napustenih proizvoda pokazuje čist prirast proizvoda tj.obogacivanje asortimana i sirenje mogusnosti za raznovrsnije zadovoljenje potreba. U nasoj zemlji prema broju novij proizvoda isticu se:metalna industrija, elektroindustrija, hemijska industrija i drvena industrija. Vazna je i razlika izmedju ukupnog broja novih proizvoda i onih koji su novi sa stanovista cele zemlje.

Zakljucujemo da je tehnoloski progress skromno delovao u drustvenom sektoru tj.u preteznom delu jugoslovenske privrede.

Najdinamicijniji godišnji rast ostvaren je do polovine '60 godina. Produktivnost rada rasla je po stopi od 3,9% god.

1991-1992 koeficijent efektivnosti opada god po stopi od 30%, pa imamo negativnu stopu rasta produktivnosti 22% za te 2 godine.

Tokom 80-ih imamo visoke negativne stope koeficijenta efektivnosti, sto uz skroman rast tehn.opremljenosti rada daje negativnu stopu rasta produktivnosti od 1,9% god.

Negativna stopa rasta produktivnosti doprinosi da stopa rasta drustvenog proizvoda bude negativna.

75. POJAM EKONOMSKE POLITIKE

Ekonomska politika i privredni sistem obuhvataju ukupne institucionalne uslove obavljanja privrednih aktivnosti i uspostavljanja i održavanja brojnih veza i odnosa između ekonomskih subjekata (države, preduzeća i domaćinstava). Učesnici u privrednim procesima pojavljuju se na različitim tržištima (tržištu robe, kapitala, novca, rada). Nijedno od tih tržišta ne funkcionise spontano, jer postoji mnoštvo privrednih i društvenih institucija koje uspostavljaju pravila ponašanja tržišnih aktera.

Ekonomska politika u tržišnim uslovima privredjivanja, se može definisati kao sveukupnost mera kojima se učesnici privredjivanja usmeravaju na poslovno ponašanje koje vodi ostvarenju postavljenih ciljeva. Ekonomska politika ima makroekonomski karakter jer je njen glavni nosilac država. Zapravo, ekonomska politika znači delovanje države na privrednu delatnost u skladu sa postavljenim ciljevima, što treba da doprinese razvoju i unapređivanju privrede i u krajnjoj liniji povećanju ukupnog društvenog blagostanja.

Ekonomska politika je skup instrumenata, mera i mehanizama koje država koristi da bi ostvarila zadate ekonomske ciljeve.

Osnovni koncept ekonomske politike jedne zemlje uvek polazi od međuzavisnosti privredne i političke oblasti društvenog života. U društvu zasnovanom na tržišnim odnosima i političkom sistemu parlamentarne demokracije, nosioci ekonomske politike su stalno izloženi kontroli i proveru, pa su prisiljeni da prilagođavaju mere i sredstva za ostvarivanje privrednih ciljeva.

76. ELEMENTI EKONOMSKE POLITIKE

Elemente ekonomske politike čine njeni: ciljevi, subjekti i instrumenti.

1. Osnovni **ciljevi** ekonomske politike su:

- a. privredni rast,
- b. puna zaposlenost,
- c. stabilnost cena i
- d. platnobilasna ravnoteža.

Projektovana veličina ovih ciljeva je uvek vezana za vremenski period na koji se odnosi i sama ekonomska politika. Tako, npr. privredni rast se odmerava projektovanim stopom rasta bruto domaćeg proizvoda za određeni period. Stanje pune zaposlenosti, podrazumeva da je 40-45% ukupnog stanovništva zaposleno, odnosno da stopa nezaposlenosti iznosi manje od 5%. Stabilnost tržišta i cena nije ugrožena, ako se inflacija kreće do 5% godišnje. Za ravnotežu ekonomskih odnosa sa inostranstvom važno je da se eventualna neravnoteža između izvoza i uvoza ne ustali trajnije, a ne da postoji apsolutna nejednakost izvoza i uvoza. Kao osnovni problem ekonomske politike javlja se činjenica da njeni ciljevi mogu biti i često jesu međusobno sukobljeni (npr. brz rast zaposlenosti i stabilnost tržišta i cena). O tome moraju voditi računa nosioci ekonomske politike na način što će utvrditi redosled po važnosti ostvarivanja postavljenih ciljeva.

2. **Subjekti** ekonomske politike donose odluke i mere koje imaju makroekonomski značaj. U nekadašnjim socijalističkim zemljama država je bila jedini subjekt ekonomske politike koji donosi sve odluke o pravcima privrednog razvoja. Međutim, u savremenim tržišnim privredama postoji više subjekata ekonomske politike, koji međusobno saraduju i usaglasavaju svoje interese, a to su svakako: država i

<http://www.ratko.biz/>

centralna banka, ali i veliki monopoli, sindikati radnika i udruženja poslodavaca, a u novije vreme i berza.

Ipak država se izdvaja kao osnovni subjekt ekonomske politike jer je ona zastupnik opstih interesa, jer ona kreira ciljeve i raspolaze instrumentima za njihovo ostvarivanje. Svi ostali subjekti su posrednog karaktera, posto na privredna kretanja deluju preko ucinaka delatnosti koje obavljaju.

3. **Instrumenti** ekonomske politike predstavljaju sredstva pomocu kojih se ostvaruju postavljeni ciljevi. Oni se mogu razvrstati u razlicite grupe: instrumente javnih finansija, instrumente novca i kredita, instrumente deviznog kursa, direktne kontrole i institucionalnih promena. Kao najznacajnji instrumenti mogu se izdvojiti: k', stopa obaveznih rezervi, kolicina novcane mase, devizni kurs, poreska stopa.....
Instrumentima vlada i centralna banka deluju na investicije, zaposlenost i privrednu aktivnost da bi se ostvarili ekonomski rast, budzetska ravnoteza i sl.

Osnovni segmenti ekonomske politike su fiskalna i monetarna politika, kao i politika deviznog kursa.

77. VRSTE EKONOMSKE POLITIKE

Mogu se razlikovati **4 osnovna podrucja** ekonomske politike:

1. Uravnotezujuce podrucje tj.odrzavanje makroekonomske ravnotezeà obezbedjivanje pune zaposlenosti radne snage i drugih proizvodnih cinilaca, stabilnosti cena, ravnoteze platnog bilansa.
2. Alokativno podrucje tj.ispravljanje poznatih nedostataka trzista u usmeravanju raspolozivih resursa na najpovoljnije upotrebe.
3. Distributivno podrucje, tj.korektivno delovanje na uslove privredjivanja
4. Razvojno podrucje, tj.obezbedjivanje privrednog rasta i usmeravanje privrednog razvoja.

Svaka vrsta ekonomske politike ima svoje podrucje delovanja, svoje mere i probleme koje je pozvana da resava. Inflacija i nezaposlenost javljaju se kao 2 glavna makroekonomska problema koje treba ekonomske politike da resavaju.

• Postoje razlicite **vrste** ekonomske politike, a to su:

1. Fiskalnaà utice na oporezivanje, upotrebu poreza i javnu potrošnju. Deluje na ukupnu potrošnju, a time i na realni bruto nacionalni proizvod. Njeni instrumenti su porezi, doprinosi, carine, takse i zajmovi za budzet i druge fondove.
2. Finansijskaà omogucava protok finansijskih sredstava i rizika izmedju razlicitih ucesnika u ekonomskom zivotu. Monetarna – realizuje se kontrolom novca i kredita kao i upravljanjem bankarskim sistemom. Vodi je centralna banka koja utice na potrošnju u raznim oblastima. Kreditna politika – i njeni instrumenti nalaze se u rukama bankarskih institucija. Instrumenti finansijske politike su: k', stopa obaveznih rezervi, operacije na otvorenom trzistu, operacije na deviznom trzistu, HOV itd.
3. komercijalna politikaà pored unutrašnje (koja se pre svega, odnosi na stvaranje najpovoljnijeg ambijenta za protok robe na domacem privrednom prostoru), obuhvata

<http://www.ratko.biz/>

- i spoljnotrgovinsku politiku. Spoljnotrgovinska i devizna politika – primenjuju se u oblasti ekonomske razmene s inostranstvom i upravljanja deviznim kursom. Njihovi instrumenti su: carine, takse, premije, kvote, devizni kurs...
4. politika prema javnim preduzecima – odnosi se na osnivanje i poslovanje drzavnih preduzeca, a njena zamisao jeste da se oduzme dobit monopolistima i istovremeno stimulise preduzetnicko ekonomsko ponasanje.
 5. politika dohodaka – skup mera i aktivnosti kojima se utice na nivo stecenih dohodaka i njihovu raspodelu na stednju i potrosnju. Primenjuje se uporedo sa politikom cena i to posebno u situaciji kada je privreda suocena sa problemom inflacije. Antiinflaciona politika – se moze sprovoditi u osnovi u 2 pravca: regulisanje cena i dohodaka (zamrzavanje plata i cena, ogranicavanje ili odobravanje kredita itd.) i amanjivanje budzetskog deficita, eliminisanje novcane emisije i sl.
 6. naucno-tehnoloska (inovaciona) politika – usko je povezana sa razvojnom politikom i planiranjem, posto se njome podstice tehnicki progres. Ona podrazumeva odgovarajucu ulogu automatske regulative i u razvoju naucnog rada (njegovog organizovanja, formiranja naucnih kadrova, izbora prioriteta naucnih istrazivanja).
 7. politika neposredne kontrole i direktnih intervencija – u trzisnoj privredi treba da se primenjuje izuzetno. Ona je selektivna i efikasna na kraci rok, i najcesce se koristi u kriznim vremenima. Njome se mogu kontrolisati uvoz i izvoz, cena dobara i usluga, dividende, uslovi rada i sl.
 8. razvojna politika – se najvećim delom podudara sa makroekonomskim planiranjem. Ona je dugorocno orijentisana i njenu najvazniju komponentu predstavlja investiciona politika. Razvojna politika podrazumeva izbor pravaca i metoda ekonomskog razvoja i aktivno upravljanje razvojnim procesima. Razvojna politika identifikuje i unapredjuje izvore rasta kao sto su investicije, stednja, istrazivanja, ulaganja u ljude, razvoj novih tehnologija, porast faktorske produktivnosti.

Date vrste ekonomske politike ne deluju pojedinačno na ostvarivanje zeljenih privrednih rezultata, vec se njihove mere medjusobno prepliku i kombinuju.

- Postoje i **druge podele** ekonomske politike. Sa stanovista ciljeva na koje se odnosi, ekonomska politika se deli na:
 1. Protekcionisticku – koja pruza zastitu odredjenim privrednim sektorima radi njihovog razvoja i osposobljavanja za uspesan nastup na stranim trzistima.
 2. Pokretacku – koja inicira i podstice napredak pojedinih i izabranih sektora ili grana.
 3. Stabilizacionu – koja obuhvata mere i aktivnosti na uspostavljanju i odrzavanju untrasnje i spoljne ekonomske ravnoteze.
 4. Strukturnu – koja se sastoji u prilagodjavanju pojedinih sektora zahtevima traznje, uvodjenju naprednih tehnologija i sl.
- U savremenim privredama u upotrebi su 2 pristupa u vodjenju ekonomske politike. Prvi je aktivisticki i podrazumeva slobodu odlucivanja nosioca ekonomske politike. Drugi pristup je neaktivisticki i zalaze se za postojanje strogih pravila u sprovođenju ekonomske politike, kao i njihovom postovanju, nezavisno od datog konkretnog stanja.
- Prema podrucju delovanja, ekonomska politika se moze podeliti na:
 1. Opstu – koja se odnosi na celu privredu i
 2. Selektivnu – koja se odnosi na pojedine sektore privrede, regione i sl.

- Sa vremenskog stanovista razlikuju se:
 1. Kratkoročna
 2. Dugoročna ekonomska politika
- Podela prema nivou na kome se formulise pa se razlikuju: lokalna, regionalna, nacionalna i nadnacionalna ekonomska politika.
- Podela na:
 1. Sistemska –koja sadrži pravila ponasanja koja moraju postovati svi ucesnici privredjivanja i nosioci ekonomske politike prilikom odlucivanja.
 2. Tekucu –obuhvata neposredno delovanje preko merljivih velicina (cena, kolicina, stopa i sl.), putem kojih drzava usmerava pojedinačne odluke ekonomskih sudionika u zeljenom pravcu.

78. EKONOMAK POLITIKA NA TERITORLIJ SCG

Nakon Drugog svetskog rata, sve do uvođenja samoupravljanja nasa ekonomska politika predstavljala je skup dozvola, zabrana i direktiva bez ikakve slobode ekonomskog odlucivanja.

Sve do privredne reforme iz 1965 drzava ostaje glavni subjekt u donosenju odluka o akumulaciji i investicijama, odnosno drzi pod svojom konrolom cene i devizni kurs, te kvotama i dozvolama ogranicava uvoz. Samo u kratkotrajnom reformskom razdoblju (1965-1970) afirmise se trzisno prilagodjavanje. Vec pocetkom 70-ih stupa na scenu koncept odnosa udruzenog rada, sto ekonomsku politiku lisava efikasnosti.

Nakon raspada SFRJ, ekonomska politika SRJ trebalo je da se okrene tranziciji ka trzisnoj privredi i privatnom vlasnistvu. Medjutim, posto je nasa zemlja bila izlozena medjunarodnoj ekonomskoj izolaciji, uz prethodni raspad SFRJ nisu postojali uslovi za vodjenje uspesne ekonomske politike. Pravljene su mnoge greske koje su dovele do hiperinflacije velikih razmera i do stvaranja visokog budzetskog deficita.

U vreme izolacije ekonomska politika se bavila uspostavljanjem pravicnosti u raspodeli sve manjeg DP. Odrzala se proizvodnja koja ne zavisi od uvoznih komponenti. Ona je (ekonomska politika) obezbedjivala bar minimum egzistencije za vecinski deo stanovnistva.

Spas za nasu nacionalnu ekonomiju bio je program monetarne rekonstrukcije i privrednog oporavka SRJ, preuzet **1994.** godine. bio je koncentrisan na ostvarivanje stabilnosti cena i uvođenje zdravog novca u privredu. Ciljevi ekonomske politike u **1995** bili su dobro definisani: odrzanje velutne i cenovne stabilnosti, povecanje proizvodnje uz odrzanje makroekonomske stabilnosti, porast zivotnog standarda na realnim osnovama, privredno prestruktuiranje, svojinska transformacija i izgradnja trzisno usmerenog privrednog sistema. Pocetkom **1996.** ukinute su sankcije prema nasoj zemlji i stvoreni su uslovi za njeno ukljucivanje u svetske privredne tokove. Tokom **1997** ostvareni su najpovoljniji rezultati privredjivanja od nastanka SRJ sa stanovista dinamike proizvodnje, makroekonomske stabilnosti i reformskih promena (u Srbiji je donet jedan od najvaznijih reformskih zakona-Zakon o svojinskoj transformaciji).

Medjutim, **1998.** stupile su na snagu nove sankcije, a uz NATO bombardovanje **1999** jos su i pojacane. Rezultat toga bio je drastican pad privredne delatnosti.

Krajem **2000** novi nosioci ekonomske politike zapocinju sa otklanjanjem brojnih nasledjenih ekonomskih, socijalnih i strukturnih problema.

79. NEIZVESNOST I EKONOMSKA POLITIKA

U ekonomskom zivotu stalno su prisutni neizvesnosti i rizici, sto veoma otezava izbor optimalne strategije ekonomske politike. Medju razlozima koji potenciraju neizvesnost u ostvarivanju ekonomske politike, 2 su dominantna po svom znacaju: prvi-potice iz nepredvidjenih promena u nekom od elemenata agregatne traznje, odnosno finalne potrosnje; drugi- je uslovljen vrstom ekonometrijskog modela na kojem bazira primena stabilizacione politike. Na ciljne parametre ekonomske politike uticu dogadjaji koji u potpunosti nisu podložni kontroli, zbog cega je nemoguće precizno predvideti efekte ekonomske politike.

Kao tipicna javlja se situacija kada i posle dobrih prognoza ostaje neizvesnost u pogledu eksternih događaja. Aditivna neizvesnost-odrazava uticaj faktora kao sto su vreme ili strajkovi.

Multiplikativna neizvesnost-je rezultat umnozavanja efekata neizvesnosti sa efektom uticaja instrumenata politike

Danas u doba globalizacije, sve je veca trgovinska i finansijska **medjuzavisnost zemalja**. U tome leze brojni rizici za pojedinačne zemlje, jer kao da im suverenost u odlucivanju o sopstvenoj ekonomiji izmice iz ruku. Ne treba svim zemljama isti stepen povezanosti sa spoljnim okruženjem: neke su hipopovezane, a druge hiperpovezane. Pri tome je paradoksalno, da najviše povezanosti i medjusobnih relacija sa spoljnim svetom treba najrazvijenijim drzavama (SAD, Japan, EU) kako bi odrzali svoje uspesne privrede.

Jos jedan fenomen danasnjice je **proces tranzicije**. Mnoge bivse socijalisticke zemlje su vec duboko zakoracale u proces drustvenih promena, sto sa sobom nosi brojne rizike i neizvesnosti. Trzisno transformisanje njihovih privreda uslovljeno je simultanim aktivnostima vlasnika kapitala, preduzetnika i drzave.

Politicka nestabilnost smanjuje podsticaje za moguca ulaganja u razlicite oblasti. Posebno tamo gde nema duze tradicije trzisno usmeravanog preduzetnistva razvijaju se "odgovarajuće" ljudske vestine u nepostovanju propisa, koriscenju rupa u zakonu za licno bogacenje i balansiranje izmedju zakonitog i protivzakonitog ponasanja. Strani investitor se odlucuje za (ne)plasiranje sopstvenog kapitala zavisno od toga kako procenjuje slobalne rizike poslovanja, a posebno politicke rizike.

Nasa zemlja treba da se okrene trajnim i dugorocnim privredno-sistemskim resenjima, koja treba da budu trzisno usmerena i orijentisana na ukljucivanje nase zemlje u medjunarodno ekonomsko okruženje. Takva strategija reformske ekonomske politike, usmerena u pravcu prikljucivanja nase zemlje Evropskoj uniji, znatno umanjuje neizvesnost.

Ekonomska politika nase zemlje se na samom kraju XX veka, suocila sa velikim neizvesnostima i mnoštvom rizika. Od nekadasnje sigurnosti i izvesnosti gotovo nista nije ostalo.

80. POJAMI ZNAČAJ ŽIVOTNOG STANDARDA

- Pojam

Ne postoji jedinstvena, opsteprihvacena definicija zivotnog standarda. Pojam zivotnog standarda kod nas se uglavnom izjednacava sa zivotnim nivoom tj. vec ostvarenim stepenom zadovoljavanja materijalnih i drugih potreba ljudi. Cesto se pravi razlika izmedju ova dva pojma, pa se zivotni standard definise kao pozeljan stepen zadovoljavanja potreba, dok zivotni nivo oznacava rezultate koji su vec ostvareni na tom planu. U najsišem smislu zivotni standard oznacava sve uslove zivota i rada ljudi, odnosno pod zivotnim standardom se podrazumeva dostignuti stepen zadovoljavanja raznovrsnih ljudskih potreba. Mogu se razlikovati 3 komponente ovako siroko shvacenog zivotnog standarda:

1. Prva komponenta obuhvata **zivotne uslove**, odnosno stepen zadovoljavanja potreba ljudi kroz potrosnju materijalnih dobara i koriscenje usluga. Ovu komponentu zivotnog standarda cine licna i zajednicka potrosnja. Licna potrosnja se uglavnom ostvaruje trošenjem materijalnih dobara, kao sto su hrana, odeca, obuca i dr. Dok se

<http://www.ratko.biz/>

zajednička potrošnja uglavnom ostvaruje koriscenjem usluga koje pružaju brojne društvene institucije, kao npr.obrazovne, zdravstvene i dr.

2. Druga komponenta životnog standarda obuhvata **radne uslove**. U njih, pre svega spadaju: mogućnost zaposljavanja, higijensko-tehnoloski uslovi rada, dužina radnog vremena i sl.
3. Treća komponenta obuhvata **društvene uslove**, pod kojima stanovništvo živi i radi. Društveni uslovi obuhvataju: društveni položaj čoveka, njegovo učešće u politickom životu, mogućnost da utiče na razvoj sopstvenih uslova života i rada.

Uzi pojam životnog standarda obuhvata samo licnu i zajednicku potrošnju.

- Znacaj

Znacaj životnog standarda proizilazi iz činjenice da osnovni cilj privrednog i društvenog razvoja treba da bude stvaranje uslova za što potpunije zadovoljavanje ljudskih potreba.

Privredni razvoj sam po sebi ne garantuje visi nivo životnog standarda stanovništva. Vazno je kako se koristi od razvoja raspodeljuju među članovima društva. Veća jednakost u raspodeli ostvarenog društvenog proizvoda znači da veći broj ljudi ima mogućnosti da potpunije zadovoljava svoje najrazlicitije potrebe, što se pozitivno odražava na životni standard stanovništva.

Privredni razvoj je potreban, iako ne i dovoljan uslov za povećanje životnog standarda, ali i životni standard utiče na privredni razvoj, jer bez potrošnje, nema ni proizvodnje, ni privrednog razvoja.

Jedan od osnovnih ciljeva privrednog razvoja je iskorenjivanje siromastva. Siromastvo je vazno iz etickih razloga ali i zbog efekata na celokupnu privredu. Shvatanja o siromastvu evoluiraju tokom vremena.

81. FENOMEN SIROMASTVA

- SAVREMENA SHVATANJA O SIROMASTVU

Iskorenjivanje siromastva predstavlja jedan od osnovnih ciljeva privrednog razvoja.

U početku, siromastvo se svodilo isključivo na materijalnu oskudicu (koja se izrazavala preko dohotka ili potrošnje). Tokom 80-ih definicija siromastva je obogacena novim aspektima kao što su nizak nivo obrazovanja i zdravlja. U poslednje vreme, u definiciju siromastva se uključuju novi aspekti, kao što su: ranjivost na rizike razlicitih vrsta od kojih siromasni nemaju adekvatnu zastitu (kao npr.ratovi, bolesti, ekonomske krize, prirodne katastrofe), zatim nedostatak politicke moci, odnosno nemogućnost siromasnih da uticu na odluke koje su bitne za njihov život.

Dakle, savremena definicija siromastva je visedimenzionalna, pri čemu neekonomski aspekti igraju znacajnu ulogu.

Siromastvo se može definisati u apsolutnom i relativnom smislu. Sa stanovista dohotka, osoba je apsolutno siromasna ako se njen dohodak nalazi ispod utvrdjenog "praga siromastva". U

<http://www.ratko.biz/>

relativnom smislu siromastvo se određuje kroz poredjenje sa drugima, tj. ono predstavlja zaostajanje za većinom u društvu. Sa stanovista dohotka osoba je relativno siromasna ako pripada donjoj dohodnoj grupi (npr. ako se nalazi među 10% najsiromasnijih). Relativno siromastvo se ne može iskoreniti, jer će uvek biti onih koji su u lošijoj poziciji u odnosu na druge članove društva.

U konceptu apsolutnog siromastva pravi se razlika između primarnog i sekundarnog siromastva. Ako pojedinci ili domaćinstva nisu u stanju da se prehrane određuju se kao primarno siromasni, dok se sekundarno siromasnim smatraju oni koji ne mogu da zadovolje ceo paket osnovnih potreba. Primarno se odnosi na nedostatak resursa za podmirivanje minimalnih potreba, dok sekundarno ukazuje na neefikasnu upotrebu inače adekvatnih resursa.

Takođe, treba razlikovati i privremeno od hronicnog siromastva, jer politika borbe protiv siromastva može da bude vrlo različita u zavisnosti od toga da li je siromastvo prolazno ili dugoročno. Privremeno nastaje kada se zbog nepovoljnih ekonomskih sokova (poput suše ili niskih cena nekih proizvoda) pojedinci ili domaćinstva nadju privremeno u stanju siromastva.

- POKAZATELJI SIROMASTVA

Merenje siromastva ima za cilj da ukaze na ozbiljnost tog problema na nacionalnom i globalnom planu kao i da omogući procenju rezultata koji se postizu njegovom resavanju.

Medju različitim dimenzijama siromastva posebnu pažnju privlači dohodak (potrosnja), između ostalog i zbog toga što se može najlakše kvantifikovati. U literaturi je definisano više mera dohodnog siromastva koje koriste koncept “*linije siromastva*” da odvoje siromasne stanovnike od ostalog dela populacije. Svaka zemlja koristi liniju siromastva koja odgovara njenom nivou razvijenosti, društvenim normama i vrednostima. Kada se siromastvo ocenjuje u svetskim razmerama izabrana linija siromastva mora da bude ista za sve zemlje i izražena u zajedничkoj jedinici mere. Svetska banka, na primer, koristi 2 međunarodne linije siromastva: nizu, koja je postavljena na nivou od 1\$ i visu koja odgovara nivou od 2\$ dnevno po osobi.

Kao najjednostavnija mera, odnosno pokazatelj siromastva javlja se broj siromasnih (HC) ili udeo siromasnih u ukupnom stanovništvu zemlje, tzv. stopa siromastva (HCR). Broj siromasnih je broj ljudi čiji je dohodak manji od linije siromastva, a stopa siromastva se izračunava deljenjem broja siromasnih sa ukupnim brojem stanovnika: $HCR = HC/n$

Medjutim, pri utvrđivanju broja siromasnih i stope siromastva ne vodi se računa o tome u kojoj meri individualni dohoci zaostaju za linijom siromastva, što se navodi kao nedostatak ovih pokazatelja. Posebno zabrinjava činjenica sa korišćenjem HC i HCR, kao mera siromastva, može podstaći vladu da pruži pomoć prvenstveno onim pojedincima koji se nalaze blizu linije siromastva (mada su oni najmanje siromasni) jer je to najlakši način da postignu uspeh u suzbijanju siromastva. Zbog toga su formulisani stopa jaza siromastva (PGR) i stopa dohodnog jaza (IGR).

Kada se prosečan dohodak koji je potreban da se svi siromasni dovedu do linije siromastva, podeli sa prosečnim dohotkom društva dobija se stopa jaza siromastva (PGR).

PGR=

Ova mera pruža predstavu o tome koliki je veliki jaz siromastva (deficit dohotka) u odnosu na resurse koji potencijalno mogu da budu upotrebljeni za njegovo zatvaranje. Stoga se može reći da stopa jaza siromastva i nije mera siromastva, već je mera resursa potrebnih za njegovo

<http://www.ratko.biz/>

iskorenjivanje. Ovaj indikator može da stvori pogresan utisak o siromastvu u zemljama koje su, u celini gledano bogate, ali se odlikuju visokim stepenom nejednakosti i velikim brojem siromasnih.

Stopa dohodnog jaza (IGR) → prosečan deficit dohotka izrazava kao deo (%) linije siromastva.

IGR=

Nedostatak: stopa jaza siromastva i stopa dohodnog jaza zanemaruju ucesce siromasnih u ukupnoj populaciji, zatim nivo razvijenosti zemlje, pa je stoga pozeljno koristiti sva 4 pokazatelja pri ocenjivanju stepena siromastva.

Pored datih pokazatelja zasnovanih na dohotku, postoje i drugi koji izrazavaju siri pristup fenomenu siromastva. Najznacajni od njih je *indeks ljudskog siromastva*, koji je izveden iz ideje ljudskog razvoja. Ako se ljudski razvoj definise kao proces sirenja mogucnosti izbora koji stoje na raspolaganju ljudima, onda ljudsko siromastvo znaci uskracivanje tih mogucnosti. Radi se o siromastvu raspolozivih opcija koje stoje pred ljudima, od kojih su najznacajnije: da se vodi dug i zdrav zivot, da se stice znanje i da se raspolaze resursima dovoljnim za pristojan zivotni standard.

Indeks ljudskog siromastva ima 2 varijante: prva se odnosi na zemlje u razvoju, a druga na industrijalizovani svet.

82. EKONOMSKA NEJEDNAKOST

- POJAM EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI

Ekonomska nejednakost se najcesce izrazava preko 2 kljucne varijable bogatstva ili dohotka. Ekonomisti prave razliku izmedju ovih varijabli, isticuci da bogatstvo predstavlja varijablu stanja, dok dohodak ima karakter toka. Bogatstvo izrazava pristup resursima koji odredjena individua ima u datom momentu vremena. Dohodak (umanjen za potrosnju) pokazuje za koji se iznos bogatstvo menja tokom posmatranog vremenskog intervala. Dohodak je maksimalna vrednost koju jedna osoba može da potrosi u odredjenom periodu, a da pri tom njeno bogatstvo ostane neokrnjeno.

Pri razmatranju raspodele dohotka bitno je ne samo koliko ljudi zaraduju, vec i kako dolaze do svojih prihoda. S tim u vezi može se razlikovati funkcionalna i personalna raspodela dohotka. Proizvodnja predstavlja izvor dohotka, koji uzima razlicite oblike-zarade, rente, profiti. Iza svake od ovih kategorija dohotka stoji odgovarajuci faktor proizvodnje – rad, zemlja ili kapital-kome taj dohodak pripada. Razlicite kategorije dohotka, koje poticu iz proizvodnje, usmeravaju se ka domacinstvima. Prava i velicina tih tokova zavise od vlasnistva nad faktorima proizvodnje.

- Funkcionalna raspodela → pokazuje koji % ukupnog dohotka pripada radu, koji zemlji, a koji kapitalu. Sledi da dohodak poprima razlicite oblike: jedan deo dohotka je u obliku zarada, drugi u obliku renti, a treci u obliku profita.
- Personalna raspodela → pokazuje raspodelu svih dohodaka medju pojedincima ili domacinstvima.

Nejednakost zasluhuje paznju iz etickih i iz funkcionalnih razloga. Kada je rec o etickom aspektu nejednakosti, treba razlikovati pojmove jednakost i pravicnost. Jednakost-se tice konkretne raspodele dohotka, a pravicnost- govori o tome kakva bi raspodela trebalo da bude. Neki smatraju da se pravicnost podudara sa potpunom jednakoscu tj. da je pravicna ona raspodela pri kojoj svi primaju iste dohotke. Na drugoj strani, mnogi smatraju da je pravicno omoguciti jednakost prilika, a da nejednakosti u rezultatima nastaju zbog interpersonalnih razlika u sposobnosti, ulozenom naporu, spremnosti da se prihvati rizik i sl.

Kada je rec o funkcionalnom aspektu sagledavaju se efekti koje nejednakost ima na druge karakteristike ekonomskog razvoja, kao sto je proizvodnja, zaposlenost, tempo privrednog rasta i dr.

- **MERENJE EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI**

Dve najpoznatije mere dohodne nejednakosti: **Lorencova kriva i Gini koeficijent**.

1. **Lorencova kriva** pruza jasnu sliku (vizuelnu predstavu) o personalnoj raspodeli dohotka u jednoj zemlji. Dobija se tako sto se na horizontalnu osu nanose kumulirani % stanovnistva, od najsiromasnijeg do najbogatijeg, a na vertikalnu osu kumulirani % dohotka koji ono ostvaruje. Povezivanjem konkretnih tacaka dobija se Lorencova kriva. Linija potpune jednakosti je ustvari linija pod uglom od 45° , jer se dobija povezivanjem tacaka koje imaju iste vrednosti i na horizontalnoj i na vertikalnoj osi (0% stanovnika prima 0% nacionalnog dohotka, a cela populacija 100% stanovnika ceo dohodak 100%) Povezivanjem tacaka koje imaju iste vrednosti apcise i ordinate, dobija se linija "potpune jednakosti", odnosno Lorencova kriva (kada bi svi imali isti dohodak). U slucaju ravnomerne raspodele dohotka, lorencova kriva poklapa se sa linijom 45° . Sa povecanjem razlika u raspodeli dohotka Lorencova kriva se savija ispod linije jednakosti. U ekstremnom slucaju kada jedna osoba prisvaja ceo dohodak (potpuna nejednakost), ona zauzima najnizu poziciju na dijagramu, tj. lomi se pod uglom od 90° . Posmatranjem Lorencove krive, mozemo da steknemo predstavu o tome koliki su dispariteti u dohocima medju stanovnicima odredjenen zemlje. Sto su nejednakosti u dohocima vece, to je Lorencova kriva vise udaljena od linije potpune jednakosti. Lorencova kriva moze da sluzi i za poredjenje nejednakosti u raspodeli dohotka.
 - Ako jedna Lorencova kriva lezi u potpunosti iznad druge – raspodela dohotka je ravnomernija u prvom nego u drugom slucaju.
 - Ako se dve Lorencove krive poklapaju, stepen nejednakosti je u oba slucaja isti.
 - Medjutim, problem postoji ako se dve Lorencove krive seku. Tada se za poredjenje dve raspodele dohotka koriste drugi numericki pokazatelji od kojih je najpoznatiji Gini koeficijent.
2. **Gini koeficijent** se izvodi iz Lorencove krive. Sa povecanjem stepena nejednakosti u raspodeli dohotka, Lorencova kriva se sve vise udaljava od linije 45° , a samim tim se i povecava površina koja lezi izmedju njih. On izrazava odnos izmedju površine koju Lorencova kriva zatvara sa linijom potpune jednakosti i ukupne površine trougla ispod linije potpune jednakosti. Vrednost Gini koeficijenta se teorijski kreće u rasponu od 0- kada je u pitanju potpuna jednakost, do 1- kada postoji potpuna nejednakost u raspodeli

dohotka. On se može izrazavati i u %, a za njegovo izračunavanje se koristi sledeća formula:

G=

Gini koeficijent je zapravo jednak polovini aritmetičke sredine apsolutnih vrednosti razlika između svih parova dohodaka, posmatrane u odnosu na prosečan dohodak.

Slabosti Gini koeficijenta:

1. Iza istih vrednosti gini koeficijenta, mogu stajati npr.2 raspodele koje se znatno razlikuju
2. Iza malih promena u veličini gini koeficijenta, mogu stajati velike promene u relativnim dohocima pojedinih segmenata stanovništva.

83. ZIVOTNI STANDARD U JUGOSLAVIJI/SCG

Pri analizi životnog standarda u Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata, imaćemo u vidu njegovo uze značenje tj. posmatracemo licnu i zajedničku potrošnju u našoj zemlji.

Dinamični rast proizvodnje, koji je ostvaren u SFRJ tokom posleratnog perioda, sirio je materijalnu osnovu za podmirivanje raznovrsnih potreba ljudi.

Prosečna godišnja stopa rasta izdataka za licnu potrošnju (%):

1953-1964 (1952=100)	1965-1979 (1964=100)	1980-1989 (1979=100)	1953=1989 (1952=100)
6.9	5.4	0.1	4.4

U prvim posleratnim godinama visoka izdvajanja za akumulaciju i investicije nisu ostavljala prostor za povećanje **licne potrošnje**. Od 1952. licna potrošnja počinje da raste, najpre umerenim tempom, a zatim veoma brzo. Do 90-ih godina, licna potrošnja se povećala 5,2 puta, pri prosečnoj godišnjoj stopi rasta od 4,4%. Tokom 80-ih beležen je neznatni rast licne potrošnje od 0,1%.

Sto se tiče promena u strukturi licne potrošnje, sve do 1979 smanjivao se udeo izdataka za ishranu, odeću, obuću, pice i duvan, što je karakteristika privrednog razvoja. Međutim, sa izbijanjem ekonomske krize 80-ih godina ucesce datih izdataka ponovo raste. Ucesce izdataka za ishranu ponovo raste, dok se udeo troškova za zadovoljavanje nekih potreba “viseg” reda (trajnih potrošnih dobara) smanjuje.

SFRJ je postizala značajne rezultate u oblasti **zajedničke potrošnje**. Ostvaren je napredak u obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, kao i u naučno-istraživačkoj delatnosti. Izdaci za obrazovanje i zdravstvenu zaštitu učestvovali su sa najvećim procentom u društvenom proizvodu. Povećani su kapaciteti zdravstvenih organizacija i broj stručnih kadrova (u 1952 je bilo 6364 lekara, a u 1989 46.399).

Ekonomске teskoće kroz koje su SCG prošle u 90-im nepovoljno su se odrazile na životni standard stanovništva. Prosečna zarada u 2000 iznosila je tek 37% prosečne zarade ostvarene u 1990 godini, a prosečna penzija 40% njenog nivoa iz pomenute godine, što je uticalo na osetno smanjenje licne potrošnje stanovništva.

<http://www.ratko.biz/>

Veliki pad licne potrosnje pocetkom 90-ih izazvao je negativne promene u njenoj strukturi, a posebno u nivou i kvalitetu ishrane. Udeo rashoda za ishranu u ukupnoj licnoj potrosnji povecao se na preko 50% u 1993, da bi se zatim postepeno smanjivao, tako da je u 1998 iznosio oko 43%. Poslednjih godina (pocevsi od 1999) udeo ishrane ponovo raste i u 2001 premasuje 50%.

Teske ekonomske prilike u zemlji obelezene velikim padom proizvodnje, hiperinflacijom, povecanjem nezaposlenosti, amanjivanjem realnih prihoda stanovnistva, dovele su do sirenja siromastva. Prema jednom istrazivanju u nasoj zemlji je 1994 godine gotovo cetvrtina stanovnistva (23,5%), zivela u siromastvu, dok je u 1990 udeo siromasnih iznosio 7,7%.

Sa poboljsanjem ekonomskih prilika u zemlji mnogi su uspeli da se izvuku iznad linije siromastva. Medjutim, vec 1999 usled NATO bombardovanja dolazi do novog porasta broja siromasnih i njihov udeo u ukupnom stanovnistvu tadašnje SRJ iznosi 29,4%.

Jedino sto se moze oznaciti kao pozitivno je sto je u 1999, nejednakost u raspodeli dohotka bila niza nego u ranijim godinama.

Siromasni su u nasoj zemlji u 1992.god raspolagali prosecnim dohotkom koji je bio 38.6% manji od linije siromastva. Taj procentualni deficit dohotka u odnosu na liniju siromastva se sistematski smanjivao da bi u 1999, iznosio 17,8%. U isto vreme opao je i % drustvenog proizvoda neophodan da se dohodak siromasnih izjednači sa linijom siromastva. U 2002.god 10,6% atNOVNIATV ili oko 800.000 ljudi je zivelo ispod linije siromastva, utvrdjene na nivou od 2,4\$ dnevno. Samo malo pomeranje granice na gore udvostrucava % siromasnih, sto predstavlja dokaz velike koncentracije stanovnistva oko linije siromastva.

Ekonomske teskoce kroz koje je prosla nasa zemlja u 90-im godinama, ostvarile su dubok trag i na funkcionisanje obrazovanja, zdravstva i drugih javnih sluzbi znacajnih za zivotni standard stanovnistva.

Da bi se poboljsao zivotni standard stanovnistva u nasoj zemlji treba stvoriti uslove za dinamican privredni razvoj, pracen povecanjem zaposlenosti i zarada. Stoga, neophodno je sprovođenje ekonomskih reformi, ali i reformi socijalnog sektora.

84. EKONOMSKE REFORME I PROBLEM SIROMASTVA U SCG

Sudbina siromastva u SCG u velikoj meri zavisi od privrednog rasta, a privredni rast zavisi od toga kako se oblikuju i sprovode ekonomske reforme. Privredni rast je mocno sredstvo za suzbijanje siromastva. Stoga je od vitalne vaznosti za nasu zemlju da obezbedi odrzivo i dinamicno povecanje realnog per capita dohotka.

Otvorenost za medjunarodnu razmenu, zdrava monetarna i fiskalna politika, dobro razvijen finansijski sistem snazno doprinose privrednom rastu. Pored roga bitni su i institucionalni faktori tj.vladavina prava i odsustvo korporacije o cemu treba voditi racuna pri sprovođenju reformi u nasoj zemlji.

Iako je privredni rast od klucne vaznosti za suzbijanje siromastva i promene u raspodeli dohotka koje prate taj rast su veoma znacajne. Naime, efekat privrednog rasta na siromastvo zavisi i od toga kako se dodatni dohodak, koji rast generise, rasporedjuje medju clanovima drustva.Pri odredjenom tempu ekonomskog rasta siromastvo ce opadati brze ukoliko se raspodela dohotka vrsi ujednaceniye nego ako postaje neravnomernija.

Nivo nejednakosti u zaradama je kod nas ostao dosta nizak tokom 90-ih godinama i po tome se razlikujemo od drugih zemalja u tranziciji. Izvestan rast nejednakosti logican i opravdan, jer doprinosi poboljšanju ekonomske efikasnosti, sto je od kljucnog znacaja za uspeh reformi. Vazno je da se promene u nejednakosti drze pod kontrolom i da se njima pazljivo upravlja. Prihvatljiva raspodela dohotka je jedan od najvaznijih dugorocnih ciljeva drustva. Od tranzicije se ocekuje da poboljsa standard vecine stanovnika.

Visoka nejednakost umanjuje efekat koji data stopa rasta ima na suzbijanje stanovnistva. Novija istrazivanja pokazuju da ravnomernija raspodela dohotka, kroz razlicite kanale, moze da deluje kao efikasan stimulator rasta.

Moze se konstantovati da ekonomske reforme uticu na kretanje siromastva, ali i siromastvo sa svoje strane deluje na ekonomkse reforme. Cinjenica da SCG vec ima veliki broj siromasnih kao i onih koji zive blizu granice siromastva, ne moze se ignorisati pri konstruisanju reformi. Zato bi se SCG trebalo ugledati na one zemlje koje su kroz proces tranzicije proslje pretrpevsli manje socijalne troskove. SCG je potrebna socijalno odgovorna, tj "humana tranzicija".

85. SOCIJALNA POLITIKA

Socijalna politika se moze definisati uze i sire:

1. U uzem smislu – ona obuhvata socijalnu zastitu stanovnistva, socijalno obezbedjenje radnika, odnosno clanova njihovih porodica (zdravstveno, invalidsko i penzijsko) i zastitu invalida, zrtava rata i boraca.

2. U sirem smislu – predstavlja sistem mera kojima se utice na zivotni standard stanovnistva. Kao takva ukljucuje: unapredjenje zivotnih i radnih uslova, socijalnu sigurnost, blagostanje ljudi, zastitu od nezaposlenosti, ograniceno radno vreme, placeni odmor...

Socijalna politika treba da bude povezana sa ekonomskom politikom, kako bi se obezbedio sklad izmedju ekonomskog razvoja i unapredjivanja zivotnog standarda.

Za period nakon Drugog svetskog rata u nasoj zemlji karakteristicno je da se vodila socijalna politika preko preduzeca. To je bilo moguće zahvaljujuci vazecim svojinskim odnosima. Drzavna i drustvena preduzeca nisu bila zainteresovana za ostvarivanje ekonomske efikasnosti. U takvim okolnostima zaposljavani su novi radnici iako za to nisu postojali valjani ekonomski razlozi, ili je odrzavan isti broj radnika i kada je opadala proizvodnja, formirane su niske cene od strane drzave za osnovna dobra i usluge, odredjivani su mali rasponi u zaradama prema kvalifikacijama unutar preduzeca itd. Vodjenje socijalne politike preko preduzeca uticalo je na njihovu nesamostalnost pri donosenju poslovnih odluka, jer su za sve nedace izlaz trazila u odnosu na drzavu. Drzava je preduzimala mere koje su omogucavale prezivljavanje svih preduzeca i gradjana. Medjutim, takva socijalna politika je imala nepovoljne posledice na efikasnost nacionalne ekonomije. Prekomerno zaposljavanje povecalo je troskove i cene, sto je uticalo na pojavu inflacije u zemlji i smanjivanje realnih zarada. Politika niskih cena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, elektricne energije, prevoza i slicno negativno se odrazavala na razvoj delatnosti koje proizvode ta dobra i usluge. Mali rasponi u zaradama

destimulisali su napore da se poveca produktivnost rada, jer znanje i sposobnosti nisu bili adekvatno nagradjeni.

Sa prelaskom na trzisni sistem privredjivanja u nasoj zemlji, treba menjati i socijalnu politiku. Nova socijalna politika treba da obezbedi oslobadjanje preduzeca socijalne f-je i resavanje problema siromastva koje je poprimilo zabrinjavajuce razmere.

U trzisnim privredama socijalnu politiku kreira i sprovodi drzava. Sredstva za te namere obezbedjuje iz drzavnog budzeta. Nadležni drzavni organi utvrđuju obim i strukturu socijalnih prava u skladu sa obimom raspolozivih sredstava, koji ne ugrozava ekonomski razvoj. Preduzeca su samostalna u svom poslovanju i rukovode se iskljucivo ekonomskim kriterijumima pri zaposljavanju radnika i formiranju zarada.

Mere socijalne zastite se usredsredjuju na radno nesposobno stanovnistvo i kategorije stanovnistva sa najizim dohotkom. To predpostavlja postojanje jasno definisanih kriterijuma na osnovu kojih se utvrđuje da je neko nesposoban za rad i da pripada kategoriji siromasnih.

Nova socijalna politika podrazumeva i znatno aktivniji rad humanitarnih organizacija na svim nivoima.

92. STANJE, PROBLEMI I PERSPEKTIVE

Nasledjeno stanje nase privrede, koje je predstavljalo startnu osnovu nakon demokratskih promena u 2000 godini, karakterisalo se visokom nezaposlenoscju, niskim realnim platama, rasirenim siromastvom, velikom zaduzenoscju, ogromnim razmerama korupcije i sive ekonomije, sve u svemu razorenim pravnim i ekonomskim sistemom.

Sve to, kao i proces tranzicije koji se odvijao po sistemu “jedan korak napred-dva koraka nazad”, dovelo je do ogromnog socijalnog raslojavanja i nestajanja srednje klase, pri cemu se 70% stanovnistva nalazilo na granici siromastva.

Posle izvršenih demokratskih promena zemlja je brzo oslobodjena medjunarodne blokade i obezbedjena je spremnost razvijenih drzava da podrže oporavak nase privrede.

Tokom 2001 ostvarena je makroekonomska stabilizacija i ostvareni su rezultati koji su omogucili ubrzanje procesa tranzicije. Ciljevi ekonomske politike u 2002 bili su ocuvanje stabilnosti, poboljsanje zivotnog standarda, restrukturiranje preduzeca i banaka, dalje ukljucivanje u medjunarodne ekonomske i finansijske tokove, zatim socijalni program, obnova puteva, ulaganja u elektoprivredu, vracanje stare devizne stednje

Tokom 2002 godine:

1. Imamo aktivnosti na smanjivanju spoljne zaduzenosti po osnovu otpisa znacajnog dela obaveza
2. Snizena je godisnja stopa inflacije 40-16%
3. Liberalizaciju untrasnjeg trzista i spoljno trgovinskih tokova – snabdevenost trzista
4. Uvecan je fizicki obim proizvodnje
5. Rast uvoza za 20%, a izvoza za 17%
6. Procenjeni rast BDP iznosi 4%.

<http://www.ratko.biz/>

Primenjeni koncept privatizacije u 2002 godini doneo je priliv investicija od oko 320 miliona evra, a u nasu privredu uslo je 10 multinacionalnih kompanija.

Restruktuiranjem bankarskog sektora unosi se finansijsko zdravlje u privredu. (zatvaranje 4 velike banke, otpustanje 9000 zaposlenih uz likvidaciju ili spajanje mnogih manjih banaka).

Javni prihodi se povecavaju zahvaljujuci sirem obuhvatu poreskih obveznika, a pored toga, zakon o porezu na dodatu vrednost je efikasan u suzbijanju sive ekonomije.

Jedan od najvaznijih ciljeva nase ekonomske politike je resavanje problema nezaposlenosti (vise od 970 000 nezaposlenih). Visok je stepen nezaposlenosti, sto uslovljava i veliki broj siromasnih u nasoj zemlji, zbog cega je vlada Srbije donela Strategiju za smanjenje siromastva.

Veliki znacaj za uspesan razvoj privrede ima i razvoj malih i srednjih preduzeca. Takodje, problem za nasu zemlju i privredu predstavlja i nestabilno politicko okruzenje, sto nepovoljno utice na investicije, a posebno na strana ulaganja.

Neophodno je maksimalno moguće:

1. Ubrzati proces tranzicije i
2. Usaglasiti privredni ambijent sa propisima Evropske Unije, kao i
3. Preduzeti sve potrebne korake za ukljucivanje Srbije u nju.

Da bi se ostvarili strateski razvojni ciljevi kao sto su :stabilnost i rast, uspostavljanje makroekonomske stabilnosti i spoljasnje ravnoteze, poboljsanje drustvenog blagostanja, izgradnja ljudskih sposobnosti itd. Do 2010 bilo je neophodno da tokom ovog perioda strana ulaganja iznose oko 2 milijarde \$ godisnje. Neophodan je realan ekonomski rast od 5% godisnje.

93. KA ODRZIVOJEKONOMLI I DEMOKRATSKOM RAZVOJU

Razvoj nase zemlje u znatnoj meri ce biti uslovljen ljudskim faktorom, tj.njegovom osposobljenoscju.

Drzava ne moze dobro upravljati privredom i drustvom ako ne zna da upravlja sama sobom (potrošnjom i ponasanjem funkcionera koji joj pripadaju).Vlada koja tezi da nadoknadi razvojna zakasnjenja i obezbedi opstanak privrede nema previse vremena na raspolaganju.Najvaznije odluke odnose se na kadrovska resenja. Vrhunski eksperti nisu prirodna datost vec rezultat ucenja i toga da treba postavljati prave ljude na prava mesta.

Vlada treba da veliku paznju posveti spoljnem svetu i pitanjima izvan nase privrede.

Ekonomsku politiku treba bazirati na glavnim prednostima i potencijalima nase zemlje (kakvi su: dobar geografski polozej-kvalitetno poljoprivredno zemljiste i kvalifikovana radna snaga i td.).

Imajuci u vidu karakteristike nase privrede i institucija kao i mogucnost nepredvidivih i neubicajenih zbivanja, predstojece razdoblje u ekonomskom pogledu bice obelezeno prisustvom raznovrsnih rizika i neizvesnosti.

<http://www.ratko.biz/>

Neophodno je uzavanje stručnih saveta i preporuka da bi se minimizirala mogućnost pravljenja privrednih promasaja.

SCG je već postala član mnogih međunarodnih institucija (MMF, EBZ, EIB) ili će ubrzo biti primljena u njihovo članstvo (STO). Mere ekonomske politike u velikoj meri će biti determinisane preporukama spoljnih članova.

Tranzicija zahteva ne samo novi pravni sistem već i učenje novog tipa ponašanja.

Na veoma dugi rok tranziciju treba posmatrati kao glavni instrument razvojne politike.

Na primeru Kine vidi se da se može ostvariti veći rast ako se fokusira na konkurentnost ostavljajući privatizaciju za kasnije ali to kod nas nije slučaj. Iako je kod nas konkurencija dugo vremena bila zapostavljena u našem slučaju akcenat mora biti na podjednaku uzavanju i privatizacije i konkurencije.

Uspesnost privatizacije determinisu: transparentnost procesa, podrška zaposlenih, regulativna reforma, postojanje vlasništva po više osnova.

Prema Dvorkinu, demokratski sistem podrazumeva zajedništvo tj. kolektivnu akciju.

Kolektivna akcija može biti:

1. Statika – kada ono što grupa čini predstavlja grubu f-ju onoga što pojedini članovi grupe čine, a bez osećaja da nešto čine kao grupa
2. Komunalna – kada se od pojedinaca zahteva da prihvate postojanje grupe kao posebnog entiteta, pri čemu svi doprinose nekom ostvarenju.

Imamo 2 shvatanja demokratije:

1. Statiko tumačenje – koje polazi od toga da se pol. odluke u demokratskom sistemu donose u skladu sa glasovima ili odlukama svih građana.
2. Komunalno – koje kaže da političke odluke u demokratiji donosi određeni entitet (sam narod) a ne neki skup svih pojedinaca

Tri zahteva istinskog zajedništva:

1. Zahtev za sudelovanjem
2. Zahtev da svaki građanin mora imati koristi od uspeha prave demokratije
3. Postovanje moralne nezavisnosti svojih građana

Demokratski proces zahteva načela pravde koja se razlikuju od tržišnih principa. Imamo neslaganje između demokratije i kapitalizma. Javlja se nedoumica o mogućnosti demokratije u kontekstu tržišno orijentisane i privatno-preduzetničke privrede.

Imamo zanimljiv fenomen: nedemokratski način upravljanja u oblasti privrede je u stvari najrasireniji i najprihvaćeniji sistem.

86. TRANZICIJA PRIVREDE

Tranzicija predstavlja proces prelaska netržišne ili nedovoljno tržišne u tržišnu privredu, koji podrazumeva i odgovarajuće promene u društvenom i političkom sistemu.

Do tranzicije ka tržišnom modelu privredjivanja dolazi zbog toga što na sadašnjem nivou razvijenosti nauke, tehnike, tehnologije i materijalnog blagostanja ne postoji bolja alternativa, što potvrđuje iskustvo razvijenih tržišnih privreda.

<http://www.ratko.biz/>

U postsocijalističkim zemljama tranzicioni period se može podeliti na 4 faze: makroekonomska stabilizacija, liberalizacija, privatizacija i prestrukturiranje.

U većini postsocijalističkih zemalja, tranzicija se pokazala kao težak i rizican proces, ali i pored toga realnost postsocijalističkih zemalja je težnja ka društvu demokratskog i tržišnog tipa.

Tranzicija u SCG je **prvi put** pokrenuta još 1989. godine, kada je postojala SFRJ i njeno socijalističko uređenje. Glavni elementi tog prvog talasa bili su makroekonomska stabilizacija, reforma samoupravnog privrednog sistema i svojinska transformacija.

Međutim, usledio je raspad SFRJ, sankcije međunarodne zajednice, ratovi kao i kolaps privrede, što je značilo zamiranje prvog talasa tranzicije.

Sa dolaskom demokratskih snaga na vlast, krajem 2000. godine, zapocinje **drugi tranzicioni talas**. Od tada su izvedene važne reforme u više oblasti. Socijalna politika je uklonjena iz preduzeća i preneti na državu, doneti su antimonopolni zakoni, započeto je uključivanje zemlje u međunarodnu integraciju, ostvareni su početni rezultati na planu borbe protiv korupcije i kriminalizacije. Takođe, donet je i jedan od najznačajnijih tranzicionih zakona u Srbiji, a to je zakon o privatizaciji iz 2001. On privatizaciju zasniva na metodi prodaje, pri čemu se prodaje 70% društvenog odnosno državnog kapitala preduzeća, a ostatak se besplatno deli zaposlenima ili svim građanima. Prodaja akcija društvenih, odnosno državnih preduzeća vrši se putem aukcije ili preko tendera.

Do početka 2005 privatizovano je 1384 preduzeća, pa se, imajući u vidu da se privatizacija ubrzava može očekivati da će biti završena u narednih par godina.

Privatizacija služi kao pretpostavka za ubrzanje procesa tranzicije. Vrši se sa ciljem da se obezbedi dotok stranih ulaganja i porast investiranja u našoj zemlji.

87. TRANZICIJA I PRIVATNO PREDUZETNIŠTVO

Bivše socijalističke privrede se tokom poslednjih desetak godina nalaze na putu tržišne transformacije, tj. prolaze kroz proces tranzicije.

Glavne karakteristike tranzicije su: afirmacija tržišne privrede i privatne svojine.

Privatizacija je prvi i neophodni uslov za afirmaciju tržišne privrede.

Bivše socijalističke zemlje su odlučile da transformišu svoje privrede iz centralno-planskih u tržišne, kako bi povećale efikasnost. Međutim, pokazalo se da privatno vlasništvo ne dovodi uvek do restrukturiranja, odnosno do promena koje rezultiraju opstankom i napredovanjem preduzeća. U mnogim tranzicionim zemljama masovna i brza privatizacija pružila je sanse velikom broju ljudi, koji nisu posedovali ni umeće, ni finansijska sredstva da bi te sanse mogli iskoristiti.

Slabi rezultati privatizacije proistekli su iz težnje da tranzicija i privatizacija teku na najbrži mogući način, pretpostavljajući da će privatna svojina sama po sebi obezbediti podsticaj akcionarima da kontrolisu menadžment i podstiču bolje poslovanje preduzeća. Međutim, uspostavljanje tržišne privrede zahteva mnogo više od privatnog vlasništva, a pre svega široko prihvatanje i funkcionisanje pravila ekonomske igre.

Za zemlje u tranziciji je veoma važno kakve su perspektive privatnog preduzetništva, jer ono treba da bude glavni pokretač ekonomije i razvoja u tim zemljama.

Veoma značajan problem za preduzetnike u mnogim tranzicionim privredama predstavlja država i brojni su primeri sputavanja privatnog preduzetništva.

Pored toga, razvoj privatnog sektora i preduzetništva u znatnom broju zemalja u tranziciji praćen je ekspanzijom tzv. sive ekonomije. Takođe, prelaz iz netržisne ili manje tržišne privrede u tržišnu praćen je jednim od najvećih i najbržih povećanja socijalnih nejednakosti. Stoga je neophodno da tranzicija teče kao kreirani i kontrolisani a ne spontani proces.

88. PRIVATIZACIJA I RAZVOJ PREDUZETNISTVA U AGROPRIVREDI

Privredni sektor agroprivrede obuhvata 3 segmenta:

1. Prvi se odnosi na dofarmeresku oblast (tj. proizvodnju agrarnih inputa, odnosno traktora i poljoprivrednih masina, različitih hemikalija za poljoprivredu i sl.).
2. Drugi predstavlja farmersku oblast (tj. poljoprivrednu proizvodnju)
3. Treci predstavlja postfarmersku oblast (tj. proizvodnju prehrambenih proizvoda, pica, stocne hrane, proizvodnju i preradu duvana, trgovinu prehrambenim proizvodima i sl.).

Efikasno funkcionisanje agroprivrede je od velikog znacaja za nasu zemlju, jer se u njoj ostvaruje oko 2/5 ukupnog drustvenog proizvoda. Zato je veoma bitna privatizacija ovog sektora.

Od donosenja aktuelnog Zakona o privatizaciji iz 2001. u oblasti

1. Poljoprivrede i ribarstva prodato je 47 od ponudjenih 198 preduzeca (1/4).
2. U oblasti proizvodnje prehrambenih proizvoda prodato je 58 od ponudjenih 135 preduzeca.
3. U oblasti proizvodnje pica prodata su 2 od ponudjenih 8 preduzeca, a
4. U oblasti proizvodnje i prerade duvana 2 od ponudjenih 3 preduzeca.

Pokazalo se da su preduzeca u oblasti agroprivrede atraktivnija od preduzeca iz drugih sektora privrede i da se njihovom privatizacijom postizu visoki prihodi. Samo privatizacijom nase 2 vodece duvanske kompanije DIN i DIV, ostvaren je prihod od oko 437 miliona evra.

Pored toga, privatizacija je zavrшена i u vecini domacih pivara. Belgijska fima "Interbru" je platila 326 miliona evra za potpuno preuzimanje Apatinske pivare. Turski "Efes pilsen" je postao vlasnik pivare u Pancevu, Atlas banka Valjevske pivare, a nova pivara u Novom Sadu je vlasnistvo kompanije MB Rodic.

Fabrika secera Crvenka, prodata je Grcima za 3 miliona evra. Industrijsko preduzece za proizvodnju smrznute hrane i mlecnih proizvoda PKB Frikom kupila je hrvatska firma "Agrokop" za 11 miliona \$, a hrvatska firma "Lura" kupila je vecinski paket akcija Somboled.

Intermodalizam je metod koriscenja vise od jednog transportnog sredstva pri prevozu robe i putnika, a radi povecanja ukupne efikasnosti saobraćajnog sistema. Intermodalnost, tj. povezanost različitih saobraćajnih grana, je jedno od osnovnih obelezja zajednicke transportne politike zemalja-clanica EU.

S obzirom da se Srbija nalazi na preseku vaznih evropskih intermodalnih koridora, kao neizbezan zadatak javlja se usmeravanje razvoja saobraćajnog sistema Srbije u intermodalnom pravcu.

Sredisna i najvaznija karika ekonomskog procesa su preduzetnici, koji pokrecu, ostvaruju, menjaju i ukidaju poslovne poduhvate i procese radi ostvarenja profita. Najopstije, zadatak preduzetnistva se moze definisati kao izbor odredjene proizvodne f-je.

Odrzivo preduzetnistvo moze da postoji i funkcionise samo ako su trziste, kvalitet, inovacije i ekologija od podjednakog znacaja i sa cvrstom medjusobnom povezanoscju, pri obavljanju poslovnih aktivnosti.

Razvoj privrednog klasteringa omogucava malim i srednjim preduzecima i preduzeticima da uspesnije usklade sopstvene snage i sposobnosti da bi se mogli nositi sa mocnijim kompanijama.

Klasteri predstavljaju geografski skoncentrisane medjusobno povezane kompanije i institucije na pojedinim podrucjima delatnosti. U njih su ukljuceni svi oni koji rade zajedno,

<http://www.ratko.biz/>

pocev od proizvođača, preko obrazovnih i naučno- istraživačkih organizacija, banaka i osiguravajućih društava, pa do vladinih agencija i eksperata, da bi ostvarili konkurentne prednosti i uspeh na odredjenim poljima.

Transportno-logistički klaster je vise od intermodalizma. U nasoj saobraćajnoj politici jos uvek preovladjuje tradicionalni granski pristup, a ne sveobuhvatna opredeljenost za transportni sistem kao integralnu celinu. Vodeći značaj u transformaciji saobraćajnog sistema Srbije i njegovom usaglasavanju sa evropskim kriterijumima treba da ima transportno-logistički klaster sireg područja Beograda, koji ima značajnu perspektivu.

Transportno-logističko područje Beograd-Pancevo-Smederevo zauzima 10% teritorije i oko 28% populacije Srbije. U nacionalnom dohotku Srbije ovo područje učestvuje sa oko 35%, a realizovani promet robe za potrebe privrede i stanovništva ovog regiona dostize 41,1% ukupnog robnog prometa Srbije, prema podacima iz 2001. godine.

Formiranje transportno-logističkog klastera na području Pancevo-Beograd-Smederevo ima veliki značaj, jer se to područje nalazi kako na međunarodnim koridorima tako i na raskrscima ostalih najvažnijih međunarodnih i regionalnih saobraćajnica.

89. SAOBRAĆAJNA POLITIKA I TRANZICIJA

Cilj ǎ je obezbediti efikasan, bezbedan, konkurentan i ekoloski prihvatljiv transport.

- **KONCEPCIJA I MEHANIZMI STRUKTURNOG PRILAGODJAVANJA SAOBRAĆAJNOG SISTEMA U USLOVIMA TRANZICIJE**

Saobraćajna politika kao deo opšte ekonomske politike predstavlja institucionalni obrazac razvoja i funkcionisanja u domenu saobraćaja. Drzava je osnovni i najznačajniji subjekt kako ekonomske tako i saobraćajne politike.

Mere koje su direktno usmerene na oblast saobraćaja, po pravilu, posredno uticu na sve druge privredne sektore, jer transport ima sveproizimajuću ulogu u ekonomskim sferama društvenog života.

Na osnovu iskustva razvijenih zemalja moze se zakljuciti da se efikasnost saobraćajnog sistema na najbolji način obezbedjuje dopustanjem maksimalne konkurencije, a time i korisnici prevoza imaju najveće koristi (bezbednost, ocuvanje životne sredine).

Iako sektor saobraćaja jos uvek nije prepusten potpuni delovanju trzisnih zakona, mnoge drzave su privatizovale delove saobraćajnog sistema.

Za nasu zemlju je od velike važnosti u pogledu razvoja saobraćaja, to sto kroz nju prolaze dva panevropska koridora. To su koridor 10 koji ima zeleznicko-drumski karakter i koridor 7, jedini multimodalni koridor.

S obzirom da 37% ukupne duzine koridora 10 prolazi kroz nasu zemlju, kao i da on obuhvata 20% nase zeleznicke mreze i 13% magistralnih puteva i da povezuje nasu zemlju sa susednim drzavama, a i sa prostorom EU, obnova i razvoj nase saobraćajne infrastrukture na Koridoru 10, se namece kao prioritetan zadatak.

Posto je budzetski investicioni potencijal u nasim uslovima veoma skroman, infrastrukturne koridorske investicije ce se morati dominantno zasnivati na novim finansijskim konstrukcijama i aranžmanima, kao sto su raznovrsni oblici tkz. Projektnog finansiranja (BOT i dr), angazovanje

<http://www.ratko.biz/>

domaceg i inostranog privatnog kapitala, krediti MMF-a i svetske banke itd. Medjutim, dostupnost navedenih i slicnih izvora infrastrukturnog finansiranja uslovljena je potpunim ukljucenjem nase zemlje u evropsku zajednicu, kao i poboljsanjem njene ukupne medjunarodne pozicije.

Zajednicka evropska transportna politika predstavlja dobar primer uskladjivanja saobracajne sa trzisnom ekonomskom politikom, koja uvazava argumente konkurencije i alokativne efikasnosti.

Fizicka vezanost saobracajne infrastrukture i transportnih tokova za geografski prostor, nasoj zemlji namece potrebu povezivanja sa saobracajnim sistemom njenog okruzenja, sto podrazumeva uskladjivanje nasih privrednih i saobracajnih propisa sa regulativom EU.

- SAOBRACAJNA POLITIKA I PRIVATIZACIJA

U oblasti saobracaja mogu se razlikovati 3 vrste vlasnickih odnosa:

1. Prvoj pripadaju javna preduzeca, koja su nastala i razvila se na zeleznicama vecine zemalja
2. Drugoj pripadaju privatna preduzeca, s ograniceni monopolom, ciji broj u poslednje vreme raste usled sktuelnog procesa privatizacije
3. Trecoj pripada oblik mesovitog preduzetnistva izmedju javnog i privatnog sektora, pri cemu postoji vlasnicka odvojenost saobracajne mreze od rada na njoj.

Proces privatizacije u saobracaju usloveli su rastuci gubici u poslovanju drzavnih preduzeca, kao i teznja da se poveca njihova efikasnost i obezbede nedostajuca sredstva za dodatna ulaganja. Medjutim, privatizaciona strategija i politika u oblasti saobracaja podrazumeva poseban pristup, imajući u vidu potrebu za ocuvanjem javnog interesa, kao bitnog obelezja ovog znacajnog sektora privrede.

Jedan od najvećih ekonomskih reformskih poduhvata je privatizacija Japanske drzavne zeleznice. Privatizovana je nakon dugogodisnjih priprema i podeljena je na 6 nezavisnih regionalnih putnickih kompanija. Pruge su nakon privatizacije postale vlasnistvo privatnih zeleznickih kompanija kompanija za prevoz putnika, pa nacionalno zeleznicko preduzece za robni transport placa naknadu za njihovo koriscenje. O dugovima i nepokrivenim obavezama japanske nacionalne zeleznice kao sto su npr.penzije i otpremnice za radnike koji nisu preuzeti od strane novih kompanija, nastavlja da vodi brigu preduzece za obracun. Kao rezultat privatizacije stvorena je povoljnija ekonomska klima, porast traznje za zeleznickim uslugama i bolji menadzment.

U nasim uslovima, transformacija putne privrede bi trebala da otpocne privatizacijom preduzeca za odrzavanje puteva. Privatna ulaganja u izgradnju i modernizaciju putne mreze mogu se obezbediti putem razlicitih oblika tzv.projektnog finansiranja (BOT i sl).

Privatni prevoznici u nasim gradovima treba da se pojavljuju u ointegraciji sa javnim saobracajnim preduzecima i da preuzimaju jednu ili vise linija javnog gradskog saobracaja. To izmedju ostalog podrazumeva i integrisani tarifni sistem, medjusobni ugovorni odnos javnih gradskih saobracajnih preduzeca i privatnih prevoznika i dr.

Zeleznicka preduzeca mogu da obezbede odredjena finansijska sredstva privatizacijom cerki-firmi tj.svega onoga sto ne spada u njihovu osnovnu delatnost.

90. PROMENA PRIVREDNE STRUKTURE

U periodu nakon Drugog svetskog rata pa do 90-ih godina, na teritoriji SCG drustveni proizvod se uvecao nesto vise od 7 puta, a drustveni proizvod po stanovniku 5 puta. Prosečna godisnja stopa rasta drustvenog proizvoda u onom periodu iznosila je 4,8%.

Po veoma brzom rastu istice se drustveni sektor, cija se proizvodnja uvecala preko 10 puta, dok se u privatnom sektoru proizvodnja uvecala samo 2,6 puta.

Posmatrano po privrednim sektorima, najbrzi rats proizvodnje ostvaren je u industriji, gde je obim proizvodnje porasta skoro 18 puta. Dok se po najsporijem rastu istice sumarstvo, ciji se obim proizvodnje uvecao za manje od 50%.

S obzirom na razlike u dinamici doslo je i do znacajnih promena u ekonomskoj strukturi u datom periodu.

Industrija i rudarstvo su na teritoriji SCG u 1952.godini ucestvovali sa 17% u stvaranju drustvenog proizvoda, a taj udeo je 1989.iznosio 44%. Najvece smanjenje ucesca u stvaranju drustvenog proizvoda imali su primarni sektori, cije je ucesce 1952 iznosilo oko 39%, da bi 1989 iznosilo 19%. Medju njima najveći apsolutni pad je imala poljoprivreda, sa 37% na 18%. Medjutim, pocetkom 90-ih udeo poljoprivrede dostize skoro 25% (1/4).

Pored primarnih sektora, smanjenje udela u stvaranju drustvenog proizvoda bilo je odlika i pojedinačno posmatranih oblasti sekundarnog sektora tj.gradjevinarstva, cije je ucesce palo sa 11,5% na 5,7% i zanatstva, cije je ucesce palo sa 5% na 2%.

Tercijalni sektor posmatran kao celina, ostvario je porast ucesca sa 27% na pocetku perioda na 29% na kraju perioda.

Moze se zakljuciti da su u posmatranom periodu izvršene relativno velike promene u strukturi ukupne privrede.

Tokom 90-ih godina doslo je do privrednog nazadovanja i zapadanja nase zemlje u visegodisnju ekonomsku krizu, usled raspada SFRJ, ratova u okruzenju, NATO bombardovanja i dugogodisnjih sankcija. Stoga je neophodno utvrditi koncepciju i strategiju razvoja zemlje, ubrzati zapocete promene u privrednom sistemu i citavom drustvu.

91. PRIORITETI PRIVREDNOG RAZVOJA SCG

Kao prioritetni ciljevi nase privrede mogu se izdvojiti:

1. Dostizanje zadovoljavajuće međunarodne konkurentnosti za proizvode i usluge
2. Takav razvoj privredne strukture pri kom ce se nasa privreda, uz najmanje moguće troškove i napore, povezati sa okruženjem i pribliziti evropskim integracijama
3. Razvoj privrede zasnovan na sve vecem ucescu znanja kao osnovnog cinioca

1. Postizanje zadovoljavajuće međunarodne konkurentnosti znaci da se omoguci ekonomski zdrav izvoz i njegov rast. To na unutrašnjem trzistu omogucava efikasan nastup bez zastitnih mera i straha da ce doći do preteranog uvoza, sto dalje utice na stvaranje pogodne klime za neposredno strano investiranje u nasu privredu.

2. S obzirom da je SCG mala nacionalna ekonomija, veoma je vazno postici daleko visi stepen otvorenosti privrede za saradnju sa inostranstvom, pa je stoga znacajan strateski cilj pridruzivanje i clanstvo u EU.
3. Razvoj privrede je do sada bio orijentisan na prirodne izvore i radnu snagu, sto se pokazalo kao neodrzivo, jer vodi iscrpljivanju resursa. Stoga se kao osnovni, prioritetni cilj razvoja privrede namece sve vece zasnivanje na znanju kao osnovnom razvojnom ciniocu.

U osnovi svih ekonomskih odnosa zemlje sa inostranstvom mora biti trzisni mehanizam. Potreban ali ne i dovaljan uslov. Nuzno je usvajanje konzistentnog programa ekonomskih i ukupnih drustvenih reformi. Nuzno je završiti proces tranzicije, stvaranje novih institucija, ubrzanje procesa privatizacije, uspostavljanje makroekonomske ravnoteze, modernizacija sistema obrazovanja, istrazivackih aktivnosti i dr. U strukturi privrede naglasak treba staviti na one sektore koji imaju razvojni potencijal, gde nasa privreda vec ima stecena iskustva, potrebna proizvodna i druga znanja.